

274

ՄԻՈՆ



Մ. ՅԱԿՈԲԵԱՆՅԱՆԻ ՎԱՆԻ ՏԱՅՈՑ ՅԵՐՈՒՍԱԼԱՅԻ

«سیون» مجله ارمنیة شهریه ، دینیة ، ادبیة ، ثقافیة ، للغة والبیان .
"SION" an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology



ՆՈՐԻՆ Ս. Օ. Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԶԱՐԻ Տ. Տ. ԽՈՐԷՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐԸ

«سِيُون» مجلة أرمنية شهرية ، دينية ، أدبية ، ثقافية ، للغة والبيان .

"SION" an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology

ԼԷ. ՏԱՐԻ

1963 ՇՈԿՏ. - ՆՈՅԵՄ. - ԴԵԿՏ.

ԹԻԻ 10-11-12

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կոչ մեր սիրեցեալ ժողովուրդին	ՎԱԶԳԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ	289
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		
— Ամենայն Հայոց Տ. Տ. Վազգէն Ա. եւ Տանն Կիլիկիոյ		
Տ. Տ. Խորէն Ա. Կարողիկոսներու պատմական ողջագոյումը		291
Հաղորդագրութիւն		295
Ժամանում Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Շնորհազարդ Տ. Տ. Խորէն Ա. Կարողիկոսի		306
Ս. Յարութեան Տանաթի նորոգութեան Կեդրոնական Յանձնաժողովի նիստը		309
Վեհափառին հառը Գանձիւրէի մէջ		312
Մեծ Աւստաւորը	ԱՐԱՔՍԻ ՔԷՇԻՇԵԱՆ	315
Վեհափառ Հայրապետ Սիրնի Բարձունքին վրայ	» »	317
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ		
— Նրուսադեմ, լեր ուրախ	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	319
— Ծնունդի շարական	ՀՄԱՅԵԱԿ ԴՐԱՆԵԱՆ	320
— Օրհնէ՛ զմեզ, Վեհափառ	Գ. ՀԱՐՏԱՐ	321
— Յաղթական Հայ ժողովուրդ	» »	321
Ս. ԳՐԱԿԱՆ		
— Օտարականը	Ե.	322
ԿՐԾՆԱԿԱՆ		
— Քրիստոնէայ մը կրնա՞յ պատերազմի գլուխը երբեք եւ կռուիլ թշուառին հետ	ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ	327
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ		
— Օշականի անտիպներէն - Նարեկ	Յ. ՕՇԱԿԱՆ	331
ԳՐԱԿԱՆ		
— Սփիւռնահայ զրականութիւն	ԳԷՈՐԳ. Ս. ՃԻՆԻՎԻՋԵԱՆ	336
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Ծանօթութիւն մը եզեկիւ ժձ. 30ի մասին	ԹԵՂՄ. ԱՆՈՒՇԱԿԱՆ ՎՐԻ. ԶՂՋԱՆԵԱՆ	340
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ		
— Նոր Դեսիկ կամ Դոշայ Վանք	Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ	342
— Հնձուց Վանք	» » »	344
Բարեկարգութիւն եւ շինարարութիւն	Շ. Վ. Ա.	345
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Եկեղեցականք - Բեմականք		348
— Պատշոնականք		349
— Ներքին ալ լուրեր		351
ՏԻՐՈՒՆԻ		
— Տ. Դերենիկ Լազ. Փոլսեան		353
— Արշակ Գարակէօզեան		354
— Գրիգոր Հ. Դալուսեան		355
— Մկրտիչ Գարագաշեան		356
— Աննա Մայրապետ Մագունեան		356
Բարեպաշտական նուէրներ		357
Յանկ նիւրոյ 1963 տարւոյ		358

— ≡ Ս Ի Ո Ւ Ն ≡ —

ԼԷ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

963

◀ Հոկտ. - նոյեմբ. - Դեկտ. ▶

Թիւ 10-11-12



ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ



ԿՈՉ ՄԵՐ ՍԻՐԵՑԵԱԼ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ նմանեալն և Ս. Յարութեան Սրբազան վայելքն ողջոյն և օրհնութիւն Հայրապետական մեր բոլոր զաւակներուն :

Տարիներու մեր փափարք՝ ուխտի զուլս ի Ս. Փաղարն երուսուէմ, իրականութիւն դարձաւ, մեզի համար զոհաւորութիւն է զանախ Ս. Յակոբեանց դարասր Մայրավանքին մէջ, մեր չաւջը ունենալով Ս. Յակոբեանց զինուորեալ Միաբանութիւնը, իր Պետին Ամեն. Տ. Եղիշէ Արքեպիսկոպոսի զլիաւորութեամբ և մեր Թեմալով Բարեջան Առաջնորդները, եկած աշխարհի չորս ծագերէն :

Մեր ուխտը կատարելէ և Ս. Տեղերուն մէջ երկրպագելէ ետք, միմիաբարութիւն եղաւ մեզի, տեսնել վերաշինութեան հակառական զօրծր որ կը կատարուի համայն քրիստոնէութեան Սրբավայրին, Ս. Յարութեան նաղարեան Տաճարին մէջ, զեկտավորութեան ներքե իրաւաւէր ելեք ազգերու (Յոյն, Հայ և Լատին), որոնց մասնազէտ ճարտարապետները իմաստութեամբ և հաստատութեամբ կը հսկին կատարուող աշխատանքներուն :

ԽՄԲԵԳՐԵԿԱՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆ Ա.

ԵՒ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ Տ. Տ. ԽՈՐԷՆ Ա.

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՈՂՋԱԳՈՒՐՈՒՄԸ

Ուրիշ է երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Աթոսը և իր պաշտօնաթերթը Սլոն, յայտարարել կարենալու, իր կարգին, այն սրտառուչ գէպը, որ տեղի ունեցած երկու տիպաներ տուա՛յ քրիստոնէական այս վեհաժողովին մէջ: Սուրբին է մանաւանդ Հայ Եկեղեցին և ժողովուրդը ի Հայաստան և ի Արևելք աշխարհի, ի տես և ի լուր պատմական այս ողջագոյութեան, ուր մեր դարերու և հայրապետներու հոգիին ուսաջն ու տրուիւնն էր որ լսուեցաւ, անգամ մը հա, քաղցր և անպիտոր, Ս. Էջմիածնի և Կիլիկիոյ Կաթողիկոսներու զրկախառն այս նոր ուխտով:

Ողի և հրաշք է ամբողջապէս Հայ Եկեղեցին, և հրաշագործներ զինքը ներկայացնելու կանչուած Հայրապետները, ինչպէս երէկ այնպէս ալ այսօր: Այդ հրաշքին ու ոգին լոյսն ու շունչն էր որ թրթռաց նորէն Հոկտեմբեր 26ին, մեր գոյգ Կաթողիկոսներու սիրտերուն խորը և շրթներուն վրայ, երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց մենաստանի կամարներուն ներքև և ներկայ Հայ ժողովուրդի հոգիներուն մէջ: Արժեւորել կարենալու համար այդ հոգեհարստւո՛ւ ձայնը, անհրաժեշտ է զգալ զայն, լսեցնելով մեր մէջ այն բոլոր խեղ և օտարօտի դպացումները, որոնք տարիներէ ի վեր կը դառնացնեն մեր եկեղեցական ու ազգային կեանքը, անխառն պայքարի կրկէս դարձնելով արտասահմանի մեր գոյութիւնը:

Վերջ՝ ամէն տեսակի յառեռնութեանց և մեր պատմութեան սրտառուչ խորհուրդը հերքով մօլար ձգտումներուն: Իրագործուածը պէտք չէ նկատուի կողմնակի շահերու տապաւնար ցուցադրութիւն մը լոկ, տեսալ մը քաղաքական ձեռնածութիւն, որոնց հանդիսատես կ'ըլլանք ամէն օր: Կ'ուզենք հաւատալ թէ տեղի ունեցածը որքազան դաշինք մըն էր, հաւատաքով ու սիրով լեցուն, նման երանեալ մեր մեծ Հայրապետներու դարաւոր փորձին, որոնք զիացած են միշտ ներկայի մշուշներէն և արտմութիւններէն անդին՝ տեսնել մեզի յառաւիճմարտութիւնը, և ստանալիսելով ամէն կարգի արդիւններ, նայած են հասարակաց բարիքի այդ լուսառուողին, բոլորապէս ու վճռական:

Հայ եկեղեցին միշտ ձգտած է միասնականություն, հսկողական մեր պատմությունն ծանոթ դասին, անմիաբան ըլլալու հիմնադրված, որ մայրն է եղած բոլոր շարժանքներուն։ Միությունն սկիզբն է միայն մենք կրցած ենք, թե թեկի և սիրտ սրտի, ստեղծել բազմաթիվ դրամատիկ հոգևորներուն, օրհնելով յիշատակը մեռելներուն և շինելով հպարտությունը ողջներուն։

Շնորհիւ այդ ոգիին և սկզբունքին է որ Հայ եկեղեցին կրցած է գոյատևել և զիմադրել անցեալի շարադէտ փոխարկներուն և ներքին ու արտաքին պառակտիչ ոյժերուն։ Ընդդէմ է թէ մեր պատմական դարաւոր կեանքի մէջ եղած են շրջաններ, ուր փոստակը և ներհակ մտայնությունն տէր անձեր՝ ճիշդ ու եսական հաշիւներէ տարուած, դատած են այս սկզբունքին ու գաղափարին, սակայն հանրային շահը և մեր ժողովուրդի խղճմանը ըրած են միշտ իրենց դերագոյնը, վերջնելու հասարակաց բարիքին զէմ եղած շեղումները՝ ի նպաստ միություն։

Մեր եկեղեցւոյ բազմաբախտ զործիշները, ոսկի օգակը եղած են նոյնպէս մեր պետական ու հանրային կեանքին մէջ տեղի ունեցող պառակտումներուն, և իրաւախախտութեամբ յարգարել փորձած են ամէն տեսակի շեղում և անհասկացողություն, որոնք մեր երկրի աշխարհադրական դիրքի և քաղաքական պարտադրումներու պատճառաւ, յաճախ անշատած են մեզ իրարմէ, ի հեճուկս մեր ողջ ոյժն ամբողջական շահերուն։

Մասնաւորելով մեր խօսքը Հայ եկեղեցիի և իր այժմու կաթողիկոսական գոյգ Աթոռներու միայն սրբերութեան նշանաւոր, այն օրէն ի վեր երբ մեր հոգևոր իշխանութիւնը Սիւրբ Սուրբ Էջմիածին վերադարձաւ, միասնական նստութեան գաղափարը ոչ միայն չթուլցաւ, այլ աւելի շեշտուեցաւ։ Կիլիկիոյ կաթողիկոսական Աթոռին զուգահեռ գոյությունը շնկատուեցաւ իբրեւ հակաթոռ Ամենայն Հայոց Հոգևորականութեան, այլ անոր անբաժանելի մասը և օժանդակը։ Կիլիկիոյ մեր ժողովուրդի հովուութեան և առաջնորդութեան մէջ։

Ընդդէմ է որ, թէ՛ Կիլիկիոյ և թէ՛ Ս. Էջմիածնի գահակալներու մէջ եղած են անհամներ, որոնք առաջնորդուած իրենց արտում փառասիրութիւններէն, հակառակ շարժած են մեր եկեղեցիի և ժողովուրդի հոգին առողջ պահող ուժին և միություն։ Կանք սակայն ընդհանուր զգացումէն և հասկացողութենէն շեղած անհամներ եղած են միայն, և իրենց տխուր արտքը պայմանաւոր մնացած է լո՛ւ իրենց շրջանով, առանց խախտել կարենալու Հայ եկեղեցւոյ համերաշխութեան ոգին և համագործակցությունն բնական ընթացքը։

Մեր մեծ ազգային յետոյ, Ս. Էջմիածնի Ամենայն Հայոց և Կիլիկիոյ տարալիք կաթողիկոսական Աթոռներու միջև ստեղծուեցաւ անկեղծ և սերտ գործակցություն մը։ Նախ իբրեւ շարունակություն իրիմեան և Սահակ եկեղեցաւորէր և լուսամբի կաթողիկոսներու սխաւ սիրալիր յարաբերութեան, ապա իբրեւ արդիւնք համագոյային ազգային, որ զրկելով Արեւմտահայութիւնը իր պատմական Հայրենիքէն և մէկ միլիոն գաւազներէն, կը զրկէր նաև մեր եկեղեցին

իր գոյութեան կռուաններէն: Այս տխուր պարագան իր տեղադրութեամբ կ'ունենաւ նաեւ միտքերու վրայ, և ժողովուրդին ու անհատական կարծեցեալ յաւաքութիւնները, ինչպէս նաեւ անպարագիծ երազները կը թանգարանուէին պահ մը, և Հայ ժողովուրդի վախճան մարմնի մասերը իրենց ֆիզիքական և հոգեկան գոյութեան ի խնդիր կը միաւորուէին, զգալով համերաշխութեան և միութեան կարիքը: Հայ եկեղեցին անգամ մը ևս պիտի լծուէր իր պատմական դերին, պիտի հաւաքէր, պիտի փոփոխէր, պիտի յուսադրէր և ժողովուրդի ծառայութեան հոյ մը անձնագոհներ ի սպաս պիտի դնէր մեր եկեղեցւոյ դարաւոր այդ դերի իրադրածին, պատրաստելու իր փրկութեան տապալներ յարուցում և զաւիթ մրրկներուն դէմ:

Ս. Էջմիածնի և Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական Աթոռներու միջև գոյութիւն ունեցող յարաբերութիւնները աւելի անկեղծ և սերտ ընդթ ստացան Բաղդէն Աթոռակից և Խորէն Կաթողիկոսներու օրով: Իսկ այդ յարաբերութիւնները իրենց բարձրագոյն աստիճանին պիտի հասնէին Գէորգ Զ. Կաթողիկոսի և Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Կաթողիկոսի շրջանին: Երկու Աթոռներու միջև գոյութիւն ունեցող կապը զօգուած է ազգային և եկեղեցական միասնականութեան բարձր զարգացումներով, և տմրացում գործերու սղմիւն ձգտումներով:

Յիսուսն առինքն առաջ, Կիլիկիոյ Աթոռը քովնախ պատուհան մըն էր, բացուած Հայ հոգին վրայ, զրեթէ զուտ կրօնական: Անթիլիաս Եպիսկոպոսը աւելի քան իրականութիւն մըն է Սփիւքի մէջ: Միւս կողմէ Կիլիկիոյ Աթոռը ոչ մէկ տանն բախար չէ ունեցած այսօրն ծանր՝ բայց այնքան օգտաւէտ առաքելութեան մը հանդիսարանն ըլլալու:

Սակայն Ս. Էջմիածինը ուրիշ խորհուրդով և ձգտութեամբ կը ներկայանայ մեր հոգիներուն: Մայր Աթոռը կրօնական նուիրապետութեան մը կեդրոնը չէ միայն, անիկա Հայուն հոգեկան հայրենիքն է, իմանալի այն պարունակը զոր իւրաքանչիւր ժողովուրդ ունի և իր ստեղծէ իրեն զերազոյն ամրոց՝ ոչ միայն իր անցեալին, այլ մանաւանդ ապագային: Մայր Աթոռոյ այդ դերը չէ դադրած, այսօր աւելի քան երբեք պէտք ունինք այդ տեսլացած, հոգիացած խորհրդանշանին, կարենալ վեր բռնելու մեր ընդարմացած հոգին և փշուր փշուր եղած ու արտասահմանի բացասականներուն նետուած մարմինը:

Մեր եկեղեցական ուրիշ նուիրապետական Աթոռներէն Ս. Էջմիածինը կը տարբերի ճիշդ այն համեմատութեամբ, ինչպէս մեր երկրի ֆիզիք նկարագրին մէջ Այրարատեան դաշտը կը տարբերի միւս մեծ միութիւններէն: Երուսաղէմ, Վասպուրական, Կիլիկիա, մեզի կը թելադրեն խորունկ ապրումներ, բայց անոնցմէ ոչ ոք կրցած է հակադրել խորագոյն յուզումը որուն լարերը կը մնան ծածկուած գերի լերան սրբազան ալբերուն խորը: Ս. Էջմիածինը միայն վայր մը չէ, նոյեան տառնան խորհուրդովը պաշտպանուած: Անիկա այն կայանն է ուր կը քաշուին, անդիմադրելի միլումով մը, մեր ժողովուրդին զերազոյն խորութիւնները: Մեր Հայրապետները եթէ իրենց տկարութիւնները

պարտական են իրենց ժամանակին, իրենց առաքինութիւնները սակայն կուգան ֆեզին անմահ պահեստէն:

Տաղնապներ շատ անցուցած է Ս. Էջմիածինը, Շահ-Արքատէն սկսեալ մինչև մեր օրերու տէրերը. այդ բոլորին դիմացած է ան և կը դիմանայ, ապրեցնելով իր մէջ և իրմով իրեն յառաջ հոգիները, եթէ այս վերջիններուն մէջ չէ մեռած ու չէ աղօտած Լուսաւորչի կանթեղը՝ այն հէքեաթային և աննիւթական յղացքը, որ չի բացատրուիր, բայց կայ իբրև զերազոյն կամար-զօտի ժամանակէն ընդստնուած հոգիներուն վերև:

Հայ ժողովուրդը, արտասահմանի թէ օտարութեանը մէջ պէտք ունի իր հոգեկան լոյսը ընդունելու Ս. Էջմիածնէն: Որպէսզի բարիբաղ լեցուն այս դարուոր կապը կարենայ բլլալ սերտ և աննկատ, ինչպէս էր ան երէկ, անհրաժեշտ է որ Ընհանրական Հայրապետը, իբրև կրօնական զերազոյն ուղղիչ և Պետ, դիմաւորուի անվերապահօրէն, յարգանքով և սիրով: Լուսաւորչի Աթոռը պէտք է անխախտ պատահանդանը բլլայ ինչպէս մեր հաւատքին՝ այնպէս ալ մեր սիրոյն: Միասնական այս անվերապահ մտածումին ու կեցումովին մէջ է ոչ միայն մեր եկեղեցւոյ զօրացումը՝ այլ նաև մեր ժողովուրդի ոյժն ու փրկութիւնը:

Երանի թէ մեր ժողովուրդի զոյութեան և զոյատեման նախանձաւորները նոր և թերի ազգակներու ապաւինելու փոխարէն, դիմնային լսել այս առիթով մեր զոյգ Հայրապետներու հոգեձայններուն մէջէն պատգամը մեր աստուածաբնալ նախնեաց և ձայնը մեր պատմութեան:

Անտարակոյս անտկնկալներ մարսելը դիւրին չէ, եթէ նայնիսկ անոնք ըլլան փրկարար և բովանդակ ժողովուրդի բարեհաճութեան արժանացող ելոյթ: Սակայն երբ եղածը չեղածին փաստն է, այն ատեն մեզի բոլորիս կը մնայ զոն ըլլալ, որ մեր եկեղեցական ու ազգային կեանքի անկերպարան ու ժխտական վիճակները իմաստի մը կը վերածուին, համաձայն մեր դարուոր իմաստութեան և ձգտումներուն:



ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Անցնող Մայիսի սկիզբը, Ազգիս Ընդհանրական Հայրապետ Նորին Ս. Օծուծին Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոս բաղձանք յայտնած էր այցելելու Ս. Երկիր, թէ՛ յուստ եւ յերկրպագութիւն Տնօրինական Սրբաւայրերու եւ թէ մօտէն հետաքրքրուելու համար Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան ընթացիկ աշխատանքներով, որոնց ծախսերէն մեզի բաժին ինկածը հոգալու համար կազմուած Համազգային Ֆանձնախումբին նախագահութիւնը ստանձնած է։ Եւ իրրեւ այցելութեան թուական կը յիշուէր Յունիսի առաջին շաբաթը։ Կարգ մը պարագաներ սակայն հարկադրեցին Վեհափառը քանի մը ամիսով յետաձգել իր այս պատմական այցելութիւնը։ Եւ երբ վերջապէս Սեպտեմբերի վերջերը որոշուեցաւ Վեհին Յորդանան ժամանումի թուականը (12 Հոկտ.), Սաղիմահայութիւնը, իր բոլոր խաւերով ու հոսանքներով, ամիսներու անձկագին սպասումէն ետք սկսաւ ապրիլ անպատում բերկրանքի օրեր Վերջապէս ինքն ալ բախտը պիտի ունենար վայելելու Վեհին օրհնաբեր ներկայութիւնը, ինչպէս ասկէ առաջ ունեցան արտասահմանի հայահոծ գաղութներէն շատեր։ Այստեղ կ'արժէ յիշել թէ 1651ին, Վիլիպպոս Ալբակիցի Կաթողիկոսի տուած այցելութենէն ի վեր առաջին անգամն էր որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս մը կ'այցելէր Սուրբ Երկիր։ Վեհ. Հայրապետը 1956ին, իր արտասահման կատարած առաջին ուղևորութեան ընթացքին, թէեւ մտապիւր էր այցի գալու Երուսաղէմ, սակայն Միջին Սրբելիքի քաղաքական անկայուն վիճակը արգելք հանդիսացած էր Վեհափառի այդ գեղեցիկ բաղձանքի իրագործումին։

Վեհափառի ժամանումը կանխող եօթնակի ընթացքին, անօրինակ եռուզեռ մը ծայր տուաւ Վանքի աւագ դրան մօտ եւ հնադարեան կամարներուն ներքեւ։ Ներկ, մաքրութիւն, ծեփերու եւ շինուածական այլ մանր-մունր նորոգութիւններ Պատրիարքարանէն ներս, անոր մուտքին, սանդուղներու երկայնքին եւ եկեղեցւոյ գաւիթը։ Ապա ձեռնարկուեցաւ Մայր Տաճարի զարդարման, բիւրեղեայ ջահերով, գոյնզգոյն ու փաւրիլուն հարիւրաւոր արծաթեայ կանթնդներով, խաչերով, մոմերով ու ծաղիկներով։ Աւագ խորանին երկու կողմերը կառուցուեցան արուեստական գեղատիպ խորաններ։ Մայր Տաճարը այսպէս պերճափայլ հանդերձանքով պատրաստ եղաւ արժանաւորապէս ընդունելու Հայց. Եկեղեցւոյ արժանընտիր ու առաքելատիպ իշխանաւորը։ Իսկ Վանքի դռնէն դուրս, Պատրիարքարանի եւ հանդիպակաց կամարներու մուտքերուն կանգնուեցան յաղթական կամարներ, արաբական դրօշի գոյները (կարմիր, սև, ճերմակ եւ կանաչ) կրող կերպաներով զարդարուն ու «բարի գալուստ շատ սիրելի Վեհափառին» վերտառութեամբ։ Կամարներուն վրայ գետեղուեցան Ն. Վեհ. Հիւսէյն Թագաւորին եւ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Կաթողիկոսին մեծադիր նկարները։ Դրուեցան նաեւ ելքերական լոյսերու բազմաթիւ շարաններ, որոնք ամէն զիշեր Վանքի դրան հրապարակը կը վերածէին երփներանգ, փաւրիլուն ու ականախտիլ լոյսերու ծովի մը։ Իսկ արմաւենիի ոստեր ծածկեցին գորշ մերկութիւնը Վանքի արտաքին պատերուն։ Այս բոլոր զարդարանքները մնացին մինչեւ Վեհին մեկնումը։ Իսկ ետքէն Վեհափառի ժամանման նախօրեակին՝ կամարներուն վրայի նկարները փոխանակուեցան Վեհ. Թագաւորը (մէջտեղ) եւ գոյգ Վեհափառները (երկու կողմերուն) ներկայացնող ոսկեայ շրջանակով նկարներու։

* * *

Ն. Ս. Օծուծին Տ. Տ. Վազգէն Ա. Վեհափառ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Իր շրախումբով, որ կը բաղկանար Գերշ. Տ. Հայկազուն Արքեպս. Արքահամեանէ, Հոգշ. Տ. Սրսէն Վրդ. Պէրպէրեանէ եւ ճարտարապետ Միքայէլ Մազմանեանէ, Յորդանանի մայրա-

քաղաք Ամման հասա Շր. 12 Հոկտ.ի զիշերուան ժամը 11.20ին: Վեհ. Հայրապետը կուգար Լոնտոնէն, ուր հիւրը եղած էր Անկլիքան եկեղեցւոյ պետ Բամսէյ Արքեպսին: Նոյն օգանաւով Վեհափառին հետն էին նաև Գերշ. Տ. Սիմէն Արքեպս. Սանուկեան, Լոսթ-նորդ Հայոց Հիւս. Սմբրիկայի, Գերշ. Տ. Թորգոմ Եպս. Մանուկեան, Եռաջնորդ Հայոց Գալիֆորնիոյ եւ Պր. Ճան Քիրքմեան, Գալիֆորնիոյ Թեմական ժողովի Լոննապետը:

Օգակայանին մէջ Վեհափառ Հայրապետը եւ իր հետևորդները ընդունուեցան Պետութեան ներկայացուցիչներուն կողմէ, զլսաւորութեամբ Ամմանի Քաղաքապետին, շրջապատուած քաղաքի փոխ-հրամանատարէն, ոստիկանապետէն եւ Լրտարին ու ներքին Դործոց Նախարարութեան ներկայացուցիչներէն:

Օգանաւէն իջած պահուն Ամնն. Տ. Եղիշէ Արքեպս., Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի, շրջապատուած Միաբանութեան անդամներէն եւ պետութեան ներկայացուցիչներէն, եղբայրական ողջագոյրումով ընդունեց Վեհափառ հիւրը եւ ներկայացուց աւանդական հացն ու աղը, խնդրելով որ օրհնէ զանոնք: Նոյն Ս. Օծութիւնը օրհնեց հացն ու աղը, ձեռնուեցաւ պետական անձնաւորութիւններու հետ եւ ժողովուրդի



Պետական ներկայացուցիչներ Վ.Ե. հիւրին հետ, Էլ-Օրսոն պանդոկին մէջ:

խուռն բազմութեան ծափերուն մէջ ուղղուեցաւ օգակայանի ընդունելութեան սրահը: Ապա ժողովրդային մեծ ոգևորութեան եւ խանդավառութեան մէջ, Ն. Ս. Օծութիւնը թողուց օգակայանը եւ Թագաւորին կողմէ տրամադրուած յատուկ ինքնաշարժով ուղղուեցաւ Էլ-Օրսոն պանդոկը: Հոն, Ամմանի Վսեմափայլ Կառավարիչը քարի զալուստի խօսքը ուղղեց Ն. Ս. Օծութեան եւ մաղթանքներ քրաւ անոր շնորհաբեր աջակցութեան համար: Ն. Վսեմութիւնը աւելցուց. «Օրհնուած այս երկրին մէջ, մենք կ'աւգնենք որ ամէն մարդ ապրի խաղաղ եւ ազատ, առանց խտրութեան ազգի եւ կրօնի. միակ տարբերութիւնը որ կայ բրիտանականի եւ իսլամին միջեւ այն է, որ մին եկեղեցի կ'երթայ աղօթելու, իսկ միւսը մզկիթ»:

Վեհափառ Կաթողիկոսը գիշերեց էլ - Օրտոն պանդոկին մէջ: Յաջորդ օր, Կիրակի կէսօրէ առաջ, Ամեն. Պատրիարք Հօր եւ Սրբազան Հայրերու ընկերակցութեամբ, այցելեց Թագաւորական պալատ եւ ստորագրեց պատուոյ տոմարին մէջ:

Կէսօրուան ժամը 1.30ին մեծ շքերթով, մասնակցութեամբ Ամմանի ժողովուրդին եւ օտար հիւրերուն, Վեհափառ Հայրապետը եւ Ամեն. Սրբազան Պատրիարքը, Թագաւորական ինքնաշարժով, մոթոռսիկէզներով եւ ոստիկանական ու զինուորական պատիւներով եւ յիսունէ աւելի ինքնաշարժերու շրախումբով, Ամմանէն մեկնեցաւ Ս. Երուսաղէմ: Ճամբու կէսին, Ռորդանանի կամուրջին վրայ, Վեհափառ Հայրապետը ողջունեցաւ Երուսաղէմի Մութասարրըֆին եւ Ոստիկանապետին կողմէ, ինչպէս նաեւ Երուսաղէմէն յիսունէ աւելի ինքնաշարժերով եկած խանդավառ հայ ներկայացուցիչներէ:



Երուսաղէմի Յունաց Ամեն. Պատրիարք, Վսեմ. Կաթաւարիչը եւ Բանակի Հրամանատարը Վեհափառին շուրջ:

Բարի գալուստի պաշտօնական խօսքէն վերջ, ինքնաշարժներու թափօրը սկսաւ յառաջանալ դէպի Երուսաղէմ: Ժամը 3ին, Հայոց Վանքին կից Դաւթի դրան դիմաց, Վեհափառ Հայրապետը իջաւ ինքնաշարժէն, զգեստաւորուեցաւ եւ զլուխը անցաւ մեծահանդէս թափօրին, կազմուած զգեստաւորուած Արքեպիսկոպոսներէ, Եպիսկոպոսներէ, Վարդապետներէ եւ Ընծայարանի ու Ժառանգաւորաց սաներէ: «Որ զխորհուրդ քո գալստեան» շարականի երգեցողութեամբ, պատկառելի թափօրը շարժեցաւ դէպի վանքի աւագ դուռը, բազմահազար ժողովուրդի երջանիկ եւ հրճուագին խանդավառութեան մէջէն: Քաղաքիս երեք Որիթիւններու արիւնիքը պատուի կեցած էին ճամբուն երկու կողմերը: Վեհափառը ամպհովանիի տակ եւ գորգապատ ճամբաներէն անցնելով հասաւ մինչեւ աւագ դուռը, ուր իրեն բարի գալուստի եկած էին քրիստոնեայ բոլոր յարանուանութեանց ներկայացուցիչները: Մովածաւալ բազմութիւնը իր ուրախու-

Թիւնը արտայայտեց աղանիներ թռչնելով Վեհափառ ողջունեց պատուոյ պահակախումբը եւ մորթուած ոլխարներու արեան վրայէն մուտք գործեց Ս. Յակոբայ գաւիթը:

Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարը զգեցած էր տօնական օրերու յատուկ իր փառքն ու շքեղութիւնը եւ անգամ մը եւս կը պայծառանայ երբ Վեհափառ Կաթողիկոսը կը մօտենար Դլխադրի Ս. Սեղանին, կատարելու իր ուխտը:

«Հրաշափառ»ի երգեցողութեամբ թափօրը ուղղուեցաւ դէպի աւագ խորան: Ապա Ամեն. Պատրիարք Սրբազանը բարի գալուստի խօսքը արտասանեց: Վեհափառ Հայրապետը յայտնեց իր սրտագին ուրախութիւնը երուսաղէմ գտնուելուն համար, եւ շնորհակալութիւնը բոլորին: Օրհնեց Հաշիմական Տունը եւ աղօթեց Նորին Վեհափառութիւն Հիւսէյն Թագաւորի արեւշատութեան եւ յաջողութեան համար:

Ժողովուրդի խուռներամ բազմութեան մէջէն, Ն. Ս. Օծութիւնը բարձրացաւ Պատրիարքարան, ուր Միաբան Հայրերը, աշակերտութիւնը եւ բազմահազար ժողովուրդ կարգով եկան համբուրելու իր Ս. Աջը եւ բարի գալուստ մաղթեցին Սրբազան մեծ հիւրին:



Պետական բարձրագոյն հիւրեր Վեհափառին շուրջ:

Յաջորդ օր, Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 14ին, կէսօրէ առաջ ժամը 10էն 12, Վեհափառ Հայրապետը ընդունեց Ս. Բաղարի կրօնապետները եւ Նորին Վսեմութիւն Կառավարիչը, Ստորականապետը եւ Բանակի Հրամանատարը:

Նոյն օր, կէսօրէ ետք ժամը 4էն 6, ընդունուեցան քաղաքիա Հիւպատոսները, պետական պաշտօնատարները, դատաւորները, քաղաքի երեսելիները եւ հայ մեծամեծները:

Բոլորի բարի գալուստի խօսքերուն մէջ կ'արտայայտուէր ուրախութիւնը, որով լեցուած էր Ս. Բաղարը, մեծ կրօնապետի պատմական այցելութեամբ:

երեքշարթի օր, Հոկտ. 15ին, քաղաք ժամանեցին Հ. Բ. Ը. Միութեան Նախագահ Պր. Ալեքս Մանուկեան եւ Տիկինը, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Քապիպեան, Տիկին Մարութի Յովսէփեան, Պր. Պզտիկեան եւ այլ հիւրեր: Տիար Մանուկեան եւ իր Տիկինը Վանքի աւագ դրան դիմաւորուեցան Ս. Քարզմանչաց վարժարանի աշակերտներու ծափահարութիւններով: Երկու ուսանողուհիներ զեղեցիկ ծաղկեփունջեր նուիրեցին մեծապատիւ հիւրերուն:



Վեհափառ Հայրապետը եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Նախագահ՝ Տիար Ալեքս Մանուկեան

Կէսօրին Պատրիարքարանի մէջ տեղի ունեցաւ մեծ ճաշկերոյթ մը ի պատիւ հիւրերուն, Ն. Ս. Օծութեան Նախագահութեամբ: Ներկայ էին. -

ԳԵՐՇ. Տ. ՍԻՈՆ	ԱՐԲԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
» Տ. ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ	» ԱՐԲԱՆԱՄԵԱՆ
» Տ. ՍԵՐՈՎԻԷ	» ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
» Տ. ԳԵՐԵՆԻԿ	ԵՊՍ. ՓՈԼԱՏԵԱՆ
» Տ. ԲԱՐԳԷՆ	» ԱՊԱՏԵԱՆ
» Տ. ԹՈՐԳՈՄ	» ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՀՈԴՇ. Տ. ՇԱՀԷ	ՎՐԴ. ԱՃԷՄԵԱՆ
» Տ. ՎԱԶԷ	» ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ
» Տ. ԱՐՍԷՆ	» ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԱԼԵՔՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

» » ԶՕՐ. ՍԱՐԳԻՍ ԶԱՐԳԱՐԵԱՆ

ՏԻԿԻՆ ՄԱՔՐՈՒՀԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

» ՄՆՏԻԿԵԱՆ

ՏԻԱՐ ԵՐՈՒԱՆԴԻ ՀԻՒՍԻՍԵԱՆ

» ԱՏԵՓԱՆ ՍՐԱՊԵԱՆ

» ՄԻՔԱՅԷԼ ՄԱԶՄԱՆԵԱՆ

» ԵՒՈՒԱՐԻ ԻԻԹԻԺԵԱՆ

» ՕՆՆԻԿ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

Ճաշկերոյթի ընթացքին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը առաջարկեց առաջին բաժակը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսի կենաց խնամքին հանձնելու մասին։ Ս. Օծուծիւնը փոխադարձեց շնորհակալութեամբ եւ բաժակ առաջարկեց բոլոր ներկաներուն կենաց առանձնաբար։

Ճաշէն վերջ, կէսօրէ ետք ժամը 5ին, Պատրիարքարանի մեծ դահլիճին մէջ գումարուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան Համազգային Յանձնախումբի առաջին նիստը, նախագահութեամբ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Առաջին Սրբազնագոյն Կաթողիկոսի։

Ժողովի ատենագրութիւնը հրատարակուած է յաջորդ էջերուն մէջ։

Զորեքշաբթի օր, Հոկտ. 16ին, Ամերիկայէն ժամանած հիւրերը այցելեցին Բեթղեհէմ, Ս. Ծննդեան այրը եւ Տաճարը. Գեթսեմանի, Աստուածամօր գերեզմանը եւ ապա, կէսօրէ ետք, մասնակցեցան յատուկ թափօրի մը Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս, ուր աղօթեցին Գրիստոսի Զարգարանաց եւ Յարութեան վայրերուն երկրպագելէ ետք։

Հինգշաբթի օր, Հոկտ. 17ին, Ն. Ս. Օծուծիւնը կէսօրուան ճաշի հրաւիրուած էր Ֆրանչիսկեան Միաբանութեան Վանքը։ Սուրբ Տեղեաց պահապան Միաբանութեան բոլոր Հայրերը Ն. Ս. Օծուծիւնը ընդունեցին իրենց Մայրավանքի մուտքին եւ առաջնորդեցին նախ մեծ սրահը եւ ապա ճաշարան։ Սիրոյ եւ ուրախութեան փոխադարձ արտայայտութիւններէ ետք, Նորին Վեհափառութիւնը նուիրեց արծաթեայ ափսէ մը, քանդակազարդուած հայկական զարդերով եւ Ս. Էջմիածնի Տաճարի նկարով։

Ճաշէն ետք, Վեհափառ Հայրապետը այցելեց Ֆրանչիսկեան Մատենադարանը եւ ապա հրամեշտ առաւ եւ վերադարձաւ Պատրիարքարան։

Նոյն օրը կէսօրէ ետք, եկեղեցականներու եւ ազգայիններու խումբ մը գացին Ամման եւ այցելեցին նորակառոյց Իզպաշեան-Կիւլպէնկեան Վարժարանը։ Բարի գալուստի խօսք արտասանեց Հոգշ. Տ. Շահէ Վրդ., որուն պատասխանեց Պր. Ալեքս Մանուկեան, յայտնելով իր բարձր գնահատանքը եւ զոհունակութիւնը Պատրիարքարանի հովանաւորած կրթական ճիգին համար, որուն շօշափելի արդիւնքն է Ամմանի փառաւոր դպրոցը։

Երեկոյան, Վեհափառ Հայրապետը ընկերակցութեամբ Ամեն. Պատրիարք Սրբազան Հօր եւ Սրբազան Հայրերու, իջաւ Մեռեալ Ծովու եզերքը, ուր իրենց միացան Ամման այցելող հիւրերը եւ հոն տեղի ունեցաւ ճաշկերոյթ մը, ուրախ մթնոլորտի մէջ։

Ուրբաթ առաւօտ, ամսոյս 18ին, պատուական հիւրերը այցելեցին Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարը։ Տեսան մաս մը գանձատան թանկագին առարկաներէն եւ ապա ընկերացան Վեհափառ Հայրապետին, Ամեն. Պատրիարք Հօր եւ Միաբանութեան, երբ Ն. Ս. Օծուծիւնը, ժամը 11ին կէսօրէ առաջ, փոխ այցելութեան գնաց Յունաց Պատրիարքարան եւ Ֆրանչիսկեան Միաբանութեան։ Վեհափառ Հայրապետին կողմէ խումբ մը Եպիսկոպոսներ այցելեցին նաեւ Լատիններու Պատրիարքարանը, Ստորիններու, Ղպտիններու, Հապէշներու, Անկիթեաններու, Լուտերականներու եւ այլ կրօնապետներու, փոխադարձելու համար բարի գալուստի իրենց այցելութիւնը։

Շաբաթ օր, ամսոյս 19ին, կէսօրէ ետք ժամը 2.30ին, Վեհափառ Կաթողիկոսը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար։

Վանքի դուռէն թափօրը կազմուեցաւ մասնակցութեամբ Թարգմանչաց եւ Ժառանգաւորաց աշակերտներու, ուրարակիր դպիրներու, Քահանայ Հայրերու, Վարդապետներու եւ Սրբազան Եպիսկոպոսներու, բոլորն ալ զգեստաւորուած։ «Որ զխորհուրդ քո գալստեան» շարականի երգեցողութեամբ թափօրը շարժեցաւ վանքի դուռէն եւ դրօշակազարդուած շուկայէն ուղղուեցաւ դէպի Տաճար, տուններէն նստուած ծաղիկ-

ներու վրայէն եւ ճամբու երկայնքին կեցած խանութպաններու արսկած վարդի ջուրի բուրումին ընդմէջէն:

Վեհափառ Հայրապետը օրհնեց ուխտաւոր եւ բարեպաշտ ժողովուրդը, որ խոնուած էր մինչեւ Տաճարին մուտքը: Ս. Յարութեան Տաճարի դրան առջեւ Սարկաւազները մատուցին խունկը, մինչ Դպիրները սկսան երգել «Հրաշափառ»: Վեհափառ Հայրապետը խնկարկեց Պատանատեղւոյն շուրջ եւ թափօրով առաջնորդուեցաւ Ս. Գերեզման, ուր մտաւ, երկրպագեց եւ կատարեց իր ուխտը: Իրեն հետեւեցաւ եկեղեցական դասը, որ համբուրիչէ ետք Ս. Գերեզմանը, խոնարհեցաւ Վեհափառին առջեւ, համբուրեց Ձեռաց Խաչը կրկնելով «Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց»:

Սյնուհետեւ Վեհափառ Հայրապետը առաջնորդուեցաւ Ս. Դրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, ուր նախագահեց «Լոյս Զուարթ»ի արարողութեան:

Ժամերգութենէն ետք Վեհափառ Կաթողիկոսը ելաւ Տեսչարան, հանգչեցաւ եւ թափօրով վերադարձաւ Ս. Յակոբեանց վանքը, դարձեալ ճամբուն երկու կողմերը պատուի կեցած քաղաքիս երեք զլխաւոր հայկական Միութիւններու արիւններու երկարածիգ շարքերուն ընդմէջէն:

Կիրակի, 20 Հոկտ. ի կ. ա. Ժամը 8.30ին, նոյն թափօրով Ն. Ս. Օծութիւնը դարձեալ առաջնորդուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճար, ուր Ս. Գերեզմանին վրայ մատոյց ուխտի Սուրբ Պատարագը եւ քարոզեց, բազմահազար հաւատացեալներու ներկայութեան: Ն. Ս. Օծութիւնը իր խօսքին սկիզբը յայտնեց թէ այս օրը անմոռանալի պիտի մնայ իր յիշողութեան մէջ, օր մը՝ լի սրբազան ապրումներով: Ապա շնորհակալութիւն յայտնեց Սատուծյ, որ հաճած էր իրականութեան վերածել տարիներու իր բաղձանքը: Յետոյ անդրադառնալով Տաճարէն ներս ընթացք առած նորոգութեան ծաւալուն աշխատանքներուն, կոչ բրաւ Հայ ազգի բոլոր զաւակներուն որ իրենց կարելին ընեն գոյացնելու նորոգութենէն մնզի բաժին ինկած գումարը, այդպէսով համաքրիստոնէական այս կարեւորագոյն Արքայալոյսի նորոգութեան մասնակցած ըլլալու փառքը աւելցնելով մեր աւնունին: Ու իր խօսքի վերջաւորութեան յայտնեց իր երախտագիտական զգացումները Յորդանանեան Կառավարութեան եւ անոր զլուխը գտնուող Հիւսէյն Քազաւորին, որ վերին հսկողն է այս Սուրբ վայրերուն եւ որ աշխարհի հոգածութիւն ցոյց է տուած միշտ անոնց պահպանումին ու բարեգարգման համար: Պատարագիչ Վեհափառին կը տպատարկէին Հարաւային Ամերիկայի Կաթող. Պատուիրակ Գերշ. Տ. Բարզէն Նախկ. Ապատեան եւ Դալիֆորնիոյ թեմի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Թորգոմ Նախկ. Մանուկեան: Պէյրութէն ժամանած Կոմիտասեան երգչախումբը, իր դաշն ու զրաւիչ երգեցողութեամբ, աւելցուց փայլը օրուան փառաշուք հանդիսութեան: Բազմահարիւր հաւատացեալներ մօտեցան Ս. Հաղորդութիւն առնելու Վեհափառին օրհնեալ Աջէն: Ս. Պատարագը եւ քարոզը ծայնասփռուեցաւ երուսաղէմի ռատիոկայանէն: Ս. Պատարագէն ետք, Նորին Սուրբ Օծութիւնը նախագահեց Ս. Գերեզմանին եւ Պատանատեղւոյն շուրջ կատարուած մեծահանդէս թափօրին, եւ կարճ հանգիստէ մը ետք շքերթով վերադարձաւ Մայրավանք:

21 Հոկտեմբերին, Վեհ. Հայրապետը, ընկերակցութեամբ Ս. Սթոպոյս Ամեն. Պատրիարք Արքագանին եւ Պատ. Միաբանութեան, այցելեց վանուցս կրթական եւ զրական հաստատութիւնները: Ժառանգաւորաց Վարժարանի մուտքէն՝ ուսանողութիւնը «Էջմիածինն ի հօրէ» շարականի երգեցողութեամբ առաջնորդեց Վեհափառը հանդիսասրահ: Հոն եղան բարի զախտեան արտայայտութիւններ Սարկաւազներու եւ Ժառանգաւոր սաներու կողմէ: Վեհափառ Հայրապետը օրհնեց վարժարանի ուսուցչական կազմն ու աշակերտութիւնը եւ տպաւորիչ խրատական մը խօսեցաւ ժառնգ. սաներուն, շեշտելով հոգեւոր այս կրթարանին կատարած եւ կատարելիք յոյժ կենսական դերը մեր եկեղեցւոյ եւ ժողովուրդի կեանքին մէջ:

Ապա Վեհափառը առաջնորդուեցաւ Ս. Թարգմանչաց երկրորդական Վարժարան : Տեսչութիւն , ուսուցչական կազմ եւ վարժարանի թիւով 325 երկսեռ աշակերտութիւնը ծափողջոյններով ընդունեցին Վեհ. Հիւրը : Դպրոցի սրահին մէջ Վեհափառը օրհնեց աշակերտութիւնը ու մէկական փոքրիկ ոսկի խաչեր տուաւ բոլորին :

Վեհ. Հայրապետը այցելեց նաեւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցին , ուր իր ուխտը կատարեց Բրիտտոսի Բանտի մատրան մէջ , Մայրապետանոցը , Կիւլպէնկեան Մատենադարանը , Տպարանը եւ Զեռագրատունը , ամէն տեղ իր գոհունակութիւնը յայտնելով կատարուած աշխատանքներուն համար :

22 Հոկտեմբեր , Երեքշաբթի առաւօտ , Ն. Ս. Օծութիւնը իր շքախումբով մեկնեցաւ Բեթղեմէմ , յուխտ եւ յերկրպագութիւն Բրիտտոսի Ծննդեան Արքայադարձ : Ժամը 1ին , ինքնաշարժերու պատկառելի թափօրը ճամբայ ելաւ Մայրավանքի գոնէն , առաջնորդութեամբ հեծելանաւորդ ոստիկաններու : Ժամրու կէսին , Յունաց Ս. Եղիա վանքի մօտերը , Ն. Ս. Օծութիւնը դիմաւորուեցաւ Բեթղեմէմի եւ շրջակայ զիւղերու քաղաքապետներէն եւ մուխթարներէն , ինչպէս նաեւ Բեթղեմէմ քանակ երեսելի ազգայիններէ : Օդը ցուրտ էր . աշնան խոնաւ քամի մը կար դուրսը , Ծննդեան առաւօտները յիշեցնող : Ժամը 9.30ին թափօրը հասաւ Ս. Ծննդեան վանուց մեծ հրապարակը , ուր Վեհափառը ընդունուեցաւ զինուորական պատիւներով : Բեթղեմէմի Կառավարիչն ու Ոստիկանապետը եւ օտար յարանուանութեանց հոգեւորական ներկայացուցիչները բարի գալուստ մաղթեցին մեծ հիւրին : Միաբանութիւնն ու աշակերտութիւնը արդէն զգեստաւորեալ՝ «նորհուրդ մեծ» շարականի երգեցողութեամբ առաջնորդեցին Վեհափառ Հայրապետը Ս. Ծննդեան Տաճար , Ժողովուրդի բազմութեան ընդմէջէն եւ մօրթուած ոխարներու արեան վրայէն : Անսահման էր հրճուանքն ու խանդավառութիւնը ներկաներուն , ծնունդ՝ Վեհին օրհնաբեր ներկայութենէն զատ Ծննդեան շարականներուն առթած սրտազրաւ ալ ապրումներով : Նորին Ս. Օծութիւնը Փրկչի Ծննդեան տեղւոյն վրայ երկրպագելէ եւ իր ուխտը կատարելէ ետք , հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Ս. Այրին մէջ : Պատարագիչն էր Դաւիթորնիոյ թեմի Առաջնորդ Դերշ. Տ. Թորգոմ Եպս. Մանուկեան : Արարողութեանց աւարտին , Վեհափառ Հայրապետը , Ս. Պատրիարք Հայրը եւ Միաբանութեան անդամներն ու Ս. Սթոպոյ հիւրերը թէյասեղանի հրաւիրուած էին Բեթղեմէմի Քաղաքապետութեան կողմէ : Ն. Վսեմ. Քաղաքապետը բարի գալուստեան ջերմ արտայայտութիւններով ողջունեց Վեհափառ Հայրապետը , որ փոխադարձ շնորհակալութիւններ արտայայտելէ ետք յայտնեց իր մեծ գոհունակութիւնը այս առիթով եւ բարգաւաճում մաղթեց Բրիտտոսի Ծննդեան այս համաւտ զիւղաքաղաքին :

Կէսօրէ ետք ժամը 2ին , նոյն հանդիսական գնացքով թափօրը վերադարձաւ Երուսաղէմ :

Հոկտեմբեր 23ին , Զօրեքշաբթի օր , Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց այցելեց Նորին Վեհափառութիւն Հիւսէյն Ա. Թագաւորին Ամմանի մէջ :

Ն. Ս. Օծութիւնը ճամբայ ելաւ Երուսաղէմէն առաւօտեան ժամը 10ին , ընկերակցութեամբ Ամենապատիւ Տ. Եղիշէ Պատրիարք Հօր , Դերշ. Տ. Տ. Հայրիկ , Սիոն , Սուրէն , Հայկազուն եւ Սերովլէ Արքեպիսկոպոսներու , Դերշ. Տ. Տ. Դերենիկ , Բարգէն եւ Թորգոմ Եպիսկոպոսներու , Հոգշ. Տ. Տ. Յակոբ , Շահէ , Կիւրեղ եւ Արսէն վարդապետներու եւ արտասահմանի ու Յորդանանի ազգայիններու մեծ շքախումբի մը :

Վեհափառ Հայրապետը եւ իր շքախումբը ներկայացան Հաշիմական Պալատ ժամը 12.30ին եւ ընդունուեցան Վեհափառ Թագաւորէն , որ այս առիթ զգեցած էր իր զինուորական մեծապաշտօն հազուստը :

«Մենք ուրախ ենք իմանալով որ հաճելի եղած են Ձեր այստեղ անցուցած օրերը. Ս. Տեղերը, որոնց պաշտպանութիւնը Աստուած յանձնած է մեզի, բաց են բոլոր Աստուծոյ անունը դաւանողներուն առջեւ եւ մենք պատուուած կը զգանք երբ Ձերդ Սրբութեան նման Բարձրապատիւ եւ պատկառելի անձեր այցի կուգան Սրբապայրերուն»:

Վեհափառ Քաղաւորը այս առթիւ Ն. Ս. Օծութեան կուրծքը զարդարեց Սաղին կարգի Արժանեաց շքանշանով եւ յանձնեց Քաղաւորական գնահատանքի զիւրը:

Բոլոր ներկաներու ծափերուն մէջ, Նորին Ս. Օծութիւնը բացազանչեց «Կեցցէ Հիւսէյն Քաղաւորը» եւ սիրալիր խօսքերու կարճ փոխանակումէ ետք, ներկաները հրաժեշտ առին Վեհափառ Քաղաւորէն:

Նորին Վեհափառութիւնը հաճեցաւ դուրս գալ պալատէն եւ Նորին Ս. Օծութեան հետ կենալ սանդուխներու առջեւ, շքախումբին հետ նկարուելու համար, եւ դարձեալ հրաժեշտ առնելու ծափողջոյններու խանդավառութեանը մէջ:



Վեհափառ Հայրապետ եւ Ն. Ս. Քաղաւորը եւ Ամեն. Ս. Պատրիարքը պատշաճ շնորհակցումով յանձնուեկն եւս:

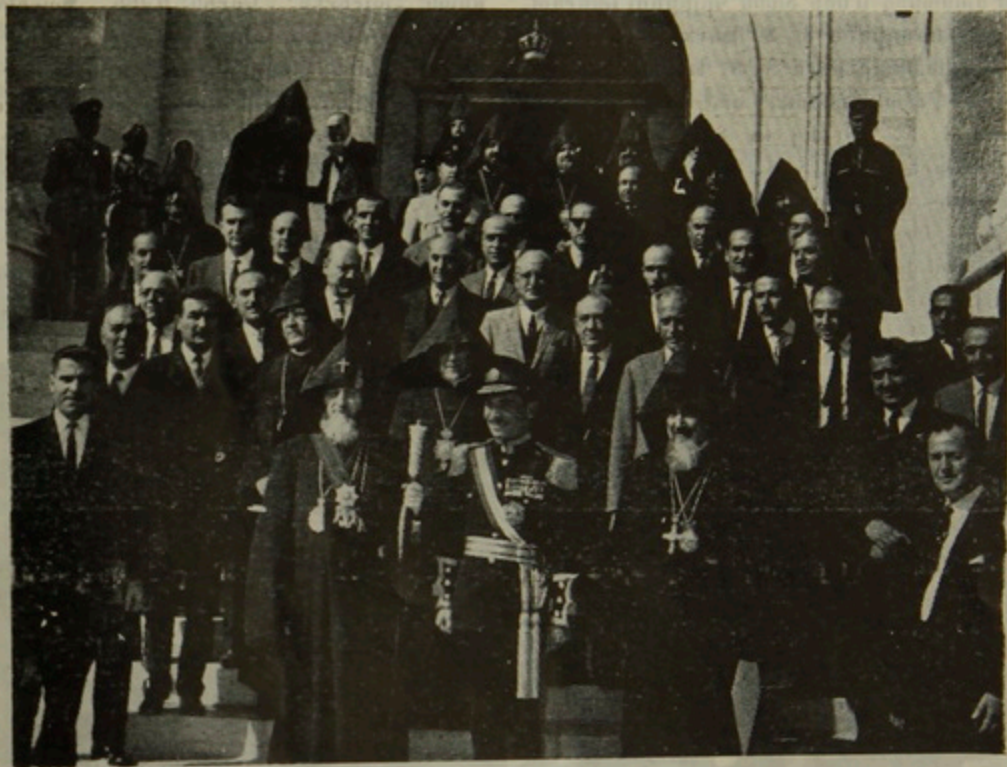
Նոյն կէսօրին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը ճաշկերոյթ տուաւ շքախումբի բոլոր անդամներուն, էլ-Օրտոն պանդոկին մէջ:

Իսկ զիշերը, Ժամը Եին, Ամմանի Ֆիլատելիա պանդոկին մէջ, Ամմանի Ազգային Մարզական Միութեան կազմակերպութեամբ տեղի ունեցաւ մեծ ճաշկերոյթ մը, ի պատիւ Ամմանայն Հայոց Կաթողիկոսին, որուն մասնակցեցան հիւրերը եւ Ամմանի ընտրանի հայութիւնը:

Ն. Վեհափառութիւնը այցելեց նաեւ Ս. քաղաքի այլ կարեւոր սրբապայրեր: 25 Հոկտ. Ուրբաթ երեկոյեան Ս. Պատրիարք Հօր եւ Միաբան Հայրերու ընկերակցութեամբ, շրջեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի բոլոր մասերը, մեծապէս հետաքրքրուելով ձեռնարկուած մեծածախս եւ մեծածաւալ նորոգութեան գործերով: Ընդունուեցաւ Տաճարի Լա-

տիկաց եւ Յունաց Տեսուչներէն: Ուրիշ օր մը այցելեց Հարամ-Շէրիֆ (Սողոմոնի Տաճար): Մզկիթի Շէյխը, սիրալիր ողջունումէ մը ետք, պտտցուց Վհճ. Հայրապետը պատմական այդ վայրի բոլոր մասերը: Վհճափառը այցելեց նաեւ, Սրբազաններու եւ Հոգեշնորհ Հայրերու ընկերակցութեամբ, Համբարձման Սրբափայլն ու Գեթսեմանիի Ս. Լատուածածնայ գերեզմանի եկեղեցին, անոնց մէջ կատարելով իր ուխտը:

Շարաթ, Նոյեմբերի 2ը, մեկնումի օրն էր Վեհափառ Հայրապետին: Կէսօրին, ճակատակ ցուրտ օդին եւ պարբերաբար տեղացող անձրեւին, բազմութիւնը սկսած էր խռնուիլ վանքի առագ զրան դիմացի հրապարակին վրայ: Ապա անոնց կողքին տեղ գրաւել եկաւ երկարածիզ շարանը Ս. Թարգմանչաց վարժարանի աշակերտութեան: Եւ երբ ժամը 1ին Վեհափառը երեւցաւ վանքի առագ մուտքին, ժողովուրդը սկսաւ որոտ-ընդոտ ծափահարութեան: Վեհափառը իր վերջին օրհնութիւնը տալէ ետք մտաւ ինք-նաշարժը, ընկերակցութեամբ Ս. Պատրիարք Հօր: Սրբազաններ ու Միաբան Հայրեր



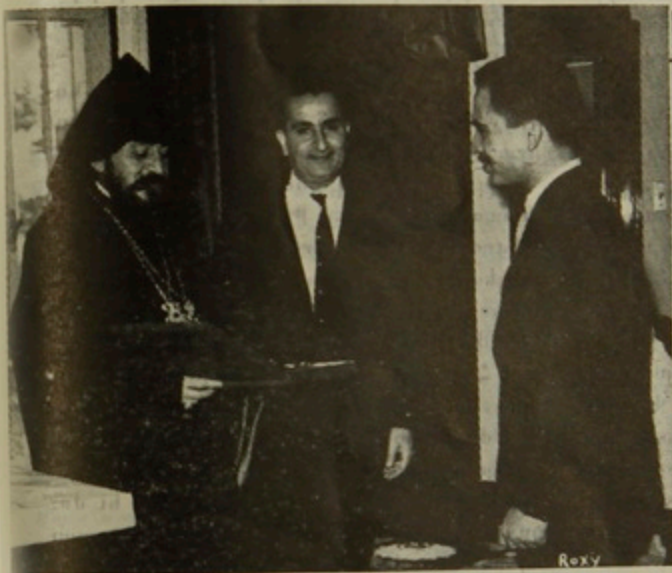
Նորին վեհափառություն Հիսեյն Թագաւոր, Ն. Ս. Օժուրին Տ. Տ. Վազգէն
Կարոյիկաւ, Ամեն. Տ. Եղիշէ Սրբազան Պատրիարք եւ պալատ ներկայացող
պատուիրակութիւնը՝ Պատմանի պալատին առջեւ:

տեղադրությունն ինքնաշարժերու մէջ ու թափօրը շարժեցաւ դէպի Կալանտիայի օդակայան, աշակերտութեան «երթաբ բարով, Վեհափառ» սրտագեղ արտայայտութիւններուն ընդմէջէն: Ժողովուրդը ջրուեցաւ վանքի դռնէն, բաժանումին առթած տրոտամ տպաւորութեան ներքեւ, համբելէ ետք իրեն շատ սիրելի Հովուապետը, 20 օրեր անոր տպաւորութեան ներքեւ, համբելէ ետք իսկ ազգայիններէն ոմանք ընկերացան Վեհի թափօրին մինչեւ օդակայան: Ժամը 1.30ին, Վեհ. Հայրապետը իր հետեւորդներով (Հայկազուն Արքեպս., Կառազանակիր Արսէն Վրդ. եւ ձարտարապետ Միքայէլ Մազմանեան) բարձրացաւ օդանաւ: Յուզիչ էր պահը երբ Վեհափառը օդանաւի սանդուխին գլուխը ետ դառնալով՝ իր հուսկ օրհնութիւնը կուտար իրեն ուղեւոր ժողովոյ ներկաներուն: Երկու ժամեր ետք օդանաւը կը հասցնէր Նորին Սուրբ Օծութիւնը եզիպտոսի մայրաքաղաք:

ընել է եւ քարձուցաւ Աւագ Խորան: Եկեղեցական կարճ արտոգոյրենէ մը ետք Նորին Ամեն. Սրբազան Պատրիարքը բարի գալուստի խօսք արտասանեց: Ն. Ա. Օ. Տ. Տ. Խորեն Ա. իւր յայտարարութիւնը յայտնեց Ներսիսեան դր. նըստիւն եւ շնորհակալութիւն՝ եղած ընդունելութեանը համար: Օրհնեց Հաւիտական տունը եւ աղօթեց Նորին Վեհափառութիւն Հիւսէյն Ա. Քալուստի արեւածառութեան եւ երջանկութեան համար:

Ժողովուրդի խնդիրներով բազմութեան մէջէն, եւ «Մեր բացուիւն դռներն յուսոյ» կիլիկեան մայրերդի երգեցողութեամբ քարձուցաւ Պատրիարքարան: Երբ Նորին Սրբութիւնը հասաւ պատրիարքական գահին, Ն. Ա. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Հայրապետ իջաւ գահէն,

Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 27ին, Ն. Ա. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կարողիկոս իւր ուխտի Պատարագը մատոյց Ս. Յակոբեանց, Մայր Տաճարին մէջ: Ս. Պատարագի մեծաւոր քաւփօրը կազմուեցաւ Պատրիարքարանի մէջ ու «Խորհուրդ խորին»ի հմայիչ երգեցողութեամբ մուտք գործեց պերճօրէն զարդարուած Մայր Տաճար: Պատարագիչ Վեհափառին կր սպասարկէին Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր Ճեմարանի Վերահասու Դեր. Տ. Հայկազուն Արեւաթ, Աբրահամեանը եւ Արեւմ. Եւրոպայի Քեմի Կարդ. Պատուիրակ Դեր. Տ. Անրովքե Արեւաթ, Մանուկեանը, Հոգ. Վարդապետներ եւ Աբեղաներ: «Հայր մեր»էն առաջ, Վեհ. Պատարագիչը խօսեցաւ Տաճարը լեցնող ժողովուրդին: Վեհ. Հայրապետը յայտնեց քե



Նորին Վեհափառ Հիւսէյն Քալուստ կը յանձնէ Գորգանանի Ա. կորդի շխնեանը:



Ջոյկ Վեհափառ Հայրապետները
Հայոց Պատրիարքարանի մէջ:

յառաջացաւ մի ամիս եւ յաջորդութեամբ Նորին Սրբութիւնը Խորեն Կարողիկոսին: Ամենայն Հայոց Հայրապետ Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կարողիկոս բարի գալուստի իր խօսքը Տ. Տ. Խորեն Կարողիկոսի եւ շնորհաւորեց զինք իբրեւ Կարողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ: Ներսիս Կարողիկոսներու փոխադարձ խօսքէն ետք, Միաբանութիւն եւ Ժողովուրդ կորզով եկան համբուրելու զոյգ Կարողիկոսներու Աջերը եւ արեւածառութիւն մայրեցիկն անոնց:

Կը զսնուի հոգեկան բացառիկ վիճակի մը մէջ, եւ այդ պահուն ունի նոյն զգացումները զորս ունեցած էր 1945ին, առաջին անգամ Ս. Էջմիածին իր այցելութեան: Այդ նկատի ալ վեհափառութեան տալիս, Ն. Վեհ. Հայրապետը շարունակեց, սկսեալ պիտի գտն իր խօսքերը ու ինք պիտի նախընտրէ լսել, վայելիլու համար լիովին գերազույց վերացումի այդ սրբազան պահը: Վեհափառ իր խօսքի աւարտին անասանութեան եւ առաւել պայծառացման մայրանցներ

ըբաւ Հայց. Եկեղեցւոյ բոլոր Նախագետ. կան Արուսեան: Պատարագն եւ կատարուեցաւ հոգեհանգիստ՝ հանգուցեալ Տ. Տ. Զարեհ Ա. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսի հոգւոյն համար: Հոգեհանգստան պատօտին նախագահեց Նորին Սրբութիւն Խորեն Կաթողիկոսը: Մեծարարութեանց աւարտին, Վեհափառ, Միաբանութիւնը եւ դպիրներ զգեսաւորեալ եւ շարականի երգեցողութեամբ բարձրացան Պատրիարքանի մեծ եւ լուսազարդուած դահլիճը, ուր Ս. Պատարագին ներկայ եղող բազմահարիւր հաւատացեալները մօտեցան Աջը առնելու Պատարագիչ Վեհափառին:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը Հոկտեմբեր 28ին, Երկուշաբթի օր, ընդունուեցաւ Ամնանի արքայական պալատը եւ իր յարգանքը մասոյց Նորին Վեհափառութիւն Հիւսէյն Ա. ին, որ Նորին Սրբութեան կուրծքը զարգարեց արժանեաց Առաջին կարգի շքանշանով:

Նոյն օր Երուսաղէմի Քաղաքագետ Բաճի Խարիպի հրուէրով, Երկու Կաթողիկոսները նաեւ գաղին Անպատար պանդոկը: Բարի գալուստի խօսք արտասանեց Ն. Վսեմութիւնը եւ բարի գալուստ ու երջանկութիւն մաղթեց Երկու Կաթողիկոսներուն: Ժամը 2.30ին երկու Կաթողիկոսները վերադարձան վանք:

Կեսօրե եւ ժամը 4-6, Նորին Սրբութիւն Տ. Տ. Խորեն Կաթողիկոս ընդունեց Ս. Քաղաքի կրօնագետները, Նորին Վսեմութիւն Կառավարիչը, Առիկանապետը, բանակի հրամանատարը, օտար պետութեանց հիւպատոսները, պետական պատօտները, գոտարները, Խաղաքի երեսիկները եւ հայ մեծամեծները:

Հոկտեմբեր 29ին, Երեքշաբթի օր, Երկու Հայրապետները եւ Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայրը, իրենց հետեւորդներով, շուրջ 40 անձեր, նաեւ հրաւիրուեցան Վաթիկանի Եկեղեցւոյ Պետ. Գերե. Տ. Պատրիոս Եպիսկոպոս: Վանքի մուտքին անոնք դիմաւորուեցան Գերե. Տ. Պատրիոս Եպիսկոպոսը եւ Վաթիկանի եկեղեցականներէ, օրհնեցին մասուցած հացն ու աղբ եւ արիններու ու ժողովուրդի ընդմէջէն առաջնորդուեցան Եկեղեցի, հոն ապօրելի եւ ժողովուրդը օրհնելի եւ, բարձրացան Եպիսկոպոսարան եւ պատան խօսքերէ ու փոխադարձ մաղթանքներէ յետոյ առաջնորդուեցան նաւասենեակ: Ճաշէն յետոյ Երկու Կաթողիկոսները հրաժեշտ առին Գերե. Տ. Պատրիոս Եպիսկոպոսէ, եւ Վաթիկանէն պատկերով եւ քմբահարութեամբ առաջնորդուեցան մինչեւ Ս. Ժակարայ վանքի աւագ դուռը:

Նոյն օր կեսօրե եւ ժամը 3.30ին, Նորին Սրբութիւն Տ. Տ. Խորեն Ա. Կաթողիկոս հրաժեշտ առաւ Նորին Սրբութիւն Տ. Տ. Վազյէն Ա. Կաթողիկոսէն, եւ Նորին Վեհափառութիւն Հիւսէյն Թագաւորի կողմէ տաճարուած ինքնաշարժով մեկնեցաւ Երուսաղէմի օդակայանը: Նորին Սրբութեան ողջերը մաղթելու համար օդակայան եկած էին Ս. Արուսյոյ Ամեն. Պատրիարք, Միաբան Հայրերը, բալուրիւն ժողովրդեան ինչպէս նաեւ պետական ներկայացուցիչները: Կես ժամ հանգստանալէ յետոյ Նորին Սրբութիւնը ողջալուրուեցաւ Ս. Արուսյոյ Ամեն. Պատրիարքին եւ Միաբանութեան հետ եւ ժողովուրդի ծափերուն ընդմէջէն բարձրացաւ օդանաւ եւ մեկնեցաւ Պէյրութ:

Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԱՐԻ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏԸ

ԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Երեքշաբթի, 15 Հոկտեմբեր 1963ի երեկոցեան ժամը 5ին, Ս. Յարութեան Տաճարի Նորոգութեան Կեդրոնական Յանձնաժողովը, Երեսօղէմի Հայոց Պատրիարքարանի մեծ դահլիճին մէջ, զաւարեց իր առաջին նիստը, նախագահութեամբ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսին՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Վազգէն Ա.ի:

Ներկայ հղան Յանձնաժողովի անդամներէն.

ԱՄԵՆ. Տ. ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԵՐՏԷՐԵԱՆ, Պատրիարք Ս. Երեսօղէմի
ԳԵՐՇ. Տ. ՍԻՈՆ ԱՐԲԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Առաջնորդ Միացեալ Նահանգաց
» Տ. ՍԵՐՈՎԷՐԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Կար. Պատրիարք Երեւանի
» Տ. ԲԱՐԳԷՆ ԵՊՍ. ԱՊԱՏԵԱՆ, Կար. Պատրիարք Հարաւային Ամերիկայի
» Տ. ԹՈՐԳՈՄ ԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Առաջնորդ Միացեալ Նահանգաց Արեւմտեան Թեմի
» Տ. ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ԱՐԲԵՊՍ. ԱՐԲԱՀԱՄԵԱՆ

ՏԻԱՐ ԱԼԷԲՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Տիրոյթ (Միացեալ Նահանգներ)
ԶՕՐ. ՍԱՐԳԻՍ ԶԱՐԳԱՐԵԱՆ, Պոսթըն (» »)
ՏԻԱՐ ՃԱՆ ՔԻՐԻՔՃԵԱՆ, Լոս Անճելէս (» »)
ՏԻԱՐ ԵՐՈՒԱՆԴ ԼԻՍԻՍԵԱՆ, Միլանո (Երեւան):

Ժողովը մեծամասնութիւն կազմած ըլլալով օրինաւոր իր աշխատանքին սկսաւ: Առաջին առթիւ կազմուեցաւ Կեդրոնական Յանձնաժողովի մնայուն Դիւանը, ըստ հետեւեալին. —

ԳԵՐՇ. Տ. ՍԻՈՆ ԱՐԲԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Ասեմապետ
» Տ. ԲԱՐԳԷՆ ԵՊՍ. ԱՊԱՏԵԱՆ, Ասեմապետ
ՏԻԱՐ ԶԱՐԴ ԳԱՐԱԿԷՉՁԵԱՆ, Դանձապան

Ապա որոշուեցաւ արտասահմանը բաժնի 5 շրջաններու, և իւրաքանչիւրին համար ընտրել Փոխ-Ասեմապետ մը: Պատ. Ժողովը ներկայացուած առաջարկներուն վրայ ընտրութիւնները կատարեց ըստ հետեւեալին.

Հիւս. Ամերիկայի Արեւելեան թեմին՝ Պ. ՀԱՅԿ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ
» » Արեւմտեան թեմին՝ ԳԵՐՇ. Տ. ԹՈՐԳՈՄ ԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Հարաւ. » թեմին՝ ՏԻԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԵԱՆ
Երեւանի շրջանին՝ ՏԻԱՐ ԵՐՈՒԱՆԴ ԼԻՍԻՍԵԱՆ:

Իսկ Միջին Արեւելքի համար Փոխ-Ասեմապետ նշանակելու պարտականութիւնը վճարուեցաւ Երեսօղէմի Հայոց Ամեն. Պատրիարք Հօր, ինչպէս նաեւ այս շրջանի մէջ հանգանակութեան կազմակերպութեան աշխատանքը:

Նկատի առնուեցաւ նաեւ, յետ Դիւանի կազմին ընտրութեան, չեմբը ստորադրելու հարցը, ու Պատ. Ժողովը որոշեց որ Պր. Զարլը Գարակէօզեանի ստորագրութեան հետ չեմբը վրայ երեւին նաեւ ստորագրութիւնները Տիար Հայկ Գավուքճեանի և Տատուր Տատուրեանի, Նիւ Եորքէն:

Նախագահ Վեհափառ Հայրապետի թելադրութեան վրայ, Ժողովը նաեւ որոշեց ընդարձակել Ս. Յարութեան Տաճարի Նորոգութեան Կեդրոնական Յանձնաժողովը նոր

անուններով: Առաջարկուեցան այս ուղղութեամբ հետեւեալ ազգայինները և ընդունուեցան ժողովի կողմէ.

ՏԻԱՐ ԵԴՈՒԱՐԴ ԻԹԻԻՃԵԱՆ, Փարիզէն

» ՍՏԵՓԱՆ ՍՐԱՊԵԱՆ, Միլանո

» ԱՐԾՐՈՒՆԻ ԶՐԲԱՇԵԱՆ, Մարսէլլ

» ՄՈՒՇԵՂ ԺԵՅԼԻՃԻԵԱՆ, Մոնաֆո:

Ժողովը ապա անդրադարձաւ Յանձնաժողովի պարտականութեանց և նպատակին, հանգանակութեան աշխատանքի եղանակին և բաժանումին և հանգանակուած գումարներու կեդրոնական հարցերուն և տուած համապատասխան որոշումներ:

Ըստ որում Յանձնաժողովը պարտականութիւն ստանձնեց գոյացնել մէկ միլիոն տոլարի գումարը, որ մեր Եկեղեցւոյ բաժինն է ($\frac{1}{3}$ ը) Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան նախատեսուած ծախսը մէջ և որոշեց քոթաներ նշանակել իւրաքանչիւր հանգանակութեան շրջանի համար: Ու որոշում կայացուց որ հանգանակուած գումարները հաւաքուին Նիւ Եորք, Գանձապահ Զարլզ Գարակէօզեանի մօտ:

Պատ. Ժողովը նաեւ վերահասու եղաւ ծախսը վճարման կերպին, որ պիտի կատարուի համաձայն (Common Technical Bureau)ի ներկայացուցած հաշուեցուցակին: Այդ հաշուեցուցիչները անմիջապէս պիտի վճարուին Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանի կողմէ և ապա ներկայացուելով Նիւ Եորք պիտի ստացուին համապատասխան գումարները հոն հաւաքուած հանգանակութեան ֆոնտէն, հետեւեալ կերպով:

Հաշուեցուցիչին ներկայացուցած գումարին $\frac{1}{3}$ ը, ըստ համաձայնութեան, 1964 Յունուարէն սկսեալ պիտի վճարէ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը, որ վճարած է ցարդ բոլոր նորոգութեանց ծախքերը, իսկ մնացեալ $\frac{2}{3}$ ը պիտի վճարուի Համազգային Յանձնաժողովի յառաջացուցած ֆոնտէն:

Ապա Շահէ Վրդ. Աճէմեան, յանուն Երուսաղէմի Պատրիարքութեան Նուիրակութեան, Պատ. Ժողովին ներկայացուց Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան վերաբերեալ պատմական փաստեր, որոնք կը հաստատեն անոր Համազգային Հափանիչով կատարուած ըլլալու իրողութիւնը, հեղինակաւոր գլխաւորութեամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, ու ընդգծեց նոր հանգանակութեան պարագային ալ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին անմիջական հետաքրքրութեան և առաջնորդութեան բարերար դերը. ձեռք բերուելիք յաջողութեանց մէջ: Անոր սրբատառ կոնդակով զօրացած զացինք, ըսաւ, Միացեալ Նահանգներ ու չրջելով եկեղեցիէ եկեղեցի ու կողմելով տեղական հանգանակիչ յանձնախումբեր սկսանք գործի: Յայտնեց թէ իրենց գործունէութիւնը հոն յաջողութեամբ պատկուեցաւ, ու 7 եկեղեցական համայնքներու մէջ արդէն գոյացաւ հարիւր քսանվեց հազար (126.000) տոլարի գումար մը, բացի մասնաւոր մեծագումար խոստումներէ, զորս կատարեցին յարգարժան ազգայիններ, որոնց ցանկը կը տրուի ստորեւ. —

Գարակէօզեան Հաստատութիւն	60.100	Տոլար
Վարդանանց Ասպետներ	20.000	»
»	2.000	»
Թադոսեան	15.000	»
Գովաքճեան	20.000	»
Տառուբեան	15.000	»
Զարգարեան	10.000	»
Խոյիկեան	10.000	»
Հ. Բ. Ը. Մ.	100.000	»

Յօւրախութիւն և ի գոհութիւն Պատ. Ժողովին, Միլանայաբնակ ազգային բարերար Տիար Երուսնդ Հիւսիսեան յայտարարեց որ Միլանայի փաքթութիւ Հայ գաղութը որոշած է գոյացնել համազգային այս հանգանակութեան համար 60.000 տոլար, որուն 45.000 տոլարը արդէն իրականացած է հետեւեալ կերպով: —

Տիար Երսևանդ Հիւսիսեան	25.000	Տաւար
» Յ. Սէֆէրեան	10.000	»
» Ստեփան Սրապեան	5.000	»
Տիկ. Սօնա Խաչիկեան	5.000	»

Յետ այս զեկուցման վաւերացուեցաւ իւրաքանչիւր շրջանի համար մասնաւոր քաթա մը ըստ հասկեալին: —

Արեւելեան Թեմի Հիւս. Ամերիկայի	350.000	Տաւար
Արեւմտեան Թեմի » »	100.000	»
Եւրոպայի Թեմի	150.000	»
Հարաւ. Ամերիկայի Թեմ	75.000	»
Միջին Արեւելքի շրջան	75.000	»

Որոնք միացած Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան 300 հազար տաւար յանձնառու-
թեան հետ պիտի իրականացնեն 1 միլիոն տաւարի նշանակէտը:

Այս առթիւ նաեւ Պատ. Ժողովը ուշադրութեան առաւ և որոշեց կարեւոր հետե-
ւալ հարցը, որուն տեղական յանձնախումբերու կազմութեան մասին իւրաքանչիւր
շրջանի մէջ տեղեակ պահուի Պատ. Համազգային Յանձնաժողովի վեհափառ Նախա-
գահն ու Ամենապատիւ Փօխ-Նախագահը:

Ժողովը նկատի առնելով Տ. Շահէ վրդ. Աճէմեանի առաջին առաջարկը, որոշեց
որ հանգանակութեան ժամանակն ու եղանակը կարգադրուին և ճշդուին իւրաքանչիւր
հանգանակութեան շրջանի պատկան Ազգային-Եկեղեցական իշխանութեանց հետ:

Երկրորդ առաջարկը, վեհափառ Հայրապետի ստորագրութեամբ կոչ մը ուղղուի
հաղորդագրութեան ձեռով համայն Հայութեան Հանգանակութեան վերաբերմամբ, ուր
արձանագրուի պատմական այս եղելութիւնը, որ զուամարումն է Պատ. Համազգային
Յանձնաժողովին ընդ Նախագահութեամբ Ամենայն Հայոց վեհափառ Հայրապետին,
յիշատակուին ցարդ կատարուած յաջողութիւնները հանգանակիչ նաւիրակութեան
ձեռքով և ըլլայ Թելադրութիւն ընդհանուրին որ լիաժիրտ և առատաձեռն մասնակցի
այս նաւիրական գործին, որպէսզի պաշտպանուին մեր դարաւոր, սրբազան իրա-
ւունքները, միջազգային քրիստոնէական մեծագոյն սրբատեղւոյն մէջ անկորուստ:

Յարմար նկատուեցաւ նաեւ որ յետաձգուին բոլոր տեղական նախաձեռնութիւն-
ները թեմերէն ներս և առաջնահերթ կարեւորութիւն տրուի Ս. Յարութեան Տաճարի
նորոգութեան հանգանակութեան:

Պատ. Ժողովը նաեւ խորհեցաւ հանգանակութեան մասնակցող նաւիրատուները
պատուել արտ. հաստատագիրով մը և յետ խորհրդակցութեանց և կարծեաց փոխա-
նակութեան, յանդեցաւ հետեւեալ եզրակացութեան և վաւերացուց զայն:

ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ ՃԱՇԱԿԱՒՈՐ ԿԵՐՊՈՎ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ ԳԻՐ ՄԸ, ՈՐ ԾԱՌԱՅԷ ՆԱԵՒ
ԻՐԲԵՒ ՍՏԱՅԱԳԻՐ ԵՒ ՈՐ ՂԲԿՈՒԻ ԱՆՔՏԻՐ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐՈՒՆ, ՄԻՇՏ ՆՇԱՆԱԿԵԼՈՎ
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐՈՒՆ ԳՈՒՄԱՐԸ:

Ժողովը ապա լսեց Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան Հայոց Պատրիարքա-
րանի ներկայացուցիչ ճարտարապետ Պր. Եղուարդ Իւթիճեանի զեկուցումը, ի մասին
Ս. Յարութեան Տաճարի շինութեան և դարերու ընթացքին ստացած փոփոխութեանց
պատմական իրողութեանց շուրջ և ապա կարելի մանրամասնութեամբ հակիրճ կեր-
պով բացատրեց հոն կատարուող նորոգութեանց աշխատանքներու կերպին ուղղու-
թեան և նկարագրի մասին:

Երեկոյեան ժամը 8.15ին Նախագահ վեհափառ Հօր աղօթքով և օրհնութեամբ
փակուեցաւ Համազգային Յանձնաժողովի պատմական այս նիստը:

ԴԻ Ի Ա Ն

Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԱՐԻ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

ՎԵՀԱՓԱՌԻՆ ՃԱՌԸ

ԳԱՀԻՐԷԻ ՄԷՋ

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգեն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի խօսքը, արժանանում Գանիբե, 13 Նոյեմբեր 1963 ին, Ազգային Ի. խանութան կազմակերպած ոլջերի րէյաւսեղանին:

Մեր այցելութիւնը Եգիպտոս տեղի ունեցաւ Երուսաղէմի 26 Հոկտեմբերի ողջադուրումի և Հայ Եկեղեցւոյ միասնութեան լոյսին տակ: Այստեղ, ձեր մէջ, Եգիպտոսայ համայն հայ հաւատացեալ ժողովուրդի ծոցին մէջ, մեր հոգիին, մեր գիտակցութեան մէջ առաւել պայծառացաւ բախտորոշ և նուիրական նշանակութիւնը Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Ծնորհադարձիւնին կաթողիկոսի հետ մեր հանգիւսումին:

Հայաստանեայց Եկեղեցին դարձաւ մէկ և անբաժան, ինչպէս ան եղած է դարեր շարունակ, Սուրբ Էջմիածնի Մայր Տաճարի կամարներուն տակ ճառագայթող Լուսաւորչի անմար կանթիղի շողակաթումին ներքե:

Հայաստանեայց Եկեղեցին, իր բոլոր նուիրապետական աթոռներով և համայն հայ հաւատացեալ ժողովուրդով մէկ է և անբաժանելի: Երբ կը յիշենք այս ճշմարտութիւնները, պէտք է շնչառել թէ խօսքը չի վերաբերի Վազգէն կամ Խորէն կաթողիկոսներուն, կամ մեր նուիրապետական աթոռներէն մէկին կամ միւսին և կամ անցողական պարագաներու:

Խօսքը կը վերաբերի մօտ երկհազարամեայ մեր քրիստոնէական կեդրոն Սուրբ Էջմիածնին, որ զմեզ միաւորող և մեր լոյս հաւատքի վաւերականութիւնը ապահովող գերագոյն ոգեկան ուժն է այս աշխարհի վրայ:

Այնտեղ՝ Ս. Էջմիածնի, Արարտեան դաշտի վրայ իջաւ մեր Փրկիչը Յիսուս, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի լուսաշող տեսիլքով:

Այդ պատմական մեծ եղելութիւնը լոյսով լեցուց Հայաստան աշխարհը և

փայլատակեց հայ ժողովուրդի հոգին: Պայծառակերպուեցաւ մեր ազգը, իմացապէս, բարոյապէս և ոգեպէս:

Այնտեղ՝ Ս. Էջմիածնի նոյն կամարներուն տակ Ս. Մեսրոպ և Ս. Սահակ յօրինեցին և մեր ժողովուրդին ընծայեցին հայ այբուբէնը և Ս. Գրիգոր:

Այնտեղ՝ Ս. Էջմիածնէն է որ շողաց քաջն Վարդանի սուրբ վասն Յիսուսի և վասն հայրենեաց:

Եւ միշտ այնտեղ, Ս. Էջմիածնի կամարներուն տակ, դարեր շարունակ անչէջ պահպանուեցաւ հայ մշակոյթի և հայրենասիրութեան սրբազան հուրը և բազում մեծ հայրապետներ փառքի էջեր արձանագրեցին հայոց պատմութեան գրքին մէջ:

Ս. Էջմիածնի հիմքերը հաստատուած են հայոց մայր երկրի ապառաժներուն վրայ և հայ ժողովուրդի հոգիներուն մէջ:

Սուրբ Էջմիածնի հոգեւոր և ազգային առաքելութիւնը այսօր ալ պայծառ իրողութիւն մըն է: Այդ առաքելութիւնը պէտք է շարունակուի, պիտի շարունակուի և առաւել ամրապնդուի, և առաւել ամբողջական դառնայ, մանաւանդ մեր օրերուն, երբ սփռութիւն մեր զաւակները իրենց հոգեւոր-ազգային գոյութիւնը կենդանի պահելու համար կենսատու օգի և ջուրի չափ կարիք ունին իրենց պապական շրթները մերձեցնելու անմահութեան ջուրին, խմելու Ս. Էջմիածնի և վերածնած հայրենի աշխարհի կենարար զուլալ ակերէն:

Սուրբ Էջմիածնը համայն մեր ժողովուրդինն է, որ բոլորին անխտիր և հաւասարապէս կը բաշխուի իբրեւ լոյս, իբրեւ ջուր, իբրեւ հաց կենաց: Աշխարհի բոլոր ճանապարհներուն վրայ սփռուած հայ ազգի բոլոր զաւակները, բոլոր հայ եկեղեցիները Ս. Էջմիածնի աստուածային օրհնութեան ներքե կը գտնուին աշխարհի յաւիտեան:

Երուսաղէմի 26 Հոկտեմբերի ողջադուրումով վերջ գտաւ այն անբնական կացութիւնը, այն անցողական կացութիւնը որ մեր եկեղեցին պահ մը տապալակեց և թարկեց: Տագնապը վերջ գտաւ մէկ ակնթարթի մէջ, վասնզի անբնական էր

և անհատաց, վասնզի բոլորս շատանց կը սպասէինք այդ վճռական պահուն:

Վերականգնած է այժմ և ամբողջած միասնութիւնը մեր եկեղեցիէն ներս: Մենք և Խորէն կաթողիկոս Վառապետիք աշքի լոյսի պէս պահպանել այդ միութեան և սիրոյ սգին և առաւել զօրացնել զայն մեր ձեռաց զարծեալով:

Եկեղեցիէն ներս կողմեր չկան այլևս, եկեղեցիին համար, մեզի համար կողմեր չկան այլևս: Հայոց եկեղեցին մէկ է և անբաժան իր բազմադարեան կեդրոն Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնով, Ամենայն Հայոց Էջեղհանրական Հայրապետութեամբ և մեր նաւիրապետական միւս Աթոռներով, Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական պատմական Աթոռով, Երեսուղէմի Առաքելական Ս. Աթոռով, Կ. Պոլսոյ Աթոռով, ամէն մէկը իր իշխանութեան սահմաններով և պատմականօրէն նաւիրապետութեամբ իր իրաւասութիւններով և հեղինակութեամբ: Մայր Աթոռի կապը մեր միւս նաւիրապետական Աթոռներու և թեմերու հետ զուտ կրօնականանական է, հոգեւոր և բարոյական իմաստով, և փաստօրէն վարչական-կազմակերպչական տեսակէտէն բոլոր մեր նաւիրապետական աթոռները և թեմերը կը զեկալարուին իրենց ներքին կանոնադրութիւններով, ժողովրդավարական սկզբունքներու հիման վրայ, համաձայն պատկան պետութեանց օրէնսդրութեան տրամադրութիւններուն և տեղական պայմաններու:

Վարչակազմակերպչական որոշ շտիպով ապակեդրոնացած այս իրադրութեան մէջ, Ամենայն Հայոց Հայրապետութիւնը, Ս. Էջմիածինը, իբրեւ պատմական նաւիրական կեդրոն Հայոց քրիստոնէական հաւատքի և եկեղեցիի, իր հոգեւոր հեղինակութեամբ ու իշխանութեամբ, կ'ապահովէ և կը կենսագործէ Հայ եկեղեցիին միութիւնը և հայ հաւատացեալ ժողովուրդի հոգեւոր-բարոյական միասնութիւնը:

Մեր ողջագուրումով Խորէն Շնորհազարդ Կաթողիկոսի հետ, մեր եկեղեցիին ներքին տաղնապը վերջ գտաւ: Եւ եկե-

ղեցական կեանքը իր քնականոն հունին մէջ մտաւ, եկեղեցւոյ դարաւոր կանոններու և աւանդութեանց լոյսին տակ: Բնականոն և օրինական և ջերմապէս հղբայրական փոխյարաբերութիւնները վերստին կեանքի կոչուեցան Մայր Աթոռի և Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան միջև և այսպէսով միասնական, շինարար զարծակցութեան մը ճանապարհը բացուեցաւ մեր առջև:

Վստահ ենք թէ ինչպէս Մենք՝ նոյնպէս և Մեր հղբայրը Խորէն Կաթողիկոս, արթուն կերպով պիտի հսկենք, որպէսզի Հոկտեմբեր 26ի ոգին ամբողջաւորման մեր եկեղեցական ու ազգային կեանքէն ներս և դառնայ կենսաբեր ու պաշտօնաւոր: Մենք երկուքս և մեր միւս աթոռներու հոգեւորականները արթուն կերպով պիտի հսկենք որպէսզի ոչ մէկ կողմնակի պարագայ չթուլացնէ այդ ոգին: Այդ ոչ միայն մեր՝ գահակալներուս ախան է և նաւիրական իղձը, այլ նաև համայն մեր հաւատացեալ ժողովուրդի աղօթքը և կամքը: Եւ մենք կը խորհինք, որ եթէ պատահի նոյնիսկ որ մենք գահակալներս տկարանանք պահ մը, մեր ժողովուրդը պիտի պարտադրէ մեզի իր կամքը և պիտի չթոյլատրէ որ մենք իրարմէ բաժնուինք: Միասնութեան ոգին մենք վերջնապէս և ստուգապէս տպահովուած կը տեսնենք:

Գիտենք թէ հարց տուողներ շատ կան, թէ հապա ի՞նչպէս պիտի լուծուին առկախ մնացած հարցերը: Մեր պատասխանը հետեւեալն է.

Մենք և Խորէն Կաթողիկոս համաձայնած ենք, որ այդ հարցերը պիտի լուծենք մօտ ապագային փոխադրած հասկացողութեամբ, մեր եկեղեցական կանոններու և աւանդութեանց համաձայն, հաշուի առնելով նաև առարկայական որոշ արտաքին պայմաններ: Աւելի ճշդելով ու յստակելով մեր միտքը անմիջապէս ըսենք թէ համաձայնութիւն գոյացած պէտք է նկատուի Մարտիրոս պարագայի նկատմամբ, որ Էջմիածնական թեմ է և մեր Հայրապետական Պատուիրակին, Սերովբէ Արք-

կախկոպութիւնն անկէ գրողիլ և լուծելի հոգեւոր առաջնորդով մը օժտելու խընդիրը, եթէ այդ անհրաժեշտ նկատուի Մեր կողմէ:

Մենք ապահովութիւնը ունինք, թէ Անթիլիասի կողմէ յայտնուած արամադութիւնը Հոկտեմբեր 26էն առաջ, գործադրութեան չի դրուիր այժմ, Հոկտեմբեր 26էն յետոյ: Այս մասին մենք ոչ մէկ կոսկած ունինք:

Յանսատանի և Պարսկաստանի թեմերը Մենք կը նկատենք անշուշտ Ս. Էջմիածնի հոգեւոր իշխանութեան ներքեւ, բայց ոչ մէկ առարկութիւն ունինք որ պէսզի այնպէս պաշտօնավարեն և զեկավարեն թեմակալ առաջնորդներ, որոնք Կիլիկիան Աթոռի Միաբաններ են: Այս հարցի մէջ ալ Խորէն Կաթողիկոս և Մենք համաձայնեցանք, որ յիշեալ թեմերու առաջնորդները իրենց հոգեւոր և բարոյական կապը պահպանեն Մայր Աթոռիս հետ և հետզհետէ ամբողջեն զայն, Հայ Եկեղեցւոյ միասնութեան սղիւղով:

Ինչ կը վերաբերի Միացեալ Նահանգաց մէջ ստեղծուած կացութեան, որ մօտ երեսուն տարիներու փութը պատմութիւն մը ունի, անշուշտ որ առայժմ պէտք է մողթենք որ երկու բաժանեալ կողմերու փոխադարձ յարաբերութիւնները սկսին հետզհետէ կարգաւորուել ու սիրովիբ ըլլալ, մինչև երջանիկ օր մը, երբ Մենք և Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը ժամանակը հասած նկատենք զանոնք վերամիաւորելու Ս. Էջմիածնի հոգեւոր իշխանութեան ներքեւ:

Եթէ այլ հարցեր ալ ըլլան կամ հետագային յարուցուին, վստահ ենք թէ Մենք և Կիլիկիան Աթոռը պիտի կարողանանք բարեւք լուծումներ գտնել միասնութեան և սիրոյ սղիւղով: Եւ յանձնարարելի էր և յոյժ փափաքելի որ մեր եկեղեցական ներքին հարցերու լուծման ճանապարհին, մասնաւորապէս այս սկզբնական շրջանին, աջէն կամ ձախէն միջամտութիւններ չըլլային և թողէին որ Մենք, նուիրապետական աթոռներու պատասխանատու գահակալներս, մեր մէջ լուծէինք մեր

եկեղեցական հարցերը կարգաւորական սիրով, 26 Հոկտեմբերի սղջագուրումի սղիւղով: Յատկապէս արտասահմանի հայ մամուլէն է որ կը սպասենք սղջամիտ ու շրջահայեաց կեցուածք: Բաւորա պէտք է ըլլանք լայնախոհ, համբերատար և հաստատապէս լուստես:

Երբ Երուսաղէմ էինք տակաւին, Խորէն Կաթողիկոսի մեկնումէն քանի մը օր յետոյ, մեզի հարցում մը ուղղեց բարեմիտ հայ եկեղեցաւեր երիտասարդ մը: Ան ըսաւ. «Վեհափառ Տէր, պիտի հրամայէ՞ք անշուշտ որ մեր կուսակցութիւնները այլեւս վերջ տան իրենց վէճերուն և իրենց դործունէութեան, և շրջանին այլեւս մեր ժողովուրդը կողմերու»:

Այս հարցումը Մենք կը կարգանք շատերու զէմքին վրայ առաւել կամ նուազ բարեմտութեամբ:

Մեր պատասխանը պիտի ըլլար հետեւեալը.

Ա. — Մեր սղջագուրումը Խորէն Կաթողիկոսի հետ վերջ գրաւ եկեղեցական մեր կեանքի ազնուապին և վերահաստատեց մեր ամբողջ Եկեղեցիի ու ազգի միութիւնը կրօնական — եկեղեցական իմաստով: Արտասահմանի մեր բոլոր համայններու մէջ կը խորհինք թէ այս սղին պէտք է տիրապետէ, ազգային — եկեղեցական իշխանութեանց հակակշիռ ու զեկավարութեան ներքեւ գտնուող բոլոր հաստատութիւններէ ներս, ինչպիսին են հայ կրթական և բարեսիրական և մշակութային հաստատութիւնները և միութիւնները, որոնք եկեղեցիներու կողքին կը գործեն, եկեղեցւոյ հոգեւոր իշխանութեանց հովանիին տակ:

Բ. — Մեր սղջագուրումը Խորէն Կաթողիկոսի հետ, անշուշտ որ անհրաժեշտ որեւէ կապ չունի հայ հասարակական — դադարաւորական հոսանքներու և քաղաքական կուսակցութեանց գործունէութեան հետ: Այդ իմաստով և այդ ուղղութեամբ Մենք որեւէ հրաման չունինք և ոչ իսկ որեւէ թելադրանք:

Գ. — Այնուամենայնիւ սակայն, պիտի

կամենայինք իդձ մը յայտնել թէ սպասելի է և ջերմապէս փափաքելի, որ դաժաժարական և կուսակցական տարակարծութիւնները սփիւռքի հայ կեանքի մէջ հեռու մնային պայքարի ծայրայեղ արատյոցաութիւններէ և պարփակուէին մտածումի հաւատարակչութեան, իրատեսութեան և հեռատեսութեան սահմաններու մէջ, իրեւ տմուր և միակ հիմք ունենալով հայ ժողովուրդի աւական ու հիմնական շահերը և իրաւ հայրենասիրութիւնը:

Եկեղեցական և ազգային այսպիսի կեանքի պայմաններու մէջ, անտարակոյս սփիւռքի հայութիւնը առաւել յաջողութեամբ պիտի կարողանայ կազմակերպել այն սրբազան և փրկարար գործը, որ կը կոչենք հայապահպանում: Սուրբ Էջմիածինը միշտ ազօթող պիտի մնայ հայապահպանման սուրբ գործի լիակատար յաջողութեան համար:

Թող Աստուած օրհնէ մեր Եկեղեցին և մեր բոլոր նաւիրապետական աթոռները և համայն մեր հաւատացեալ ժողովուրդը:

Թող Աստուած օրհնէ Եգիպտահայ հաւատաւոր բոլոր մեր զաւակները: Թող չեն ու հաստատ մնան ձեր եկեղեցիները, ձեր կրթական հաստատութիւնները և մշակութային միութիւնները:

Թող խաղաղութեան և բարօրութեան մէջ յաւէտ ապրի ու ծաղկի այս սքանչելի երկիրը Եգիպտոս և անոր ազնիւ ու շարքաշ ժողովուրդը:

Ողջ լինուք, զօրացեալ Ս. Հոգւով և յաւէտ օրհնեալ ի Տեսանէ՝ և ի մէնջ. ամէն:

ՄԵԾ ՈՒՆՏԱԻՈՐԸ

Մարդկային հոգին յաճախ կարօտը սւնի գեղեցիկ ապրումներու, վայելքներու: Հոգեկան վայելքներու, գեղեցիկ ապրումներու բացառիկ առիթ մը կը տու վեհափառ Վազգէն Հայրապետին ուխտաւարութեան շրջանը Հայկական Սիանի բարձունքին: Մանաւանդ ազգային հպարտութեան առիթ մը ևս, հայրենի հողէն կտրուած, աշխարհի չորս ծագերուն ցրուած հայերուն համար:

Արդարեւ՝ մեր նախնի Հայրապետներուն արժանիքները իր մէջ բերեղացուցած Հայրապետը, Յարգանանի Պետական և Ժողովրդային շրջանակի արքայավայել ընդունելութիւնէն յետոյ, խից բոլորէն, առանց ցեղի և կրօնքի խտրութեան, բացառիկ յարգանք և սրտազեղ պաշտամունք: Ան ոչ միայն արժանաւորապէս բազմած է Լուսաւորչի Հայրապետական Դահլիճ վրայ, այլ բազմած է նաեւ ամէն մէկ Հայ Հոգիի Բարձունքին վրայ:

Անոր վեհափառ ներկայութիւնը ամենաւերք, Ս. Էջմիածնի կենտրոն շուրջը բերաւ արատաստմանի հայութեան և Մասիաներու խոյանքին հպարտ քաղցրութիւնը...

Հոկտեմբերի տասներինը. — Մեծ Ուխտաւորը, Ն. Ս. Ս. Ս. Վազգէն Ա. Հայրապետը, իր առաջին այցելութիւնը պիտի տար Ս. Յարութեան Տաճարին, և իր ուխտը պիտի կատարէր:

Վեհաշուք Թափօրը կը շարժի Ս. Յակոբայ մեծ դռուէն: Վեհափառ Հայրապետի կազքին է երեսադէմի Հայոց Պատրիարք Ամեն. Տ. Եղիշէ Արքեպս. իր շուրջն են տասը եպիսկոպոսներ, Վարդապետական դասը, Սարկաւազներ, Ժառանգաւորներ, պետական-գինուարական ջոկատը, Սկստաւական կազմեր և բազմահազար ժողովուրդ: «Հրաշափառ»ի հնչիւններուն տակ, պատկառաղքաւ Թափօրը կը քալէ դանդաղ և վեհաշուք:

Գարգապատ ճամբաներէն, զարգարուած

կամարներու ընդմէջէն, ամպնովանիի տակէն վեհափառ Հայրապետը կը քալէ, աջ ու ձախ իր օրհնութիւնները բաշխելով բոլորին: Տեղացի ժողովուրդը վեհափառի անցքին վարդի ջուրեր կը սրսկէ, ու պատշգամբներէն ծաղիկներ կը թափէ:

Թափօրը հասած է Ս. Գարութեան Տաճար: Վեհափառ Հայրապետը Պատանաւեղւոյն քարին տաջև ծունկի եկած՝ աղօթք կը մրմնջէ. իր շուրջը Պատարիարք Սրբազան Հայրն ու տասը եպիսկոպոսներ ձեռնածալ ու գլխահակ կը խոնարհին իրենց Հայրապետին Ուխտին տաջև: Եւ ապա Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ իր ուխտը կատարելէ յետոյ իր զօնարանական աղօթքը կը բարձրացնէ առ Աստուած բսելով, — «Փառք Քեզ, Տէր, փառք Քեզ. յաղագս յամենայնի, Տէր, փառք Քեզ»: Քիչ յետոյ Ս. Գարութեան Տաճարին մէջ գտնուող Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ է Հայրապետը: Լուսաւորիչ Եկեղեցին հին դարերը յիշեցնող խորհրդաւոր և միասիւք բան մը ունի իր մէջ: Կիսամութ ու խորհրդաւոր այդ եկեղեցւոյն մէջ, որ բացառիկ տպաւորութիւն մը ձգած է վրաս, մոմերու լոյսին ու խունկերու անուշահոտութեան մէջ, երիտասարդ ու պատանի ժառանգաւորներ, իրենց անոյշ ձայներով, կ'երգեն Կիրակմուտքի շարականները:

Հոն է, դահին վրայ բազմած, Լուսաւորիչ Աթոռին Գահակալը: Հեռուոր Լուսաւորիչ կանթեղէն լոյս է բերած միջազգային Սրբութիւններու այս Կեդրոնին մէկ անկիւնը գտնուող Լուսաւորիչ Հայկական այս Սրբավայրին:

Հոկտեմբեր քսաներկու. — Վեհափառ Հայրապետը Բեթղեհէմի մէջ է: Բեթղեհէմի Հայ և Արաբ ժողովուրդը բացառիկ ընդունելութիւն մը վերապահած էր Հայրապետին: Հոն ևս կազմուեցան չփեղթափօրներ, երեք ազգերու եկեղեցական ներկայացուցիչներ սիրոյ սղջագուրումով սղջունեցին Վեհափառ Հայրապետին: Կառավարութիւնը իր յարգանքը մատոյց իր ներկայացուցիչներով: Եկեղեցւոյ տաջև աշխարհներ մորթուեցան, աղաւնիներ թռցուեցան, ու Վեհափառը մուտք

գործեց Բեթղեհէմի Ս. Այրը, կատարելու համար իր ուխտը այս Սրբավայրին մէջ: Պատարագիչն էր Գալիֆորնիոյ Առաջնորդ Տ. Թորգոմ Եպիսկ. Մանուկեան: Վարդապետներ, Սարկաւազներ և Դպիրներ, Մենդեան ցնծութեան շարականներով դիմաւորեցին Վեհափառ Հայրապետը, «Այսօր Տօն է Ս. Մենդեան, աւետիս» և ապա «Խորհուրդ մեծ և սքանչելի»: Եւ այսպէս Հոկտեմբերի լուր այդ օրունն մէջ, ցնծութեան և ուրախութեան մթնոլորտի մը ներքև հոն ներկայ եղող հայ հաւատացեալները իրենց Սիրելի Հայրապետին Ուխտին կատարումով, տօնեցին Մենդեան Ս. Տօնը, տօն մը որ անմոռանալի պիտի մնայ հոն ներկայ եղողներու սրտերուն մէջ...

Հոկտեմբերի քսանեօթը. — Վեհափառ Հայրապետը պատարագիչ է Ս. Գալուստեանց Մայր Տաճարին մէջ: Ան իր ուխտաւորութեան երկրորդ Պատարագը կը մատուցանէ Ս. Գալուստեանց Տաճարը այդ օր բացառիկ բազմութեամբ մը կը յարգէր: Եկեղեցին ու խորանը ջահերու և մոմերու ճառագայթումով, լոյսի ծով մըն է դարձած: Եկեղեցւոյ մէջ, հոկառակ իր յարդուն բազմութեան, քար լուսթիւն կը տիրէ: Վեհափառ Հայրապետը բացառիկ վերացումով մը կը մատուցանէ սուրբ և անմահ Պատարագը:

Հոն է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Խորէն Ա., իր թեմակալ Առաջնորդներով և աշխարհական պատգամաւորներով: Ներկայ է Երուսաղէմի Ս. Աթոռին Գահակալը, Ամեն. Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպիսկոպոսը: Ներկայ են բոլոր թեմերու Սրբազան Առաջնորդները և Ս. Գալուստեանց ամբողջ Միաբանութիւնը: Եկեղեցւոյ դասին աջ ու ձախ կողմերը տեղ գրաւած են աշխարհի չորս ծագերէն եկած պատգամաւորները և ներկայացուցիչները Հայութեան: Պատարագը կը շարունակուի դանդաղ ու ծանր: Պատարագիչ Հայրապետին կը սպասարկեն Տ. Հայկազուն և Տ. Սերովբէ Արքեպիսկոպոսները: Տ. Արսէն, Տ. Արշակ և Տ. Կամիտաս Վարդապետներ, իրենց գոռ

ու ազդու ձայներու մենակատարումով, կարծես աւելի կը մօտեցնեն Ս. Պատարագը Աստուծոյ Սեղանին:

Ս. Պատարագի ամենէն խորհրդաւոր պահն է: Վեհափառ Հայրապետը ամբողջութեամբ վերացած, հոգեղինացած, կերկերուն ձայնով մը կ'արտասանէ. «Զքոյս ի քոյոց Քեզ մատուցանեմք...»: Բայց ի՞նչ մատուցում և ի՞նչ պիտի մատուցում: Կարծես Հայրապետը ինք չէր պատարագողը, այլ պատարագուողը...:

Քանի մը վայրկեան յետոյ երբ կը դառնայ ժողովուրդին, տալու համար իր Հայրապետական պատգամը, խորանի լոյսերուն մէջ, ամբողջական լոյսի մարմնացում մըն է նաեւ ինք՝ Հայրապետը: Ու կռտայ իր օրուան պատգամ - քարոզը: Սովորական իմաստով քարոզ մը չէր անիկա, այլ սրտի խորերէն բխած, հոգիէն փրցուած թանկագին մասնիկներ, որոնք մարգարիտի մը հանգոյն կ'ելլէին իր սրտէն, անկէ փոխանցուելու համար իր ժողովուրդի սրտին:

Պատարագը վերջացած է: Վեհափառ Հայրապետը կատարած է իր ուխտը, հոգեկան, ներքին խաղաղութիւնը կը ցոլայ իր արտայայտութեան մէջէն: Մեծաշուք թափօրը եկեղեցիէն կը հեռանայ իր հետ տանելով Մեծ Ուխտաւորը: Հեռւոր Արարատի փէշերէն եկած Հայրապետը կարծես այդ պահուն յաւերժական Արարատ էր, Լուսաւորչի կանթեղին անմոռ լոյսը իր ժողովուրդի աչքին, որուն խօսքերը Արարատի ձիւնին նման ճերմակ և Լուսաւորչի լոյսին նման պայծառ իջած էին իր սրտին վրայ, տպրեցնելով իրեն գերագոյն տպրումի և գերագոյն վայելքի պահեր...:

Այս մտածումներով ու զգացումներով ծանրաբեռնուած ու զբաւուած, այդ օր երբ դուրս կ'ելլէի Ս. Յակոբեանց Տաճարէն, կարծես բոլոր ժողովուրդին բերնէն կը լսէի անմահանուն թէքէնանին խօսքերը. —

Ինչ կը մնայ հողին տակ,
Եկեղեցեան գիւրաբեմ,
Կ'սկսենք հաստաբուն...

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ

ՍԻՈՆԻ ԲԱՐՁՈՒՆՔԻՆ ՎՐԱՅ

Թող շաշաններ ծաղկին քայլերուն տակ Վեհափառ Հայրապետին ու վարդեր բուրումնաւէտեն իր կեանքի ուղին:

«Աթոռք ոչ փառաւոր առնեն զանձինս, այլ անձինք փառաւոր առնեն զաթոռք»: Այս սողերը որքա՞ն կը պատշաճին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վաղդէն Ա. Հայրապետին: Բարձրագոյն Աթոռի մը գահակալի իր հանգամանքը որքան ալ մեծ ըլլայ և յարգանքը պարտաւորիչ, Ն. Ս. Օծութեան բացառիկ անհատականութիւնն ու անձնաւորութեան հմայքը սակայն գլած անցած են բոլոր գահերու բարձունքները:

Արդարեւ Անոր անուան մագնիսը, օրեր շարունակ, աշխարհի բոլոր ծայրամասերէն, կռուկներու երամներու պէս, զէպի երուսաղէմ քաջաց եկեղեցական բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ և ժողովուրդի ամէն դասակարգի մարդիկ, Լիբանանէն, Սիւրիայէն, Իրաքէն, Կիպրոսէն, մինչև իսկ ձէգիրէի խորերէն: Եկան բոլորը, եկան տեսնելու համար իրենց Հայրապետը. հոգ չէ թէ Աջը համբուրեցի՞ն թէ ոչ. շատեր միայն տեսնելով մխիթարուցան, հպարտացան ու մեկնեցան: Հարիւրաւոր մեծ ու փոքր բերաններ օրեր ամբողջ ցնծութեան մէջ, խնդրեցին ու հայցեցին առ Աստուած. «Երկար կեանք տուր Հայրապետին, երկար օրեր հայոց հօր...»:

Ս. Յակոբեանց Տաճարին մէջ, իր առաջին օրհնութիւններն ու աղջոյնները

Արեւն ընկած ըլլալու
Մխիթարանքի անհուն...:

Ինչ մնաց... Ինչ որ սուի ուրիշին՝ տարօրինակ, այն միայն, ինչ որ սուի, վերապահաւ գեղեցկացած, անուշամ:

ԱՐԱՔՍԻ ԲԵՇԻՇԵԱՆ

ԵՐԱՅԻՍԱՆԷՄ, ԼԵՐ ՈՒՐԱԽ

206Ն՝ ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ՕՆՈՒԹԻՆ

Տ. Տ. ՎԱՋԳԵՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ

Երուսաղեմ, լեր ուրախ, էջմիածինն է եկեր
Քեզի այցի, դարերու արեան մէջէն բըռնած վեր
Աւանդորդ սուրբ, որով լոկ զինուած ելա Չարին դէմ,
Կուգայ անա յաղթական, իր հեղութեան մէջ վըսեմ:

Քեզի պէս Ան ալ, զիտես, Խաչին համբէն է անցեր,
Արեան մէջէն աննըկուն դարերն ի վեր բարձրացեր,
Խաւարին մէջ անսահման, քոյ հաւատքն իր կանթեղ,
Պահեր է վառ արցունքով Արագածին վրայ շրթեղ:

Հիմա անցեր են արդէն սուգի դարերն ու արեան,
Երկիրն ուրիշ Ան կուգայ հըրաւալի յարութեան
Յընծաօն է ա՛լ հիմա, տեղն անցեալի քառսին,
Իր գետերէն, իր լիճէն լոյս ու բարիք կը հոսին:

Իր մէջ այցի են եկեր հայրապետներն մեր բոլոր,
Լուսաւորչէն մինչ՝ Գէորգ յաղթահառակ, ալեւոր,
Երկիններէն որոնք լոյս բերին, կաւին խառնեցին,
Ու սիրտին վրայ մեր երկրին «Ջրաբերկ»ներ շարեցին:

Գերեզմանէն ա՛րասիկ կը բրիտի կեանք, սէր եւ յոյս,
Կոդչագուրուին հոն հիմա Լուսաւորիչն ու Յիսուս.
Կը ղօղանջեն զանգակներ, օ՛, ցնծութիւն անսահման,
Որպէս հրաւէր սրբազեղ եղբայրութեան, ՄԻՈՒԹԵԱՆ:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՈՂՋՈՅՆ ԵՆՈՐԶԱԲԵՐ ԳԱԼՍՏԵԱՆՈՒ

ԱՌ ՆՈՐԻՆ Ս. ՕՅՈՒԹԻՒՆ

ՏԷՐ ՏԷՐ ՎԱԶԳԷՆ ԱՌԱՋԻՆ

Առաքելաբաժնի Գահակալ, Նախապատի Մայր Աթոռ
Աստուածապատի Սուրբ Էջմիածնի

Ի ֆաղր յուշ սուրբ ուխտին զոր կատարեացն
Առ ՈՒԽՏԷՆԿԱԼՆ ՏԻՆՂԵՐԱԳ,
Ընդ հովանեաւ Առաքելական Ուխտին Սրբոց Յակովբեանց
Ի ցանկալի երուադեմ,
Յաւուրն երկոստաներորդի ամսնանն շաւներորդի,
Յամի շնորհաց Տեառն 1963 թ

Ուղիական սկնածանոյ՝
Հմայեակ Գարեգնի Գրական
Յաշխարհէն Տարունոյ

Ի Վերիսանն Փիւնիկեայ

ԵՆՈՒՆԴԻ ԵՆՈՐԱԿԱՆ

Խորհուրդ մե՛ծ եւ սփանչելի...

Գիշերն խաղա՛ղ է: Յայգանդա՛րը վրնիս:
Երկինքէն աստղեր համբոյր ու ժրպիս
Կը ծարեն երկիր, կը ցօղեն նոր յոյս,
Մուր հոգիներու վրայ ուղեկորոյս:

Լուսազարդ, պայծառ ու լուս է գիշեր.
Լոյսի հագած շող՝ խայտան մուր դաշեր,
Ուր պարզ հովիւներ՝ երկնի սակ աննուն,
Կ'արածեն հօք իրենց գառներուն:

Գիշերը խունկ է ու բո՛յր ռեսնային.
Պսկուցեալ աչե՛ր՝ հո՛ն, վեր կը նային:
Չայներ կը լուսին մութին խորքերէն,
Մինչ երկիր երկին՝ հանդա՛ւրս կը ներհեն:

Գիշերն սու՛րբ է. գիշերն՝ զորովո՛ս.
Վա՛ր՝ հովիւներ եւ անմեղ գոռանց հօս,
Վերը՝ հեռակայն քաղաքիւն մ'անթիւ
Կը տալերգեն նոր Աստղի մ'ի պատիւ:

Փառքի հաւերգը, մեղմի՛ղ ֆայցրուքեամբ,
Երբ բարձունքներէն կ'իջնէ ա՛մպ առ ա՛մպ,
Նարահաւ Լոյսը, իր շողով մախուր
Բազմի մութ Այրին, յոնքանից մըսուր:

Սու՛րբ գիշեր, լուսն'դ գիշեր սրբադեմ,
Հոգիներու վրայ բացուած նո՛ր եղեմ:
Աւաւարճը՝ լոյսի շողիւններուն մեջ
Պիտի գտնէ օր մ'ի հուսմէն անեղ:

Բոցանք փայլմամբ հաշին փառքեւ,
Ու սեռակնածեւ իբրեւ նոր առեւ,
Դոյզարայի մութ եւ անուր սարէն
Պիտի նշուի մեզ աննաօրէն:

Աստղադիր մասեան եւ յոյսի խորհուրդ՝
Աստուծոյ ժրպի՛ւն է գիշերն այս լուրբ,
Ու կ'իջնէ վերէն երկրի վրայ, ուր
Հեռակայն ձայնը հրնչէ դաշնալուր.

«Փառք յաւերժական անեսէ Բարձունքին.
Եւ խաղաղութիւն, հանուրի՛ւն կրկին
Բոլոր աշխարհին, եւ մարդկանց անուս.
Եւ օրհնութիւն Քեզ, Տէ՛ր, միշտ ի բար-
ձունս»:

Հնչեցէ՛ք զանգեր, ձայնով անկսկիւ,
Մեծ խորհուրդը, զի Հայրն յախտենից
Բառնալու համար ամէն վիշտ ու ցաւ,
Մարմնացեալ՝ այսօր ի մեզ յայննեցաւ:

ՕՐՆՆԷ ԶՄԵԶ, ՎԵՀԱՓԱՌ

(Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա. Ամենայն Հայոց
Հայրապետի Ս. Երկիր այցելութեան առիթով)

Դիտելինք թէ պիտի գաս, ի՞նչ փոյթ եթէ քիչ մը ուշ,
Ո՛վ Հայրապետը Հայոց, Սուրբ վայրերուն այցելու .
Ու գալուստը պիտի տար մեզ ապրումներ քաղցրանոյշ,
Ինչպէս աղօթք, շարական, նոր երգ ու նոր ալէլու :

Գալուստըդ. Վեհ, դեռ երէկ երազ մ'էր քաղցր ու թովիչ,
Մեր սրտերէն ներս վառող հազար կարօտ, հազար սէր .
Այսօր ահա այդ երազն լուսեղ մարմին է հազներ,
Էջմիածնի խորհուրդով հաղորդելու մեզ քիչ-քիչ,

Էջմիածնի խորհուրդով՝ քաղմագարեան, քաղմահրաշ,
Վեհափառ Տէր, մեր սրտերն մէյ մէկ խորան ըլլան թող,
Որոնց առջեւ ա՛լ ուխտենք ըլլալ զիրար միշտ ներող,
Ու դուրս նետենք քէն ու ռխն՝ ծործ մը ինչպէս հնամաշ :

Օրհնէ՛ ըզմեզ, Վեհափառ, ու օրհնաբաշխ Սէրդ դիր
Մեզ Մայր-երկրին առնչող կամուրջին վրայ ոգեղէն,
Որ քաղուկներ չարագործ, ոյժեր՝ քանդիչ, դաւաղիր,
Մեր պապերու հաւատքէն ա՛լ մեզ երբեք չջնդեն :

ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

(Զոյգ Վեհափառներուն իրար հանդիպման
Երջանիկ առիթով)

Ինձ կը թուի այս պահուս, Մայրավանքի հին զանգակ,
Թէ զարկերդդ չեն հղած երբեք ա՛յսքան քաղցրալուր,
Երբ ղօղանջով զիլ ու սուր, զանգիւններով ներդաշնակ,
Մեծ աւետիսը կու տաս ազգին Հայոց րնդհանուր :

Մեծ աւետիսը կու տաս եղբայրութեան, հաշտութեան,
Զի լուծուած է եօթնամեայ պայքարն ամուլ, սպառիչ,
Երբ զոյգ Վեհերն իմաստուն, ողջագուրմամբ մը յուզիչ
Կը փակեն էջը տրտում մեր երէկի պատմութեան :

Կը փակուի էջը տրտում մեր երէկի պատմութեան
Սրտերն իրենց կը բանան երբ զոյգ Վեհերն իրարու,
Ուրկէ փուճ, սին հաշիւներ ի սպառ չուած են հեռու,
Ու կը բանան այդպէսով պայծառ ուղին հաշտութեան :

Մոռանք երէկը անփայլ ու ներկայէն այս լուսեղ
Կերտենք գալիք մը պայծառ, մեր ցեղին փառքը իրբու,
Էջմիածնի գմբէթէն երբ ննթիլիսը մինչեւ
Կը կամարուի հաշտութեան ծիածանը երփնագեղ :

Ու այս պահուն, ո՛վ Հայեր, երկրի չորս կողմը ցրուած,
Շեփորեցէք աշխարհին, աւետեցէք շուրթէ շուրթ .

— Զկայ պարտեալ կամ յաղթող խմբակ ու կողմ կամ հատուած,
Այլ կայ միայն համերաշխ, յաղթական Հայ ժողովուրդ :

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՕՏԱՐԱԿԱՆԸ

ՅՈՒՆԵՍԿՈ

Ա.

Յուզան քանի մը դաշնկան էր գողցած նուիրատուութենէ մը՝ որուն տեղեակ էր Թովմասը: Այս միջնագէպը խոր վրդովանք պատճառած էր աշակերտներուն: Օտարականը երբ իմացաւ այս պարագան, ժպտեցաւ արածօրէն, յետոյ նայելով բոլորին, ըսաւ. «Յուզան մեր եղբայրն է, բոլոր դրամները իրեն կը պատկանին»: Ապա դառնալով Յուզային, որ ամօթապարտ և գլխահակ կեցած էր, ըսաւ. «Որքան որ ունենալ ուզես, այնքան աւելի պիտի շատցնես ունենալուդ տենչը: Վայ անոր որ գերի է նիւթին, վասնզի այդպիսին, տառնց թերեւս ուզելու, կը դաշնակցի չարիքի մը՝ որ մեծազոյնն է բոլոր չարիքներուն: Արծաթասիրութիւնը հիւսնալով մըն է որ բոցի պէս կ'այրէ և վերքի մը նման կը մաշկեցնէ իր անթոշակ ծառան: Մարդ իրապէս չի կրնար ստանալ սրեւէ բարի բան՝ որ իրմէ իրեն չի բաշխուիր: Ամէն բան ունենալու միակ գաղտնիքը անոնցմէ հրաժարիլն է»:

Ուրիշ անգամ մը, երբ աշակերտները հաւաքուած էին մեծ թղկնի մը ներքեւ, մտիկ ընելու իրենց Ուսուցիչը, Յուզան մեկուսի կեցած՝ քամահրանքով կը նայէր բոլորին: Անիկա այդ պահուն շատ հեռու էր իրենցմէ և կարծես իր մտքին մէջ չի նկատու վրայ էր անուշի մտածումներ, որոնք կը բարձրանային իր ուղիղի ետին և յետոյ կը խորտակուէին անողմուկ, զաղտնի վայելուած դաւադրութեան մը պէս: Իր գէմքին բոլոր մկանները պըրկըւած էին, հեռուէն մտի հոտ առնող շնագայլի նման:

Օտարականը լուց յանկարծ և սեւեռուն նայեցաւ Յուզային: Երբ աշակերտները հետեւեցան իրենց վարդապետի նայուածքին, տեսան Յուզան որ քիչ մը

անդին, ծառին կաթնած, խորատուգուած էր իր մտածումներուն մէջ, բաց բերանով և կարկամած աչքերով: Աշակերտները՝ առանց զգալու տեղի ունեցածը, խնդացին բարձրաձայն:

Յուզան ցնցուեցաւ անակնկալօրէն և տկամայ ճիշ մը արձակեց, երբ զգաց Օտարականին և ընկերներու սեւեռուն նայուածքը իր վրայ: Անիկա այդ պահուն կը նմանէր անառնէն դուրս ելած զազանին, որսորդներու հրազէններուն դիմացը կանգնած:

Օտարականը մտախոհ կը շարունակէր իր լուսթիւնը, առանց սեւէ մէկուն նայելու: Յուզան մօտեցաւ աշակերտներուն, մեղմելով իր դէմքի ձգտուած մկանները: Փորձեց ժպտիլ բոլորին, սակայն ոչ ոք պատասխանեց իրեն: Յուզայի չէկ ու նօսը մագերը հովէն կը շարժէին իր այլակերպ գանկին վրայ, որ կարծես սուրի հարուածով ճեղքուած՝ յետոյ վերստին իրարու փակցուած էր: Աչքերը պզտոր ճիւղմով պարուրուած, կը նայէին անթաքթ Օտարականին, իր մեռելատի ու սղարկ դէմքէն: Այս վերջինը հանդարտ նստած, դէմքը դէպի մայր մանող արեւը, կը շարունակէր իր լուսթիւնը: Աշակերտները փոխն ի փոխ կը նայէին իրենց վարդապետին և Յուզային՝ նստած քով քովի, և այդ արտասովոր մերձաւորութիւնը աստուածային գեղեցկութեան և հրէշաւոր այլանդակութեան, կը շարաւարէր իրենց ուղեւոր, անլուծելի տեղդուածի մը պէս:

Աշակերտները այժմ կը վերջիչէին պահը, երբ առաջին անգամ Յուզան Օտարականին ներկայացաւ, խաւքին մաս կազմելու համար: Հակառակ բոլորի տըրտաւնջներուն, Օտարականը ընդունեց զայն ընտրեալներու խաւքին մէջ: Ամէնքը նողկանքով ընկրկեցան, երբ Յուզան տեղ գրաւեց իրենց Ուսուցչի կողքին: Օտարականը կը ժպտէր և մտերմական քմծիծաղով կը նայէր բոլորին: Անոր հագին անընդունակ էր խորութիւններու, որոնք մարդաց ակարութիւններէն կը ծնէին:

Աշակերտները չէին սիրեր Յուզան որովհետեւ ան Գալիլիացի չէր, և սենէր

իրեն յատուկ մտքեր, անհաշտ միւսաներուն: Յանձնապատասխան էր և ինքզինքը կը կարծէր շատ խելացի: Տարակարծութիւններ կային թէ իր հայրը Հոսովմայեցիներու ծառայութեան մէջ եղած էր, ինչպէս նաև ինքը՝ իր հերիտասարգութեան: Յուզան դէմ էր սակայն Հոսովմայեցիներուն, և կը սպասէր իւր ժողովուրդի փրկութեան:

Այս դէպքէն յետոյ, Յուզան զգայլ և սիրալիր էր: Երբ Օտարականը խօսելու սկսէր, ան լայն բանալով իր աչքերը, ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր: Աշակերտները ուրախ էին որ ան այլևս չէր չտարախօսեր և չէր մեկուսանար իրենցմէ: Միայն Օտարականը միշտ նոյն օտարատի հայեացքով կը նայէր իրեն, գաղտնիք մը պահողի զգուշուոր արգահատանքով:

Ուրիշ օր մը, Օտարականի ներկայութեան, Պետրոս և Յովնանէս սկսան վիճիլ, պաշտպանելով իրենց տեղերը գալիք թագաւորութեան մէջ, Օտարականի կողքին: Վէճը տակաւ անխորժ հանգամանք օտացաւ, վրդովելու աստիճան իրենց ընկերներն ու վարդապետը: Երբ բոլորը լռեցին, Յուզան Օտարականին մօտեցաւ և յանձնապատասխան յանդգնութեամբ մը ըսաւ. «Ասանցմէ առաջ, ես պիտի նստիմ քու կողքիդ, երկնքի արքայութեանը մէջ»: Աշակերտները անխօս Օտարականին կը նայէին: Երկնքի արքայութիւնը ուսկան մը լեցուն ձուկերու կերպարանքով կը բացուէր անոնց բոլորին առջև, կամ երկրային թագաւորութեան մը խոստումով, որ պիտի փոխէր իրենց ձկնորսի գրգիտկները՝ իշխանական պատմութեան ի բոլորն ալ, առանց խորութեան, հակամէտ էին տեսնելու նիւթական դիրքը հոգեկան յայտնութիւններու: Բոլորն ալ, Պետրոսէն սկսեալ մինչև Յուզան, սուգորուած յաղթական Մեսիայի գահիկ գաղափարով, չէին կրնար տակաւին ըմբռնել աստուածային քառութեան խորհուրդը՝ արիւնով սրբազորուած:

Օտարականը արամօրէն նայեցաւ անոնց ու ըսաւ. «Չէք գիտեր թէ ի՞նչ ոգիի կը ծառայէք: Եսամոյններն ու ամբարշաւածները տեղ չունին արքայութեան մէջ: Ձեր սնուցած ցանկութիւնները մարդուն

ըլլալով, մարդկային չեն բոլորովին: Ով որ ձեր մէջէն առաջին ըլլալ կ'ուզէ, պաշտօնեայ պէտք է ըլլայ բոլորին, իսկ ով որ մեծ ըլլալ կը փափաքի, ծառայ պարտի ըլլալ ամենուն:

«Ծառաներ պիտի ըլլաք, զերծ պահելու ձեր նմանները չարիքէն ու նախապաշարումներէն, որոնցմով լեցուն է աշխարհը: Գերիներ պիտի ըլլաք, ազատագրելու համար փրկութեան գաղափարը: Լուծի ներքև պիտի հեծէք, որպէսզի ուրիշներու հոգեւոր անդաստանները ազատեն ու պաղարկեն»:

«Կեանքը՝ յաճախ մարդկրուն քուել տալու համար իրենց մեծութիւնը, զանոնք կը պատժէ աշակերտներով: Որովհետև ամէն աշակերտ, առաւել կամ նուազ չափով, կը փոքրէ և կ'եղծանէ վարժապետին ուսուցումը, կը փոխէ սկզբունքները, իր մտքի տարադրութեանը համեմատ, և կը բաշխէ իր փոխուքը փոխան անարատ գինիին՝ զոր չէր կրցած մարսել»: Աշակերտները լուռ էին, մեռնող արեւին մէջ անոնց գէմքերը մոխիրով ծեփուած՝ կը նմանէին գերեզմանէն ցատկոյ յաղարկուորներու:

«Չէք կրնար երկնքի արքայութեան բնակիչ ըլլալ, եթէ չընդունիք զայն մանկան մը հոգիով, որուն անգիտութիւնը տւելի լուսաւոր է իր անմեղութեամբ, քան վարդապետներու գիտութիւնը և փարիսեցիներու ճաճան փաստարկութիւնները, շատ յաճախ մեղք մը ոսկեզօծելու սահմանուած: Վճիռ հայելի մը միայն կրնայ ընդունիլ ցոլքերը յայտնութեան:

«Միւրոյ և անմեղութեան արքայութեանը մէջ մանկ կարենալու համար, անհրաժեշտ է կամ մանուկի հոգի ունենալ և կամ մեղաւոր ըլլալ: Անմեղութիւնն ու անկեղծ միակ գրաւականներն են փրկութեան, վասնզի մանուկները սրբուելու պէտք չունին, իսկ մեղաւորները տւելի սուր կերպով կը զգան մտքութեան կարիքը:

«Բոլոր մեծ հոգիները վերին ու ստորին երկու ծայրերը նկատի ունին: Միջին մարդերը, արքայաժողովութիւնները, կէս ապականած և կէս անեղծ,

վառնգի մէջ են չտրի ու բարիի պայ. քորը իրենց մէջ փոխադրած ըլլալուն համար»:

Բ.

Աշակերտները իրենց խոնջէնքէն կազդուրուելէ յետոյ, շարունակեցին իրենց ճամբան Նազարէթի վրայէն գէպի Գալիլիա: Իրիկուն էր արդէն երբ Օտարականն ու իր հետեւորդները կանա գիւղաքաղաքը հասան և հիւր եղան այն նորապակ գոյգին, որոնց ամուսնութեան ներկայ կղած էին ամիսներ առաջ: Շատ աւրախ էին փեսային հայրն ու մայրը և հպարտ իրենց յարկին ներքև Օտարականը հիւր ունենալուն համար: Ուրախ էին նոյնպէս նորապակները ու կը վերջիշէին հրաշքը որ տեղի ունեցաւ իրենց ամուսնութեան օրը, և այս պարագան կը նկատէին իրրև նշան իրենց բախտաւարութեան:

Ընթրիքէն յետոյ, հակառակ իրենց ճամբու յադնութեան, բոլորը հաւաքուեցան խաղաղի արիշին ներքև և Օտարականը խօսեցաւ իրենց երեսօղէմի անցուղարձերէն . . . Լուսինը իր գէնիթին էր բարձրացեր, երբ բոլորը հանգչելու գացին: Օտարականը անքուն էր կրկար առնու: Ծամբու պատկերները, Սամարուհին, Յուդայի ընթացքը, աշակերտներու անհասկացողութիւնը, կը տողանցէին իր մօքին մէջէն, ստեղծելով ատրտամ բոյց քողցր անուրջներ յաւիտենական իրողութիւններու:

Առաւօտուն երբ սեղան նստան նախաճաշելու, Օտարականը գիտելով ամուսնացող գոյգը, որ քողցրօքէն և բերկրանքով կը նայէր իրեն, ըսաւ. «Դուք իրարու կապեցէք ձեր հոգիները և պարտիք միտին ըլլալ մինչև ձեր կեանքին վախճանը, մինչև որ մահուան ճերմակ թևերը դան ցրուելու ձեր օրերը: Թող ոչ մէկ բան այս կեանքին մէջ բաժնէ ձեզ իրարմէ: Սիրեցէք զիրար, լեցուցէք ձեր զգացումները նոյն բաժակին մէջ և միտին խմեցէք զայն: Դուք երկու մարմիններ չէք այլևս, այլ մէկ, որովհետև իրարու խառնեցիք ո՛չ միայն ձեր հոգիները՝ այլ նաև ձեր արիւնները:

«Այս քողցր հաղորդակցութենէն պիտի ծնին նոր արարածներ, ձեր վաղուան երազները, կազմուած ձեր միտէն ու արիւնէն, տեսանելի կերպարանքը ձեր խորհրդաւոր միտքիս: Զեր զաւակները սակայն ձեզի չեն պատկանիր միայն, այլ կեանքին: Անոնք ձեր միջոցաւ կը ծնին, բայց կը պատկանին վաղուան: Կրնաք խնամել անոնց մարմինները և տալ անոնց ձեր սէրը, բայց ոչ հոգին, որ ապագայի տանը մէջ կը բնակի: Զեր զաւակները նետերու կը նմանին, ձեր զոյգ աղեղնէն արձակուած, անոնք ձեզի չեն կրնար վերադառնալ, որովհետև կեանքը ետ չի դար: Սակայն երկնաւոր Հայրը գիտէ օրհնել թէ՛ աղեղները և թէ՛ նետերը, որոնք կ'երթան միտուելու ապագայի դրան՝ զայն բանալու երաշխիքով: Կրնայ ըլլալ որ դուք ուզէք նմանիլ ձեր զաւակներուն, սակայն մի ուզէք որ անոնք նմանին ձեզի, վառնգի ապագան անցեալին նայիլ չի սիրեր»:

Գ.

Կէսօրէ առաջ, Օտարականն ու իր հետեւորդները Նազարէթի հիւսիսէն շարունակեցին իրենց ճամբան գէպի Գալիլիա: Դիշ յետոյ անոնք մօտեցան գլխաւոր ճամբուն որ կ'առաջնորդէր գէպի Գամասկոս և Տիւրոս: Հեռուէն կը նշմարուէր ուղտերու կարուանը, գեղնախառն ու հաստ փռի մը ներքև: Անոնք թարբի ձորահովիտին մէջէն կ'ընթանային գէպի Գալիլիա: Հեռուն Հերմոնը կը սլացուէր գէպի երկինք, մեծավայելուչ ու չքեղ, անդունդներէն յառնող ամբողջ կոն մը, ամրապինդ և խորանիստ, թեւաւոր ձաղկումով մը գէպի անհուն: Օտարականը պատմեց աշակերտներուն թէ իր մանկութեանը, երբ ինք աղատ ըլլար աշխատանքներէ, յաճախ կուգար նստելու այս ճամբուն եղերքը, գիտելու կարուանները, որոնք կ'երթային Արաբիայէն գէպի ծով, և լսելու նոյնպէս գողդիւնը Հռովմէական լեզէսներուն, գէպի յունական քողաքներ մեկնող:

— Հռովմայեցիները աշխարհը ճամբաներով ցանցեր են, ըսաւ Մատթէոսը, աւելի գիւրբին է և ապահով Գամասկոսէն

Պաղատաւ և Հնդկառատան հրթալ, քան
երուսաղէմէն երիբով:

Կինները չէին մասնակցեր այս խօ-
սակցութեանը: Անոնց մէջ ամենէն հեղի-
նակաւորը Գուգայի կինն էր, իսկ ամենէն
աղաւորիչը՝ Մազդաղինէն: Այս վերջինը
փոխած էր իր քաղքենի զգեստները և
հագած գաւառացիի նման, Յուդան հաշտ
աչքով չէր նայիր Մազդաղինացիին և
յաճախ կը փորձէր հեղնել զայն:

Իրիկուն մը հրը Օտարականը լեռ-
քործարացաւ, ըստ իր սովորութեան ա-
ղօթելու, Յուդան մօտեցաւ Մարիամին և
ըսաւ.

— Նոր զգեստներդ աւելի աղուոր կը
ցուցնեն քեզի:

— Այո, ըսաւ Մազդաղինացին, սա-
կայն մօտ է օրը հրը պիտի հազնիմ իմ
նորագոյն զգեստներս, արքայութեանը
մէջ:

— Արքայութիւնը միթէ չէ՞ եկած,
ըսաւ Յուդան:

— Ոչ ինծի համար, պատասխանեց
Մարիամը տխրօրէն:

— Ուրախ չես երեւիր, ըսաւ Յուդան,
ուշադրութեամբ նայելով իր խօսակցին:

— Ինչպէ՞ս կրնամ ուրախ ըլլալ,
հրը հոգիս չէ սրբուած տակաւին: Ար-
ցունքները մաքրեցին միայն երեսիս
ներկերը, բայց ոչ հոգիս:

Աշակերտները մօտեցան երկու խօսա-
կիցներուն, անոնք կը փնտռէին Մարիա-
մին ընկերակցութիւնը, որովհետեւ ան
զեղեցիկ էր և հրապուրիչ, նման գինիով
լեցուն բիւրեղեայ բաժակին:

— Սակայն ոչ ոք քեզ կը դատա-
պարտէ, ըսաւ Պետրոսը:

— Մարդիկ զիս դատապարտեն կամ
ոչ, տախկա ոչ մէկ նշանակութիւն ունի
ինծի համար, գիտեմ արժէքը մարդերու
դատաստանին:

— Օտարականը չէ եկած դատելու
աշխարհը, այլ փրկելու, ըսաւ Յովհան-
նէսը:

— Օտարականը ներած է ինծի, ըսաւ
Մարիամը, սակայն ես կը դատապարտեմ
ինքզինքս, նման մէկու մը որ կը զգայ թէ
աղաւառ զգեստներով չի կրնար հարսա-
նիքի հրթալ:

— Տակաւին շատ են հոս հակառա-
կորդները երկնքի արքայութեան, ըսաւ
Յուդան:

— Սակայն վարդապետը ոչինչ ըսաւ
հակառակորդներու մասին, յարեց Նա-
թանայէլը:

— Օտարականը գիտէ թէ ժամանակը
հոռած չէ, բայց մօտ է, ըսաւ Յուդան:

— Բան մը չեմ հասկնար ըսածներէդ,
աղնիւ Յուդա, ըսաւ Պետրոս ծաղրական:

— Իմաստուն մարդուն աչքերը իր
գլխուն մէջ են, բայց յիմարը կը քալէ
առանց աչքերու, պատասխանեց Յուդան:

— Կարծածիդ չափ յիմար չեմ, ըսաւ
Պետրոսը, ակնարկութիւնդ Հոովմէացի-
ներու մասին է, սակայն մենք Գալիլիա-
ցիներս չենք իսկ մօտակար իրենց համար,
ինչպէս գուք Հրէաստանցիներդ կը մատ-
ծէք:

— Կրնա՞յ Աստուած թողաւորել Հրէաս-
տանի մէջ, որքան ատեն որ Հոովմէա-
ցիները հոն են, ըսաւ Յուդան:

— Աստուած սակայն կրնայ թողաւո-
րել Գալիլիոյ մէջ, ըսաւ Յովհաննէսը:

Ժիշդ այդ միջոցին Օտարականը իրենց
մօտեցաւ: «Յուդան նորէն կը խօսի ար-
քայութեան հակառակորդներու մասին»,
ըսաւ Պետրոսը: Օտարականը նայելով
Յուդային՝ ըսաւ. «Ո՞ր հակառակորդներու
մասին է խօսքդ»:

— Մեր ազգի թշնամիներու մասին,
ըսաւ Յուդան: Օտարականը նայեցաւ բո-
լորի գլուխներու վրայէն հեռուն, իր
աչքերուն առջև պարզուող լիճին, լեռ-
ներուն, մշակուած դաշտերուն, քաղաք-
ներուն և գիւղերուն, յետոյ կրկին նայե-
ցաւ Յուդային և աշակերտներուն, ապա
ըսաւ. «Իրաւունք հունինք ատելու մեր
թշնամիները, ով որ կ'ատէ՝ կը հաւատարի
իր թշնամիին: Ամէն թշնամի չճանչցուած
բարեկամ մըն է. եթէ յանցանքներ իսկ
ունի, արժանի է մեր գութին և սիրոյն: Բոլոր
մեղքերը կը բխին ուրիշներու դէմ
մեր ունեցած ատելութենէն: Ո՞վ որ կը
սիրէ, անի արդէն իր հոգիին մէջ ուրա-
խութիւնն ու հատուցումը իր արարքին:
Թշնամիները սիրել՝ միակ կերպն է վերջ
տալու ամէն կարգի ատելութիւններուն»:

Իրիկնամուտին՝ անոնք մօտ էին ար-

դէն Գալիլիոյ լիճը շրջանակող լեռնամանեակին: Բլուրներու սարահարթին վրայ գիւղեր և ագարակներ կը հանգչէին ճերմակ ուղտերու նման, շրջապատուած խաղաղի որթերով, թզնիններով, ինչպէս նաև խնձորի և նուռի պարտէզներով:

Երբ դառիթափը հասան, ուրկէ նեղ ճամբայ մը օձաձև կը փաթթուէր բլուրին, իրենց աչքին անգամ մը ևս պարզուեցաւ Գալիլիոյ լճի լոյծ ոսկին, բացաստաններու կաթնահոգեղ սաւանները և հեռացող լեռնակողերուն նուազուն պատկերները, կապտորակ շղորշով պարուրուած: Այս բոլորը կը յօրինէին բանաստեղծական միաստիքականութիւն մը, հարազատ մէջ իրարու ձուլող երկինքն ու երկիրը: Մարդիկ հան բնական կը զգային հրաշքն ու հրաշալիին, որովհետև բոլոր սիրտերը կը յորդէին բարութեամբ և սիրով: Աջ կողմէն կ'երևար Տիրեբիան, դարանի մասը գազանի մը նման: Լճի ձախ կողմի վրայ մանեակի մը պէս շարուած էին Մաքաուան, Մարիամին գիւղը, Դալմանուտան, ծառաստաններով հարուստ, և կաթառնայումը, ուր կը բնակէին Պետրոս և Զեքիան զոյգ եղբայրները:

Աշակերտները շատ յոգնած էին, իսկ արեւը մայր մանելու վրայ էր: Խուճրին ընկերացող կիները մտան լերան գահաւանդին վրայ նստած փաքրիկ գիւղը և տեղ պատրաստեցին Օտարականին և իր հետևորդներուն համար: Երբ բոլորը մտան բակը այն տունին, ուր պիտի իջնանէին, Օտարականը նայեցաւ իր զոյգ հիւրատէրերուն և ըսաւ բարձր ձայնով. «Աստուծոյ օրհնութիւնը այս տունը և իր բնակիչներուն վրայ»: Տանուաէրը պատուելու համար մեծ հիւրը, որու մասին լսած էր, մօրթած էր իր միակ այծը: Բակին մէջ յանապի ծառի շուքին տակ կը խաղային զոյգ մը մանուկներ, իսկ անոնց խաղերուն կը հակէր նիհար բայց անուշաշուի իրենց քոյրը:

Օտարականը իր շուրջը գիտէր ստեղծել քաղցր մթնոլորտ մը, բարեկամութեամբ զեղուն: Ծաչէն առաջ Օտարականը հարցուց թէ զաւակներ ունէ՞ին, և տանտիրուհին ներկայացուց իր զոյգ մանչ

զաւակներն ու աղջիկը: Անոնք ամէկուս ու հետաքրքիր կը դիտէին Օտարականն ու իր հետևորդները: Մայրը ուղեց գիւղին դուռն զրկել, սակայն Օտարականը նստեցուց զանոնք իր քովը, ըսելով թէ երկնքի արքայութիւնը այսպիսիներուն է որ կը պատկանի:

Երբ ճաշը վերջացաւ, տանուաէրը ըսաւ Օտարականին. «Իրեւմ թէ դուն Մարգարէ ես, անցեալ տարի մեր բարեկամներէն շատեր կաթառնայում կ'ան քեզի լսելու, սակայն մեզի համար կարելի չեղաւ թողուլ մեր գործը, հակառակ մեր փափաքին: Այժմ Աստուծոյ քեզ տեսնելու՝ բայց մանաւանդ հիւրատիրելու շնորհը կը պարգեւէ մեզի»: Օտարականը նայեցաւ իր աղքատ բայց բարի հիւրատիրոջ և ապա ըսաւ. «Ժամանակին կ'ալուածատէր մը կար որ շատ արտեր ունէր: Տարի մը սովորականէն աւելի առատ բերք ունեցաւ, և սկսաւ երազներ հիւսել: Պիտի քակեմ շահմարանները և աւելի մեծեր պիտի շինեմ, հոն ամբարելու բոլոր հաւնձքերս, յետոյ պիտի ըսեմ ինքզինքիս — հանգչիր, կեր, խմէ և ուրախ եղիր, որովհետև շատ բարիքներ ունիս, շատ տարիներու համար: Սակայն նայն գիշեր իսկ հարուստը մեռաւ»: Օտարականը նայեցաւ իր աղքատ հիւրատիրոջ քաղցրացած աչքերուն, յետոյ ըսաւ. «Նայն է ճակատագիրը բոլոր անոնց՝ որոնք իրենց ունեցածէն բաժին չեն հաներ ուրիշներու և չեն փառաւորիք զԱստուծոյ իրենց բարի գործերով:

«Երբ դուք կուտաք միայն պզտիկ մոս մը ձեր շատ ունեցածէն, աչինչ տուած կ'ըլլաք, սակայն երբ ձեր քիչ ունեցածը ամբողջովին կուտաք, անիկա պիտի ըլլայ ձեր վարձքը: Մի մտածէք ձեր առօրեայ կարիքներու մասին թէ ինչ պիտի ուտէք և ինչ պիտի հագնիք: Նայեցէք երկնքի թռչուններուն որոնք ոչ կը ցանեն և ոչ ալ կը հնձնեն, բայց Աստուծոյ կը հոգայ գիւրնիք: Նայեցէք դաշտի շուշաններուն, որքան զեղեցիկ են անոնք, Սաղոմոն իր ամբողջ փառքին մէջ չկրցաւ հազուիլ անոնց նման: Եթէ մեր երկնաւոր Հայրը գիտէ հազու երկնքի թռչունները և հազուեցնել ծաղիկները, Ան չի կրնար մոռնալ իր սրգիները»: Տանուաէրն

ու իր կիներ ուրախութենէն կ'արտասուէին, իսկ երեք փոքրիկները աւելի կը մօտենային Օտարականին:

«Դուք այսօր չընդունեցիք միայն զիս իբրեւ հիւր մը ձեր յարկին ներքեւ, այլ ողջունեցիք զիս իբրեւ պատգամաւորը Աստուծոյ: Հետեւորար Տիրոջ անսենով կ'ըսեմ ձեզի, թէ դուք առանձին չէք այս աշխարհի մէջ, որովհետեւ ձեզի հետ ունիք ձեր Երկնաւոր Հայրը: Երբ Օտարականը դողեցաւ խօսելէ, պզտիկ տղջը նսկը որ կը քնանար, ըսաւ բարձրաձայն. «Նորէն խօսեցէք թաշտենեցու մասին»: Բոլորը խնդացին, սակայն Օտարականը քաղցրութեամբ վերցուց զայն և իր մօրը առեաւ:

Օտարականը ուրախ էր նման հովիւին որ իր կորստեամբ ոչխարը կը գտնէ, կնոջ՝ իր փնտռած դրամը, և հօրը՝ որուն որդին կը վերադառնայ հայրենի տունը, և որոնք խնձոյքներ կը ստրքեն բաժակակից բնակու ուրիշները իրենց երջանկութեան: Աշխարհի վրայ իր կատարած գործերուն համար հրեշտակներն անգամ կ'ուրախանան երկնքին մէջ: Որովհետեւ աշխարհի ամենէն ուրախ մարդը ան է որ շատ բարիք կ'ընէ ուրիշներու համար:

Անիկա կը նայէր կեանքի մեծ և բարի կողմերուն, Աստուծոյ, մարդոց երջանկութեան և ապագային: Նոյնիսկ իր տխուր պահերը ուրախութեան ծնունդ տուող պատահարներ էին, նման ծիածանին որ կը կազմուի նախընթաց փաթարիկէն ու անձրեւէն: Օտարականին ուրախութիւնը չէր նմաներ հալոց ձիւնի մէջէն հասող առուակին, որ կրնայ շոգիանալ արեւէն, այլ գետի մը՝ որ ունի անսպասակեր, և իր տխրութեան ու հալածանքին մէջն անգամ կրնայ ցնծալ և բերկրիլ:

Ե.

(Ճարուակիցի՝ Ե)



ԿՐԾՆԵԿԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՍԸ ԿՐԱՎՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ
ԴԱՇՏԸ ԵՐԹԱԼ ԵՒ ԿՈՌԻԻԼ
ԹՇՆԱՍԻՆ ՇԵՏ

«Խնդրեա՛ զխաղաղութիւն եւ երբ
զճեռ նստա՛» (ՄՂՄ. ԼԳ. 15)

Քրիստոնէութիւնը խաղաղութեան կրօնք է: Քրիստոնեայ հաւատացեալ մը ոչ միայն խաղաղութիւն կը փնտռէ միշտ, այլ նաեւ կ'ապրի այդ խաղաղութեան կեանքը: Քրիստոնէութիւն, պատերազմի ճակատ, կոխ, թշնամութիւն, ատենք կրնան հաւաճայնել իրարու հետ: Այս մասին արտայայտուել առաջ նախ մէկ երկու խօսք պատերազմի մասին:

Ա. — Խճչ է պատերազմը: Պատերազմը անհատներու, ցեղերու, ազգերու և կամ պետութիւններու միջեւ տեղի ունեցած բաղխում մըն է: Այս բաղխումը եթէ փոքրիկ է՝ կոխ կը կոչուի, եթէ բարոյականութեան ու մրցակցութեան հիման վրայ է՝ պայքար կ'անուանուի, իսկ եթէ մեծ է՝ պատերազմ անունը կը տրուի անոր:

Պատերազմը մարդկային ընկերութեան վայրենիութեան շրջանէն մնացած միտում մըն է որ իր շուրջը աղէտ ու սարսափ կը սփռէ: Մարդիկ նախապատմական ժամանակներու մէջ երբ զիս քաղաքակրթութենէ զուրկ էին իրենց արամարանելու կարողութիւնը տակաւին մշակուած չէր, իրենց իրաւունքը պաշտպանելու համար տգիտաբար զգացումով ու կիրքով լեցուած՝ իրարու հետ բաղխումներ կ'ունենային: Անիկա կրկնուելով ու կրկնուելով ցեղին մէջ ունեւորութիւնը դարձաւ կոռուպտութիւնն ու պատերազմը և իրենց իրաւունքը պաշտպանելու համար ուրիշներուն իրաւունքը ոտնակոխ ընելու սովորութիւնը:

Անոնք որոնք զօրաւոր էին՝ տկարին

(*) Այս համարը աշխարհաբար Ս. Գրոց թարգմանութեան մէջ Սաղմ. ԼԳ. 13ին մէջ կը գտնուի:

վրայ կ'իջևէին. և իր սուսունքը ոչ թէ արդարութեան՝ այլ ոյժի մէջ կը փնտռէին. մինչդեռ իրականութեան մէջ արդարութիւնն է ոյժը և ոչ թէ ոյժը՝ արդարութիւնը. կը ցաւինք ըսելու որ տակաւին այսօր իսկ անոր հետքերը կը տեսնենք ընկերութեան կեանքին մէջ:

Հին ատեն քանի որ տակաւին քաղաքակրթութիւն չկար, մարդիկ լինելու և անտառներու մէջ կը թափառէին, պատերազմը սկսաւ նախ մարդոց ու վայրի կենդանիներու միջև: Մարդիկ իրենք զիրենք այս վայրի արարածներէն պաշտպանելու համար միջոցներու կը դիմէին. գէնքեր կը հնարէին և կը պայքարէին անոնց հետ: Եւ երբ պաշտպանողական միջոցներու դիմելով ապահով զգացին իրենց գոյութիւնը, կոխը ծայր տուաւ մարդերու միջև: Քանզի այն ատեն մարդիկ որսորդութիւն ընելով իրենց հացը կը ճարէին: Մէկը միւսին ձեռքէն որսը խելու կը քանար և այսպէս շահերու բաղխում յառաջ կուգար, և որմէ կոխ կը ծագէր, ցաւ, վիրտ ու տառապանքներ յառաջ կուգային, արիւնահեղութիւն տեղի կ'ունենար, աչքերէն արցունքներ կը թափուէին: Աւելիմ մը Լուս իրաւունք ունի երբ կ'ըսէ. «Պատերազմի օր մը հուսնաձի օր մըն է սասանային համար»:

Պատերազմը մարդոց մէջ նախ ցեղային էր, յետոյ եղաւ ազգային, ապա քաղաքական, իսկ այժմ քաղաքականէն աւելի տնտեսական հանգանակ մը կը կրէ:

Բ. — Պատերազմին պատճառները: Պատերազմը շատ մը պատճառներէ յառաջ կուգայ. միջավայրին, պարագաներուն և ժամանակի պայմաններուն իրրեւ արդիւնք: Ամէն պատերազմ ուստի ունի իրեն յատուկ պատճառները: Այս խնդրոյն վրայ Բակարոս առաքեալ բարոյական տեսակէտէ սապէս կ'արտայայտուի: «Ուրկե՞ եմ պատերազմները, եւ ուրկե՞ կռիւները ձեր մէջ, չե՞ որ ձեր ցանկութիւններէն՝ որոնք ձեր սնդակներուն մէջ կը պատերազմին: Կը ցանկաւ ու չունիք, կը սպաննեք ու կը նախանձիք, եւ չեք կրնար ձեր ուզածին հասնիլ» (Բակ. Դ. 1-2):

Մարդ նախ ազահօրէն և ծակ աչքերով ուրիշին ունեցածին վրայ կը ցանկայ և ապա զայն ձեռք անցընելու համար ուղիղ

կամ անուղիղ, արդար կամ անարդար մէկն միջոցի կը դիմէ և ասկէ կոխ կը ծագի: Մէկը միւսին ունեցածը ձեռքէն խելու կը քանայ. հոգ իսկ չ'ընեն թէ անիկա կը փրատուի, կը զժրախտանայ և կամ կը սպաննուի, կը բաւէ որ իր փափաքը կատարուի և իր ցանկութիւնը իրականութեան գերածուի:

Անգլիացի իմաստասէր Թամսոն Հոպսի (1588-1679) տեսութեամբ պատերազմը ծագում կ'առնէ երեք պատճառներէ, որոնք են, 1) տիրապետելու իրաւ, 2) անկախութեան փափաքը և 3) փառքի մարտաջը: Ասոնց վրայ կրնան աւելնալ նաեւ հետեւեւորները, — ազահօրութիւն, վրէժխնդրութիւն, նախանձ, ատելութիւն, ընչաքաղցութիւն և այլ կենդանական կեանքի յատուկ գեղեցիկութիւն միատեսակ:

Հին ատեն ջուրի հորեր ունենալու հարցն ալ պատերազմի առիթ կուտար: Մարդիկ այն առինքն քանի որ սուսներ չունէին և վրաններու ներքեւ կը բնակէին, ուստի ուր որ լուս արօտաձայրեր ու ջուրի հորեր կը գտնէին՝ հոն կը փոխադրուէին: Եւ այսպէս ցեղ մը կուգար ուրիշ ցեղին ջուրի ազբաւրներուն տիրանալու կը քանար: Ասիկա ցեղերու միջև շարունակ վէճեր կը ստեղծէր և կռիւներու դուռ կը բանար:

Ու Դրոց մէջ նահապետներու օրով, ասկէ չ'որս հազար տարի առաջ, կը հանգիւզէինք ասոր օրինակներուն: Արրահամի և Ղափի հովիւները միշտ վէճ կ'ունենային իրենց ոչխարներուն համար, բայց կոխ չէին ունենար: Քանզի կռիւ երկու կողմէն կ'ըլլայ, եթէ մէկ կողմը կռուի չուզէ՝ կռիւ յառաջ չի գար: Արրահամ չէր ուզեր կռուիլ, հետեւաբար օր մը Ղափի ըսաւ. «Կ'աղաչեմ քեզի, իմ եւ քու մէջեղ, իմ հովիւներուս եւ քու հովիւներուն մէջեղ բոլ վէճ չըլլայ, քանզի մենք եղբայր ենք: Բոլոր երկիրը քու առջեղ չե՞, երբ դուն ձախ կողմը երբաս, ես աջ կողմը կ'երբամ, իսկ երբ դուն աջ կողմը երբաս՝ ես ձախ կողմը կ'երբամ» (Ծննդ. ԺԳ. 8-9), եւ այսպէս Արրահամ կռուիլ չուզեց և կոխ տեղի չունեցաւ:

Իսահակ ալ հօրը նման խաղաղասէր էր և անիկա ալ կոխ չ'ողեց իր զրացիներուն հետ: Երբ այլազգիներ եկան իր ջրհորները

գրաւեցին. ինքը քիչ մը անդին գաղթեց և իրեն համար ուրիշ ջրհորներ փորել տուաւ. երբ թշնամին գանձեալ ալ գրաւեց՝ կրկին չկոտեցաւ. և աւելի անդին զնաց և Նոր ջրհորներ փորել տուաւ. և այսպէս իր խաղաղասէր ընթացքով արգիլեց կոխը և չպատերազմեցաւ իր գրացիներուն հետ (Ժնդ. ԻԶ. 15-22):

Ըստ Պրուհէմ անուն հեղինակի «Պատերազմը ոնիւ մրն է որ իր ետեւէն կը բերէ շատ մը ոնիրներ»: Այս խոյ պատճառաւ Զօքս կ'ըսէ, «Ան աւելի կը նախընտրէր հուսուքեան ամենայն զայնմաները ընդունիլ քան քի պատերազմիլ՝ երբ երբեք անիկա արդար իսկ ըլլայ»: Իսկ Մարտինոս Լուտեր կ'աւելցնէ «Զար բռնապետ աւելի նախընտրէր է քան քի շար պատերազմը»: Հետեւաբար Արաւհամ և Իսահակ իրենց բրած զիջումներով՝ պատերազմը արգիլելով, անոր ազդեցութիւնը հետեւեալներէն զերծ մնացին և Աստուծոյ առջեւ շխտակ ճամբայէն քայլեցին:

Դ. — Քրիստոսեայ մը կրնա՞յ կառնել բռնադատման հետ: Քրիստոսեայ մը չի կրնար նախադրածակ ըլլալ և չի կրնար կոխի պատճառ տալ, բայց հակառակ իր բրած բոլոր զիջումներուն երբ իր վրայ ուրիշը յարձակի անիրաւարար, այդ պարագային ստիպուած է պաշտպանել իր անձը ընտանիքը, ազգը և հայրենիքը: Ինքնապաշտպանութիւնը մարդուն նախադրածն ու արդար իրաւունքն է:

Յուդա Մակարէ, ինչպէս կը կարդանք Մակարայեցւոց գրքին մէջ, պատերազմեցաւ Անտիոքոս եպիփանէսի (116-161 Ն. Ք.) դէմ, պաշտպանելու համար իր և իր ազգին խղճի պատասխանը: Ասիկա ընելով ոչ միայն սխալ բան մը չըրաւ, այլ մեծ առաքինութիւն մը գործեց: Եւ ահա՛ ամբողջ հրեայ ազգին մէջ իր անունը այսօր մեծ երախտապիտանութեամբ կը յիշուի:

Վարդան Մամիկոնեան պատերազմեցաւ Պարսից քանակին դէմ Աւարայրի պաշտին վրայ, Տղմուտ գետին եզիրքը (451 Ն. Ք.), քրիստոնէութիւնը և իր հայրենիքին չափերը պաշտպանելու համար: Ասիկա ընելով Քաջն Վարդան մեղք մը չգործեց: Այսօր մենք հայերս ոչ միայն կը գնահատենք այլ նաեւ կը յիշատակենք զինքը իրեն սուրբ և պատարար հայ ազգի:

Ծօրճ Սաչինկթըն՝ բռնապետութիւնը տապալելու համար երբ Անգլիոյ հետ դէմ առ դէմ պատերազմեցաւ, իր խղճին դէմ չմեղանչեց. այլ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց աշտարակէն ապահովեալ հրմը գրաւ: Ինքնապաշտպանութիւնը ուստի կրնայ արդարանալ երբ անիկա պաշտպանութեան դեմնի վրայ է. հետեւ մէկն ահապէս կը քերէ. տախտակներէ չար նախանձէ և վրէժխնդրութենէ:

Յիսուս Աւագ շարժումը մէջ երբ Աննա քահանայապետին առջեւ կը դատուէր, սպասաւ որնորէն մէկը եկաւ և Անոր երեսին անիրաւարար սպասակ մը դարկաւ, իսկ ինք բողոքեց և բռաւ. «Երբ շար բան մը խօսեցայ՝ վկայութիւն ըրէ շարին համար իսկ երբ խօսածս բարի էր, ինչո՞ւ ինձի կը զարնես» (Յովհ. ԺԲ. 23): Այս ինչուն ահապէս մը բողոք էր գոր Յիսուս ըրաւ իրեն դէմ եղած անարդարութեան համար:

Պօղոս առաքեալ երբ Երուսաղէմի մէջ ձերբակալուելով կապուեցաւ և անիրաւարար ձեռնուեցաւ, բողոք բարձրացուց հարիւրապետին և ըսաւ. «Արժան է ձեզի Հռովմեացի ու չղատապետուած մարդ մը ձեռնել» (Դորճ. ԻԲ. 25): Ուրիշ ասան զարձեայ երբ զինքը անարդարօրէն կը հալածէին, Փետոս կուսակալին առջեւ բողոքեց և իրեն Հռովմի քաղաքացի, իր դատը Հռովմի կայսեր ներկայացնելու պահանջ մը ըրաւ. ըսելով՝ «Երբ անիրաւութիւն մը եւ կամ մահուան արժանի բան մը ըրած եմ, եւ մեռնելէ չեմ բաժնուի, բայց երբ չկայ իմ վրաս այս բաներէն մէկն ալ, որոնց համար անոնք ինձի ամբաստանութիւն կ'ընեն, մէկը չի կրնար զիս անոնց ընդդէմ, կայսեր կը բողոքեմ» (Դորճ. ԻԵ. 11): Անոր վրայ զինքը Հռովմ զրկեցին որ կայսեր առջեւ դատուի:

Ինքնապաշտպանութեան համար է որ թուշուր իր թեւերը ունի, սփը իր թռիչքը, եղջերուն իր կոտորունը, առիւծը իր մկանդներուն ոյժը, իսկ մարդը իր խելքն ու բանականութիւնը: Ըստ Լորա Պայրլերի, «Ենթնապատեցանութիւնը առաքինութիւն մըն է, եւ միակ ամբողջ մարդը բոլոր իրաւունքներուն»: Իսկ Ուիլիամ Շէլլ քաղաքացի կ'ըսէ, «Մարդ սպաննել մեղքի ծայրագոյն մեղքն է, բայց ինքնապատեցանութիւնը

կ'արգարանայ այն տեղն երբ գրութեամբ կը կոտորուի»:

Օր մը քրիստոնեայ բժիշկ մը ձիու վրայ հեծած քաղաքէն դուրս գնալ մը կ'երթար հիւանդի մը օգնութեան համեմատ համար: Ժամբան գոյի մը հանդիպեցաւ. դողը հրօցանք քաշեց որ զինքը սպաննէ. բայց բժիշկը իրմէ արագ շարժելով խնայել իր վեցհարուածովը դողը իր ստաքէն դարկաւ: Դողը ուժաթափ եղաւ և իր ձիւն վար ինկաւ: Բժիշկը իր ձիւն վար իջաւ և դողին մօտենալով անոր օտաքին վէրքերը փաթկեց և իր դարմանատուներ տանելով կատարեց յապէս բուժեց զինքը: Բժիշկը եթէ ուղէր կրնար որաշն և կամ զլիւնէն դարնելով դողը վաշիկենապէս սպաննելու բայց չուզեց: Քանզի անոր նպատակը դողը մեռցնել չէր. այլ ինքզինքը պաշտպանելով մահէն ազատուիլ:

Ասիկա գեղեցիկ օրինակ մըն է ինքնապաշտպանութեան համար: Ոսկ քրիստոնեայ հաստատեցաւ եթէ այս ձևով ինքզինքը պաշտպանէ՝ սխալ բան մը ըրած չ'ըլլար:

Ի. — Պատերազմը ինչպէս կարելի է աշխարհէն վերցնել: Պատերազմը աշխարհէն կը վերցնուի այն առանձինքն երբ Յիսուս Քրիստոսը աշխարհ բերած խաղաղութիւնը հաստատուի մարդոց որտեղուն մէջ. երբ Յիսուս ձեռք հրեշտակներ առեալ ժողովութեան և բոլոր «Յերկիր խաղաղութիւն»: Դաշխարհ մեծ Վարդապետը, իբրեւ խաղաղութեան իշխան, նախ ապրեցաւ Իրեն աշխարհ բերած այս խաղաղութեան կեանքը. յետոյ քարոզեց և ապա այս աշխարհէն մեկնելէ առաջ մեզի մասանդ թողուց զայն բնելով՝ «Եւաղաղութիւն կը բողոքում ձեզի, իմ խաղաղութիւնս կուտամ ձեզի, ոչ քե ինչպէս աշխարհ կուտայ» (Յովհ. ԺԳ. 27): Ասիկա Յիսուսի մեզի թողած կտակն է. նա հարստութիւն չստէր որ մեզի թողուր. այլ խաղաղութիւն ստէր և զայն թողուց, պայմանաւ սակայն որ մենք ալ ապրինք այդ խաղաղութեան կեանքը և տարածենք զայն մարդկութեան մէջ ամենուրեք: Աւելի աշխարհ այսօր այս խաղաղութեան կարօտ կը լուծուի: Իմենք քրիստոնեաներս Աստուծոյ և մեր խղճին առջև պատասխանատու ենք. մէյ մէկ

առաքեալները ըլլալու և քրիստոնեութեան այս խաղաղութեան աւետարանը քարոզելու համար:

Ճշնինս Ոսկ մէ անուն հեղինակ մը կ'ըսէ. «Երեւ քրիստոնեայ ազգեր իրական քրիստոնեաներ եղած ըլլալին, այսօր աշխարհի վայր պատերազմ չէր ըլլար»: Շատ շիտակ է ասիկա: Մեր՝ քրիստոնեաներուս համար որքան ամօթ է վաշիկել արարածներու պէս պատերազմով դարգացեալ դարու մը մէջ. երբ ասկէ չորս հազար տարի առաջ, մօթ ու խաւար դարերու ընթացքին, Աբրահամ և Իսահակ իրենց խաղաղասէր թնաւորութեամբ և փոքրիկ զհողութիւն մը յանձն տանելով՝ խաղաղութիւն կոխը և արգիլեցին իրենց և զրացի ցեղերուն միջև տեղի ունենալիք արիւնահեղութիւնը: Իսկ այսօր մենք քանիւրոք դարու շոյսին մէջ կ'ապրինք. Քրիստոսի նկեղեցին կը յաճախենք. բայց առաջ որ Քրիստոսը աշխարհ բերած խաղաղութեան կեանքը չենք ապրիր և զայն չենք տարածեր մարդոց մէջ. և արիւնահեղութիւնները կը քաջալիւրենք:

Ապամտերպուն կ'ըսէ. «Եւաղաղութիւն փնտիկ և անոր ետեւէն գնա»: Այս պատգամը անհատին ուղղուած է. եթէ աշխարհէն պատերազմը պիտի վերցնուի և Յիսուսի խաղաղութիւնը պիտի տարածուի, ասիկա պէտք է նախ սկսի անհատերէ: Քրիստոնեայ անհատներ եթէ ունենան այս խաղաղութիւնը, անհատները բողոքեցաւ ընտանիքներու մէջ ալ խաղաղութիւն կը հաստատուի. եթէ ընտանիքներ այս խաղաղութիւնը ունենան, ալ ընտանիքներէ կողմուած ազգերն ալ կ'ուսենան զայն: Եւ ալ ազգերէն բողոքեցաւ պետութիւններն ալ կը հետեւին խաղաղութեան. և որով կը թագաւորէ աշխարհի վրայ երկնային խաղաղութիւնը: Երբ աշխարհը խաղաղի՝ պատերազմը ինքնաբերաբար կը դադրի, և մարդիկ, ինչպէս նաեւ պետութիւններ, իրենց հարցերը կը լուծեն իրաւախօսութեամբ, փոխադարձ յարգանքով և մէկը իր շահը միւսին շահուն մէջ փնտռելով:

Ուստի քրիստոնեայ անհատներ պէտք է որ ապրին խաղաղութեան այս կեանքը: Խաղաղութիւն մը որ մեզի կուտայ մօքի

կատարեալ անդորրութիւն, խղճի լման հանգստութիւն, որտի ու հոգիի անսահման երջանկութիւն: Քրիստոնեայ կոչուիլ և Բիսուսի աշխարհ բերած այս խաղաղութիւնը չվայելիլ՝ ամենամեծ դժբախտութիւնն է: Պէտք է մեր վրայէն մէկդի վտարենք խաղաղութիւնը արգելող մոլու-թիւնները. — ազահութիւնը, նախանձը, ատելութիւնը, հպարտութիւնը, փառամու-լութիւնները, վրէժխնդրութիւնը, անձնա-օրրութիւնը և մանաւանդ ընչաքաղցու-թիւնն ու արծաթխրութիւնը: Ինչպէ՞ս կրնանք ազատազրուիլ ասոնցմէ: Բիսուս Քրիստոսի գիմելով և Անոր Ս. Հոգիին միջոցաւ որտի հիմնական փափախութիւն ունենալով:

Աստուած խաղաղութեան Աստուած է (Ա. Կորն. ԺԴ. 33): Բիսուս Քրիստոս աշ-խարհ եկաւ և քարոզեց այս խաղաղու-թիւնը (Եփես. Բ. 17): Ուստի Անիկա է մեր խաղաղութիւնը (Եփես. Բ. 14): Սենք քրիստոնեաներս կանչուած ենք Աստուծոյ կողմէ այս խաղաղութիւնը վայելելու հա-մար (Ա. Կորն. Է. 15): Ով որ ունի Բիսուս Քրիստոսը իր որտին մէջ՝ ունի նաեւ այս իրական խաղաղութիւնը: Անիկա ըսաւ. «Երանի խաղաղութիւն ընդունելուն, վասնզի ակունք Աստուծոյ որդիներ պիտի կոչուին» (Մատթ. Ե. 9):

«Նաղալութիւն մեր եւ կեանք՝ որ ի Շօրե առաքեցաւ Միածին Որդի Աստուծոյ, Տէր մեր եւ փրկիչ Յիսուս Քրիստոս: Տո՛ւր մեզ զխաղաղութիւն քո՝ զոր շնորհեցեր սրբոց քոյ առաքելոց, փշմամբ քո ի նոսա զկեն-դանացուցիչ եւ զամենազօր Հոգիդ քո սուրբ: Որպեսզի եւ մեզ խաղաղացեալք յամենայն աշխարհական աստեղմանց, լիցուիք Տաճար եւ բնակարան աստուծային շնորհացդ, եւ զօհանալով փառաւորեցուիք զՔեզ ընդ շօ՛ր եւ սուրբ Հոգւոյդ, Քրիստոս Աստուած մեր՝ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից-ամեն» (Փամագիրք):

ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ

Ճեղք 60, Գալիք.



ՄԱՏԵՆԵԳՐԱԿԱՆ

ՕՇԱԿԱՆԻ ԱՆՏԻՊՆԵՐԷՆ

ՆԱՐԷԿ

•

Բ.

ԽՈՐԲԻ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

Այդ անձերը ու աշխարհները տեսնուած ու արուած են տեսակէաներէ որոնք պէտք է ձգուին քննութեան ներքեւ:

Ահա գլխաւոր կէտերը այս կարգի վարձի մը.

- 1⁰. Միսթիք վիճակի մը պայմաններ,
- 2⁰. Աստուածարանական échafaudage,
- 3⁰. Ս. Գիրքին ճնշումը,
- 4⁰. Քրիստոնեայ բնագոյնութեան մը կարեւրութիւնը,
- 5⁰. Իմաստասիրական սգիին պակասը,
- 6⁰. Խորքին տնտեսարին միօրինակու-թիւնը,
- 7⁰. Աղքատութիւնը,
- 8⁰. Հարստութեան տեսակն ու երակը:

1⁰. Այս ցուցման քննարէն ամենէն կա-րեալը առաջինն է: Նարեկացին իսկական Միսթիք մըն է թէ ոչ:

Հարցին պատասխանը տալ կարծած է մեր նորագոյն քննադատութիւնը, Նարե-կացին ընդունելով իբր մեր ամենէն կար-կառուն միսթիքներէն մէկը: Բայց ինծի կուգայ թէ պէտք է զդուշուար քալել: Հոս տեղը չէ երկար վերլուծումով ու յի-շատականութիւններով բացատրել տրեւ-րութիւնը որ կը գտաւ ջերմեանդները, հաւատացեալները և միսթիքները իրարմէ:

Այս վերջինները առանձին գոտակարգ կը կազմեն: Անոնք գերադրութիւնը կը ներկայացնեն հաւատքի վիճակներուն: Իրենց զգայնութեամբը, տակի ճիշդ ըզ-գայարանքներով է որ կը հաւատան: Անոնց յատկանշական գիծը տեսակ մը սարսա-կանութիւն է, աստուածեան հեղանիութիւն հանդէպ տեսակ մը ընկալչութիւն որ կը յայտնուի արտաքին, գրեթէ նիւթական հետքերով: Զգայարարութիւնը (Halluci-

uation) յաճախ կը ներկայանայ այս զգայութիւններուն ու կը լուսաւորէ զանոնք: Պշուցումը, հանդարտ հայեցողութիւնը (contemplation) այս վիճակին ամենէն պարզ ձեւերն են: Սոքր (extase) անոր պատկաւմը կարելի է ընդունիլ:

Զգացական տարրերու այս գերիշխանութիւնը՝ արամաբանող, վարդապետական դատամեքերուն վրայ միտքի վիճակներուն ամենէն թիփիք յատկանիշներէն մէկն է: Երբեմն գէպի շնորհը իրենց արշախն մէջ անոնց ըրած հոգեկան նոր գիտեքը՝ իրենց գրականութեան ամենէն յանկուցիչ խոռվարներէն մէկը:

Նարեկացիին կարելի՞ է գետնի վրայ դասակարգին մէջ: — Դժուար է պատասխանը:

Աւանդութիւնը կը խօսի ի նպաստ Նարեկացիին: Առաքելի տեսիլքը կ'ուզեն իբր այդ շահագործելու բայց մէք գրականութեան մէջ ո՞ր սուրբին խնայում է նման բախտ մը: Գրքին ներքին փոստերէն քանի մը հոտը սրանք աստուածային տեսիլքի մը ակնարկութիւնները կը պարտական, կը տկարանան սա հիմնական առարկութեան առջև: Անոնք միշտ աստուածաշնչական տեսլիկեայութիւններու վերջիշուններն են կամ թէ անոնցմէ զուգորդուած: Մնաց որ այդ գերերանութեան (béatitude) առաջնորդող վիճակները պատրաստուած չեն երբեք: Նարեկացիին իրաւ է թէ իր միտքը միշտ առաջին գիծին չի բերեր, բայց իր զգայնութիւնն ալ անկարող է գիծացնելու: Անիկա ապաւորապաշտ բանաստեղծ մըն է որ արագ արագ լար ու ստեղ կը փոխէ, նոյն երգը զարնելու քիչ մը ախար ճակատագրով: Իր զգայնութեան ուսումնասիրութեան մէջ պիտի տեսնենք տարրեր որոնք իր արուեստը կարելի կ'ընեն: Բայց ոչ միտքի արուեստ մը:

Ինծի կուգայ թէ պէտք է նոր ձեւ մը գտնել տարազեղութեան ստեղծումի այս եղանակը որ կը տարբերի մտածումին ու զգացումին, տեսիլքին ու հաւատամքներէ թելադրուած մտապատկերներուն, սերունդող անդունդներուն ու Ս. Գրքի լաստերով, պարածածկուած կամուրջներուն մէջտեղը ծածանող իր նկարագրով:

20. ԱՍՏՈՒԱՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ, ԵՐԷ Միջին դարու ընդհանուր ուղղութիւններէն մէկն ալ ամէն ինչ Ս. Գրքէն վերածելու ճարտարութիւնն է, հետաքրքրական չէ որ Նարեկացիին Ս. Գրքին գիծէ ամէն պատահութեան: Բայց հետաքրքրան է որ իր գիծումները ըլլան մտածման պէտքէն աւելի պատկերացման նպատակներով:

Անիկա գիտէ ընթացիկ վարդապետութիւնը: Ու այդքան: Այն խոշոր գրական մէջ որ նուիրուած է եկեղեցւոյ դաւանաբանութիւնը խտացնելու, հետեակ շարադրութիւն մը կայ միայն որուն մէջ իմաստի կապուելու հարկը խորապէս կը նեղէ տոմարի մարզանքի մը անընդունակ իր ուղեղը: Խուսափելու համար՝ կ'ապաստանի սփին և հետաքրքրական, տեսակ մը սուսուցիկ ու աւելորդ մեծութեան մէջ թաթխելով տղեքսանդրեան գաղափարայնքան մեկին սկզբունքները: Մի սպասէք իրմէն՝ սեպական յարգարում մը այդ առեւտններուն, նոյնիսկ առնուազն անձնական դրութեան մը կնիքը, որուն այնքան գեղեցիկ վարձերը եղան իրմէ առաջ ու իրմէ վերջ:

Կարելի է անոր մեկնողական տաղանդ մը շնորհել, որ աշկերտական տարողութիւն մը միայն ունի հաս:

30. Ս. ԳԻՐԲԸ: Մտածման այս հետեւութիւնը վերադրելի է դուցէ Ս. Գրքին խորանիկ ճնշումին: Մի մոռնաք որ Միջին դարուն ամենէն խիտ շրջանին կը զուգադիպի գիրքը: Ու անձնական մտածումէն վանուելու կը մղեն Նարեկացիին թէ իր խառնուածքը, թէ չըջապատի պայմանները: Բանաստեղծները պատկեր կը հետապնդեն: Եկեղեցիին կը մտածէ սերիշներուն, մեր հաշտայն: Ուրեմն գրողը պէտք ունի իր ըսածները երկարող ու աւելի վեր հեղինակութեամբ մը պատկանելի ընելու: Ասկէ է թերեւ իր այնքան յոգնամիտ վստահութիւնը Ս. Գրքին:

Անիկա, Ս. Գրքը բարոյախօսութիւն մըն է ի գործողութեան (en action): Ժողովուրդի մը պատմութիւնը հոն կը վերածուի բարոյախօսութեան հարցարանի մը: Դէպքերն ու անունները պատրաստակեր են միշտ մեկնուելիք տարրերով յղի:

Նարեկացիին այդ մտահոգութիւնը կը բաժնէ ընդհանուր քրիստոնեայ մատենագիրներուն: Մարդ կը զարմանայ միամբարութեան հափին՝ որով դատարարած այդ գրողները կը կարծեն աշխարհն ու հոգին բացատրել: Իբր մտածում այս շահաստանը պիտի գործածուի նաեւ իբր գրական ընդլայնումներու գետին:

4⁰ ԿԱՐԵԼԻՈՒԹԻՒԻՆՆԵՐԻ: Բայց լատին ու յոյն հայրապետները նոյն այդ գիրքէն մեկնած են հառնելու համար կառուցումներու, որոնք իմաստասիրութիւն մը, բնագիտական ամբողջութիւն մը կը համադրեն: Այս աշխատանքը կը սկսի Եկեղեցիին առաջին դարերէն ու գեո դադրած է: Իմ ձեռնհասութենէն վեր է դաւանարանական համադրութիւններու, յօրինումներու յեղաշրջումը ուսումնասիրել հաս: Բայց կրնամ գիտել տալ որ Նարեկէն չի բխի որ աչ մէկ նոր ըմբռնում: Աղօթքները եթէ դարձեալ նման ընդունակ չեն կառուցումներ դառնալու, բայց իրենց հատուածական մասերով ալ ընդհանուր յղացման մը կարելիութիւնը կը խորանան:

Ինչ որ աւանդութիւնը, ցեղային նկարագիրը, անձնական փորձառութիւնը կը գիրքին բացառիկ իմացականութեանց մէջ, ինչ որ պատմութիւնն ու շրջապատը կ'աւելցնեն մտածման մեքենային վրայ, ինչ որ վերջապէս իմաստասիրութիւններ կը սակողէ բոլորովին կը պակսին Աղօթագիրքին: Ու Նարեկացիին ամբողջ գործը չունի նման կառուցման անփոխարինելի շնորհ: Ու խորհիլ թէ անիկա Քրիստոնեայ բնագիտական ամենէն հրատապ ու կենդանի խնդիրներուն թաղեր ու զանգեր նուիրած ալ է:

5⁰ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ռգիի այս պակասը ընդհանուր է հայ միտքին պատմութեան մէջ: Քաղաքական ճակատագիրը դուցէ գծախառն պատճառներէն մէկն է, որոնց օգտեցութեան տակ մենք զգուշաւոր ու հետզհետէ կարծրօրէն անհաղորդ մնանք որոնումներու, նոր փորձերու: Ազանդաւորները մատով կը համբուին մեր Եկեղեցիին մէջ: Ու Արիստոտէլի գծախառն ու խառն թարգմանութիւնն ալ դեր կրնայ ունենալ այս ամբողջութեան մէջ:

Տակաւին կայ ցեղին իմացական յօրինումութիւնը որ երկու հազարամեակի վրայ աչ մէկ մտածման ճիգ ըրած է մինչև այսօր:

Նարեկացիին իբր մտածող անշուշտ աւելի տարրական կը ներկայանայ մեզի քան քանի մը կաթողիկոսները, Շնորհալին ու Լամբրոսոսին, Մադիստոսը, որոնք տուած են լուրջ կառուցում կտորներ, իրաւ է թէ հաստատական. բայց որոնց մէջ մտածումը ինքզինքը կ'ազատագրէ Նարեկեան կալիմադիայէն:

6⁰ ՄԻՕՐԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ: Խորքի հարցերէն ամենէն կարեւորը մտածման ընդհանուր նստումութիւնն է: Անոր մեծ գիծերը գրուած են արդէն նախորդ դարերէն մէջ, ուր աչքէ անցան գիրքին մեծ երեսները: Դժուար է մտածման միջոցները գործածել անգաղար, նոյն մնացող եղանակով մը ու չբախիլ կրկնութեան: Մնաց որ հեղինակը գործնական նպատակներ ալ չէ հետապնդած որոշ վարդապետութիւն մը, բարոյական որոշ հայեցողութիւն մը այդպէս պարտագրելու: Գրական եղանակը միայն կաւգայ փոխարինելու խորքի այս ածգունութիւնը: Ու մտածումը այսպէս իբր նորոգում պատկեր կը հասնի մեզի:

7⁰ ԱԿԷՆ՝ ԱՂԲԱՏՈՒԹԻՒՆԸ որ ամենէն տկար, վիրաւոր կողմերէն մէկը կը ներկայանայ Աղօթագրքին: ԱկէՆ՝ մտածողական լրջութեան պակասը որ տարտընուած այդ կտորները չի յաջողիր պարակել ու գիրքին տալ ամբողջութեան մը, ընդհանուր գործի մը պատկառանք: Հաւաքումներ, հատուածներ կը հանուին անշուշտ անկէ կարելի գեղեցիկութեան մը հրապարակելու: Բայց ամբողջ գիրքը վիրաւոր է կեանքին, իրականութեան հետ յղացուած ու գործադրուած նկարագիրով մը: Դէպքերը ու օրուան պէտքերը ծնունդ չեն տուած անոր զանազան մասերուն: Ու ինքն իր մէջ աւետող, ինքն իր մէջ խորացող քանի մը վիճակներ նիւթ եղած են բանաստեղծին:

8⁰ Ու թերեւ ճիշդ ասոր համար է որ այդ քանի մը վիճակները երբեմն կը տարուին մեծ, պատկառելի ուժգնութեամբ գործադրութիւններու (exécution): ԱկէՆ՝

անհաւաստարկի ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆԸ մանրամասնութեանց (ս'չ խորքի այլ երանդի և աստիճանի) սրանք վիճակներուն շարջը կը համախմբուին: Ասոր համար է սր էջեր էջերու կը հակադրուին: Պատմութիւններ ասոցերու կը վերածուին ու ասոցեր համակերպն ալիքներու պատահածին նման կը լայննան ու կը լայննան: Բայց այլևս հոս դուրս ենք մենք խորքի սահմաններէն ու դարձ աւելինք գրողէտին թէքնիկին հետ:

Գ.

ԶԵԻՆ

Նարեկացիին գիրքը կը գիմանայ իր ձևիկն յատկութիւններովը:

Մտւոր. — (Հետաքննական է որ դասական հայերէնէն տառագործին բաժնուած, մտք ու անհատականայի քաղմարի կողմերովը, չեղաի ու արտայայտութեան բոլոր այլանկարականութեան այդ հասարկ յաջողած է պահել մեր ժողովուրդի բոլոր խաւերուն վրայ անվիճելի հետք մը: Դիմել այս յաջողութիւնը կը պատշի իր ձևիկն:)

Ուրեմն պէտք է բաւականապէս անոր ոճը:

Այս աշխատանքը պէտք է կատարել տեղեկագրական առեւտրներով: Արագ թըւում մը երեւոյթներու, սրանք իրենց յաճախումովը ոճ մը ստեղծէին:

1⁰. ՄԹՈՒԹԻՒՆԸ Նարեկացին չի մտահոգել իր մտածումին ճնշումէն: Ըսել կ'ուզեմ մտքին ներկայացող ամէն թելադրանք անիկա բաերուն կը վստահ տնհաւաստարկի միամտութեամբ մը: Երբեմն բաերուն ձայնական բնուածութիւններն ալ կուգան աւելնալու նախադասութեան մարմինին: Պատկերն ու բառը սրանք գուգորդութիւններով գիրար կ'առաջացնեն, կը գիգուին նախադասութեան նիւտր գիծին վրայ ու բանաստեղծը չ'անդրադառնար այս ամենուն ու կ'ընդունի հկածը: Այս անտարբերութիւնը, աւելի ձիւղ ներդրամութիւնը՝ պատճառ է որ իր Ֆրագը ըլլայ ծանրաբեռնուած, սպառազէն (hérisé), ինչպէս անթափանցիկ ճամբայ մը: Այս բնական իրողութիւնը իր արտայայտուելու ձևին՝

կը վստահուի նորէն ուրիշ կարգի մտադրութիւններով: Ակնարկութիւններ, ընթերցանութեան կշռոցը, քանի մը բան մէկ անգամ տալու իր նախասիրութիւնը, լեզուն անարգելու աստիճանի խոշտանգումը իրարու կը միանան ու կը ստեղծեն Նարեկեան մեծութիւնը:

Մտւոր. — (1⁰. Այս է պատճառը որ անիկա ճշդի տուած է մեկնողական փոխ մը աշխատանքներու: Նախան, Աւետիքան:)

2⁰. Պէտք է շփոթի այս մտքիներ յոկական գրողներու տրտման հետ, որ ստանալապէս ինտեղական նկարագիր ունի:

3⁰. Այս ալ Մտախոսութիւն խորնորիներուն հետ որովք յառախաղական են:

2⁰. ԿՈՒՏԱԿՈՒՄ: Մեր գոտական գրականութեան այս աղէտը իր ամենամեծ չափին կը հասնի Նարեկիկն մէջ: Ասիկա անշուշտ կերպով մը արգիւնք է զգայնութեան սր մշտապէս գրգռուած, մշտապէս arrogant ձևով մը երեւան կուգայ ամէն էջի մէջ: Բայց ամոպաններու, համանիշներու, հականիշներու, պատկերներու այս թաւալը քիչ մըն ալ ուզուած, բնագործիկ գրական կը թաւի ինծի: Ու գիրքին մէջ կուտակուած միանակ լեզուական չէ: Անիկա նայնքան յաճախողէպ է՝ սովորական վիճակներու շահագործման մէջ ալ:

Մտւոր. — 1⁰. Հոգեբանական հմեղաւ ուստարիներ չի բաեր քաղաւորու հմեղ երեւոյթ:

2⁰. Բանաստեղծական զեղումը եղնիկան անքաւաւար է հոս:

3⁰. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ: Անտարբեր է անոր հանդէպ, մեղաւոր բաերու չափ գարաւդի իր լեզուովը: Անիկա չի յարգեր նայնիկ համաձայնական տարրական օրէնքներ: Այսպէս, քերականօրէն, գոյութիւն չունի իրեն համար: Անշուշտ իր հոսկցած ձևովը արտայայտուելու յանդգնութիւն մը կը ներուի ամէն մեծ գրողէտի: Անշուշտ օրէնքներու կապուիլ մը, իր զգացումն ու մտածումը բաերու շղթային յանձնելու հարկին հնազանդութիւն մը արհամարելի տառքնութիւններ չեն եղած գիրքերու աշխարհին մէջ: Բայց Նարեկացին անտեղի կերպով գիմած է այդ ընդլզումին: Իր լուսողայն էջերը

դարձեալ կը մնան միւսները, այսինքն անոնք ուր գրադէտին թերագրութիւնները մեզի կը հաղորդուին առանց մեր կողմէն մեծ ազդեացանքի:

Մակօր. — 1⁰. Նարեկացիին շիրմերը ոչ մէկ պէտքի (արտաքին) կը հպատակին:

2⁰. Իր ֆերականութիւնը իր նախընթացը չունի մեր շնորհիւ մէջ: Էկզոյն սղանաւորը (Դարարը սնկեալ շրջան մը կը բոլորէ ճաւահարդ ու իններորդ դարերուն), ճաշակի սնկումը, գրականութեան սղաւաղումը ստորին շրջաններու երեւոյթներ են: Դասականներու մեծփայլելոյ պարզութիւնը՝ սնկումի հեղինակներուն մօտ սնոսի ներութիւններու կը վերածուի: Բայց հոս խորքի հարց կը ծագի: Մինչդեռ նման պարագայ մը չի ներկայանար մեզի:

3⁰. Օտար. շնորհակա՞ն համաձայնութեանց ձևը մնալով մեր մտքին չանցնիր: (Արարական ազդեցութիւն մը այդ ոճին վրայ այսօր ընդունելի չէ):

4⁰. Իր ուսանադներուն մէջ այդ շնորհ ունի ծայնակա՞ն համաձայնութեան նկարագիր մը:

5⁰. Ամբողջ գործին մէջ միայն Մեկնութիւն երգ-երգոցինն է որ տանելի համաձայնութիւն մը երևան կը բերէ:

Այս հինգ դիտողութիւնները լեզուական տարողութիւն մը միայն ունին: Պէտք է քննել այդ ոճը դարձեալ, լեզուէն դուրս, ուրիշ, այս անգամ ներքին ազդակներու ճնշումին տակ:

1⁰. ՓՈՒՍԱԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ: Նարեկացին բանաստեղծ է ամէն բանէ առաջ: Ու այս հաստատումը կը բուռն բացատրելու համար անսպառ առատութիւնը իր փոխաբերութիւններուն:

Ու գրական այս ձևը անոր արտայայտութեան ամենէն բնական, ամենէն յաճախողէ՞պ ու հրապուրիչ առաքինութիւնն է: Փայլակով տեսնողները, հեղեղով գորացողները, անընդհատ եփ եկող միաքերը միայն կը յաջողին այս աստիճանով գտնել այդ հազուադէպ գահարներէն: Այս կարողութիւնը՝ Նարեկացիին բոլոր գործերուն մէջ, Բայց մանաւանդ տողաշափուած հատուածներուն մէջ: Երբեմն բառ մըն է ան, երբեմն նախադասութիւն մը, երբեմն ամբողջ գլուխ մը:

Իրականութիւնը շրջաւոր ներկայացնելու այս ճարտարութիւնը կը վերածուի ընդհանուր եզրանակի: Նոյն պէտքին համար է որ, օրինակի համար, պարզ պատկերացումը կը վերածէ այլարտութեան, որ իր կարգին երկարաձգուած փոխաբերութիւն մըն է:

2⁰. Անոր աւելի հանդարտ, ամփոփ ձևն է ՊԱՏԿԵՐԸ որ դարձեալ գոյութիւն ունի Նարեկացիին բոլոր գործերուն մէջ: Անոնք ընդհանրապէս տառաւորաշնչական ծագում ունին. Բայց տարօրինակը հոն է որ էջերու գլուխներ կը համառօտուին, պարզ այդ պատկերը դարձածելի ընկելու համար՝ բառի մը վրայ:

3⁰. ՈՒԹԳՆՈՒԹԻՒՆԸ: Ինչ որ կը գտնէ Նարեկին աղօթքները մեր սրբազան մատենագրութեան նմանաշունչ կտորներէն, ու ինչ որ Նարեկին անբաժան առաքինութիւնը կը կազմէ, ուժգնութիւնն է ատկա:

1⁰. Պատկերներու սրանք արագ արագ իրարու ետեւէ կը նետուին, տեսակ մը տարեբային, հրաբխական բան մը տալով, տարածելով իրենց գնացքին վրայ: Անոնք այնքան իրար կը հրեն, որ երբեմն կտոր կտոր խորատկուած դուրս կուգան դրողին ուղեղէն: Բառական կամ վիճակի՝ այդ պատկերները իրենց բոլոր կրկնութիւններովը, երկարաձգումներովը, տանելի կը մնան պարզ այն շունչին համար որ վտանգուած էր իրենց շարժումին:

2⁰. Բացառութեանց: Նարեկացի չ'ընկերկիր ոչ մէկ նկատումի առջև: Անիկա իր զգայնութիւնը կամ մտածումը ձևի տակ բերող ամէն բառ կը հիւրընկալէ մեծ հանդարտութեամբ: Սրբազան մատենագրութեան մէջ, պոետուն նետուած խտտութիւններ, հում ու վայրագ անուշադմներ, հիներուն նախասիրած իրապօշտիկ տառութիւնները սովորական են իր գրչին տակ: Միւս կողմէն, անիկա չի վախնար բառերը քաշքշելու, չարչարելու, անոնցմէ ստանալու համար իրենց ամբողջական տուրքը (rendement): Ուրիշ տեղեր նախադասութիւն ու բառեր իրենց ուժը կ'առնեն տրուած վիճակէն, Նարեկացիին կը պրկէ, կը խոչտանգէ զանոնք հասնելու համար ճշմոտ-

բիտ զգալութեան, որուն պատկերը ըլլալ կը յաւակնին մեր բառերը:

3⁰. Շուկչի: Հետաքրքրական է որ գիրքին գլուխները հակառակ իրենց նոյնութեան, տեսակ մը լիութիւն ունենան իրենք իրենց մէջ: Ամէն աղօթք կը մեկնի երազէ մը, մեղքէ մը, արցունքէ մը կամ յայտէ մը: Բայց անոր զանազան մասերը իրարու կը շաղկապուին իրենք իրենց բնական անգործութեամբ մը (inertie) ըսելու կոչուի: Այս զգալութիւնը առաջ կուգայ թերեւս այն շունչէն որ բոլոր այդ էջերը, յետոյ գլուխները, յետոյ ամբողջ գիրքերը կը լիացնէ ու չի կոտորեր: Ու մտածման տեսակէտէն ցրուած այս գիրքը, հոս այդ մշուշին մէջէն գիտուած տարօրինակ ու պղտոր գիմագծութեամբ ամբողջութիւն մը կը դառնայ:

4⁰. Զգացական վիճակներու, որոնցմէ այնքան առատ տուած է հեղինակը, բայց սահմանափակ իրենց խորքին զանազանութեամբ: Յոյսի, յուսահատութեան, դարշանքի ու երանութեան, պաշտօնի ու սոցիալական դիտահարութեան տեսիլներ ու պատկերներ տարուած են արագ, բարձրէն գիտուած, ընդհանուր ուրուցման մը թրթռումէն ձեւազեղծ գծագրութեամբ մը: Բոլոր այս պահերը հիմէ մեզ չեն լիացներ իրենց մարդկայնութեամբ — ըսել կ'ուզեմ մարդկօրէն միջակ կարելիութեամբ — միւս կողմէն մեզ կը տպուարեն իրենց սաստկութեամբը, pousse, դէպի չափազանցութիւն հակած երեսներովը:

Ուժգնութիւնը գրական յատկութիւն մը ըլլալէ դադարած է նարեկացիին մէջ, դառնալով անոր արուեստին ընդհանուր, անայլայլ, անխուսափելի բարեխառնութիւնը: Անիկա մթնոլորտ մըն է որ ամէն կողմէ կը պարուրէ գրողէտին ամբողջական կազմը: Անով կը ներկայանան մեզի, իրապէս ուժգին վիճակներու քով, նաեւ մեղմ ու հանդարտ պահեր, բայց դարձեալ՝ վերցուած, դարձեալ կարմրած:

(Շարունակելի՝ 3)

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ

ՍՓԻՒՌԲԱԶԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Նախորդ յօդուածով ցոյց տուինք թէ արուեստներու — ու մասնաւորաբար գրականութեան — հանդէպ սնուցուած ընդհանուր անտարբերութեան ալիքը վարակած է ոչ միայն մեր, այլեւ բովանդակ ազգերու նոր սերունդները առհասարակ: Ըսինք նաեւ թէ այդ հետեանքն է գիտութեանց ու ճարտարարուեստի մարզերուն մէջ արձանագրուած աննախընթաց նուաճումներուն, ու այդ իսկ պատճառաւ նոյն այդ մարզերուն դէմ տածուած առաւելագանց հետաքրքրութեան, որ մարդուն միտքը դարձնականին, շօշափելիին ամբօրէն կապելու, անոր լուսաբաղձ հոգին նիւթով կաշկանդելու, անկէ բխող բարեքներով բաւարարելու անմիտ այլ յամառ ճիգը կը թափէ: Ու բնական գտած էինք որ այդ ճիգը պակսեցնէր թիւը իրաւ գրողէտներուն, ու փոխարէնը աճեցնէր թիւը արուեստին իրենց փարը կշտացնելու համար մօտեցող, ու զայն ըստ այնմ չափող — ձեռող ոգորմուծի գրչակներուն ու վսեմ գաղափարականէ դատարկ սնապարծ տաղաշափներուն:

Ներկայ յօդուածով պիտի փնտնենք պարզել նախ կացութիւնը հայ թերթին ու գրական ճիգին, ու ապա հայ գրականութեան նախնաւ մշակին, Սփիւռքի մէջ, ծանրանալով առաւելաբար այս վերջինին առաքելութեան ճամբուն վրայ ցցուող բազմապիսի ու ջլատիչ դժուարութիւններուն վրայ:

Հայ Սփիւռքի մէջ մօտի վրայ համբըռող գրական թերթեր ունինք միայն: Այն ալ՝ հայաշատ գլխաւոր կեդրոններու մէջ — Պէյրութ, Հիւս. Ամերիկայ Գրական մէկ-երկու պարբերագիրքեր՝ Ֆրանսա Ասոնցմէ դուրս, միւս գաղութներու մէջ ստեղծագործող հայ գրողը չունի գրական թերթ մը իր շրջանակին մէջ, ու պարտաւոր է իր գրածը երկրորդ անգամ ընդօրինակելու սեւ աշխատանքն ալ

տանիլ — անձնական յաճախագէտ՝ ձեռագիրներու և նամակներու կորուստը, նամակատան սպասարկութեան առածի կարգանցած անկանոնութեան պատճառաւ, մանաւանդ Միջին Արեւելքի մէջ —, չհաշուելով նամակներու, ձեռագիրներու և ապագրեալ գործերու փոխադրութեան ծախքերը:

Խմբագրի և աշխատակցի անձնական շփումները, պարբերական հանդիպումները իրարու հետ ունին նաև անփոխարինելի առաւելութիւն, մանաւանդ երբ աշխատակիցը գրական գետնի վրայ իր ոտքերը ամրացնելու շրջանին մէջ կը գտնուի տակաւին և կարիքն ունի փորձ գրագէտ-խմբագրի մը անմիջական և հոգածու ուշադրութեան:

Իսկ ի՞նչ վիճակ կը պարզեն այդ սակաւթիւ թերթերը, իրենց բովանդակութեան տեսակէտէն: Ի՞նչ չափով հաւատարիմ են անոնք իրենց առաջադրութիւններուն և որքանո՞վ կ'արդիւնաւորեն իրենց առաքելութիւնը: Ու եթէ չեն տար իրենցմէ սպասուածը, ո՞վ է տոտր պատասխանատուն: Հարցումներ ասոնք. զորս ընելու և որոնց պատասխանները գտնելու է ամէն սրտցաւ ու Հայ Գրականութեան ծաղկման նախանձախնդիր Սփիւռքահայ:

Անտարակոյտ որ Սփիւռքահայ գրական թերթի մը խմբագրին աւագ մտահոգութիւնը կը կազմէ կանոնաւոր աշխատակիցներ ճարելու հարցը: Խմբագիր մը ինչքան ալ բազմամոտ ու բարձրատաղանդ, այսուհանդերձ չի կրնար իր թերթը դարձնել ըստ արժանւոյն հաճելի և պէսպիսուն, եթէ չունենայ իր անմիջական շրջանակին մէջ երկու-երեք կարող օժանդակ — խմբագիրներ կամ գէթ մնայուն աշխատակիցներ, նմանապէս գրական անվիճելի տաղանդով օժտուած:

Ունինք Սփիւռքի մէջ թերթեր, որոնց գլուխը կը գտնուի վաւերական տաղանդով գրագէտ մը, որ սակայն ստիպուած է միս-մինակը տանելու թերթին խմբագրական, վարչական և այլ սպառիչ ու պատասխանատու գործերը: Եւ ուստի բնական է որ թերթը օրին լոյս ընծայելու մտահոգութենէն մտրակուած, լայն

տեղ արամադրէ ոչ-գրական նկարագրով յօդուածներու, արտատպումներու, առաւելաբար Խորհրդահայ հեղինակներէ, թարգմանութիւններու՝ օտար գրականութիւններէ, և այլն: Այս բոլորը թէև շտանկանութենէ ոչ-գուրկ, սակայն նոյն ատեն կը մնան ոչ-քաջալերելի երևոյթներ Սփիւռքահայ կեանքի մէջ և կը մատնեն գրականութեան նուիրեալներու պուկոս մը, մշակութային արժէքներու հանդէպ ընդհանուր անտարբերութիւն մը գաղթաշխարհի հայութեան մօտ, երբ մանաւանդ կը յաջողին «տուիւծի բաժին»ը իրենց սեփականել այդ թերթերէն ներս:

Միւս կողմէն ունինք թերթեր, որոնց խմբագիրը ոչ այնքան փորձ ու կոշտամով գրագէտ, բայց շնորհիւ իր շուրջը բուրժուած դարձեալ միջակ կարողութեամբ գրիչ շարժողներու պատկառելի թիւին, կրցած է կանգուն ու որոշ չափով կենսունակ պահել իր թերթը, զայն ընծայելով օգտակար ու հաճելի: Այս թերթերուն մէջ երբեմն կարելի է հանդիպիլ նոր անուններու, ոչ բոլորովին անմասն գրական զգայարանքէն, սակայն գրական անծայրածիր անդաստանէն ներս ուղեցոյց մը չունենալուն, յաճախ տարիներ ետք իսկ կը մնան հոն ուր որ էին, տեղքայլ կ'ընեն, ուրիշ խօսքով, տեւական միջակութիւններ մնալու սահմանուած, եթէ քաջութիւնը ունենան չրանելու նահանջի ճամբան: Շատերու մօտ գրականութիւնը, մասնաւորաբար քերթողութիւնը, երիտասարդական յորդադեղ աւելնի մը արդիւնքն ու գրսեւորումն է լոկ, ու քիչ չէ թիւը անոնց որոնք կը լքեն գիրք ու գրիչ՝ երիտասարդութիւնը տակաւին գիրենք չլքած:

Հոս չենք կրնար զլանալ մեր գնահատանքը Սփիւռքի այն թերթերուն — ու մասնաւորաբար Պէյրութի գրական զոյգ շաբաթաթերթերուն և զոյգ ամսագրերուն — խմբագրութեանց, որոնք, յատկապէս այս վերջին երկու-երեք տարիներու ընթացքին, իրենց էջերը լայնօրէն բացին Սփիւռքի նորահաս գրողին առջև, աշուտ լուրջ կերպով հակելով անոր առաջին, դեղեւոյ քայլերուն, սկզբնական խորիմտ փութումներուն վրայ, զայն դարձնելով

հեղահան է աւելի ինքնամասն, աւելի խանդավառ գրականութեամբ, ու միշտ հաղորդակից՝ արուեստին առթած հրապարակաբան, արուեստի աշխարհին քննկիւնը եղած ըլլալու գիտակցութեամբ երջանիկ ու իմացական կոչւնքի քաղցր մթնոլորտին մէջ ապրող հաւատարմոր ալուստեւ մարդեր։ Այս նորերէն կ'արժէ յիշել Յ. Գեղարդը, Յ. Մաթեանը, Յ. Զորեցին, Գ. Պ. Միքայէլեանը, Զ. Վարդեանը, Բամպակեանը և ուրիշներ։

Գրական թիրթիրու ըզմանդակութեան վրայ նկատած այս թռուցիկ տկնարկէն ետք, ներսի մեզ նիւթէն պղտիկ չեղու մով մը անդրադառնալ Սփիւռքահայ գրական մամուլին մէջ ուրիշ ժխտական, բացասական երևոյթի մը — գաղափարական ու հոտուածական պայքարներուն, ու առանց իր արդիւնք՝ արժանի գնահատումի և լուրջ ու պարկեշտ գրական քննադատութեան մը պակասին։

Արատասոմանի մեր կեանքը փոթորկող կուսակցական հակամարտութիւնները, նեղմտութիւնն ու մոլեռանդութիւնը ունեցան անշուշտ իրենց տխուր անդրադարձը Սփիւռքահայ գրական կեանքին վրայ և — թէև մեզմ թափով — տեղ տեղ կը շարունակեն ունենալ։ Բացի իրենց այս բացասական դերէն, ու այդ հակամարտութեանց իրեն արդիւնք անկողմնակալ ու աննախապաշար գրական քննադատութեան մը պակասէն, իւրաքանչիւր գրող իրեն համախոհ՝ ու իր գաղափարին գրօշակիր գրողը — յաճախ ոչ գրողէտը (առնել այս երկու եզրերը բառացիօրէն, ըմբռնելու համար անդունդը որ կը բացուի անոնց միջև) — միայն արժեարեւու ու պանծացնելու և տարախոհ խմբակին յաճախ իրաւ գրողէտը արժէքադրելու, առնուազն անտեսելու արտաւժ մտայնութեանէն, այդ պայքարները շատ սուղի նստած են մեր վրայ մանաւանդ անով որ անոնք կ'լանած են մեծագոյնը մեր գրողներու աշխարհ սուղ ճարտար «պարտպայ» ժամերուն, իրեն հանրային կարծիքը զեկամարող մարդեր մղելով զանոնք ստորագրելու գրականութեանէն, բոլորովին անմասն, հրապարակադրական ածանցող

ուածներ, հոգ չէ թէ կիրքով ու մողձով յագեցած ըլլալու փոխարէն անոնք բերեն մեղի քաղցր ու վսեմ հրաւերը համեմատութեան, միակամութեան ու զործակցութեան։ Սփիւռքի գրողներէն մասի վրայ հաշուադասակաւ ընտրեալներու մեծ մասը հարկին ներքեւ է իր աւարքը տալու հրապարակագրութեան, մեր ժողովուրդի ծոցին մէջ ծնած ու ծաւալած ամուլ ու անիմաստ վէճերը հարթելու, բարբառած կիրքերը արամախոհութեան համար լրջութեան ու զգոստեղութեան հրաւիրելու և նման աղնիւ առաջադրութիւններու ծառայելու։ Անշուշտ նորութիւն մը չէ տարիկա մեր ժողովուրդին համար։ Մեր գրականութեան հին ու մնացուն ցաւը եղած է այդ, սկսած Արփիարեանի ու Բաշալեանի օրերէն։ Դժբախտութիւն է որ մենք այսօր չունինք Արփիարեանէն — ամուր տաղանդով օժտուած Հայ Գրականութեան այդ արխայիտ ու լուսամիտ սպասարկուէն — գրական որոշ արժանիքով ծաւալուն երկ մը։

Սփիւռքի մէջ, աղաչին բարձրագոյն վարժարանէ մը ընթացաւորաւ ու գրական շնորհէն ոչ բոլորովին անմասն — ս'ըբան սակաւաթիւ են անոնք ու այդու իսկ՝ ս'ըբան արժանի մեր հագածութեան ու քաջալերութեան — երիտասարդէ մը երբ իմանալ ուզենք պատճառը Հայ Գրականութեան հանդէպ իր անտարբերութեան, անոր պերճազեղ կառոյցին վրայ քար մը գէթ աւելցնել չուզելու իր անփութութեան, պիտի ստանանք հետեւեալ հարցումներէն մէկը կամ միւսը՝ երկուքը և կամ երեքը միասնաբար։ — Ի՞նչ գրել, ի՞նչ ո՞ւր գրել, ի՞նչ պէտք գրել, փորձենք հոկիրճ կերպով պատասխանել այս երեք հարցումներուն, որոնք չբմեղացում մը ըլլալէ աւելի հայ նորահաս գրողի բերնին մէջ, կը մտանեն մտայնութիւն մը՝ տխուր ու յաւատարկիչ, որ, ինչպէս տեսանք, բարեբախտաբար չի պակասիր միայն Սփիւռքահայութեան, այլ հասարակաց է ըզմանդակ աշխարհի ժողովուրդներուն ու համար։

1) Խճիչ գրել: Անուարանալի ճշմարտութիւն մըն է թէ բարութեան վսեմ տենչով ու արդարութեան սրբազան իղձով յարածամ արտիստ մարդուն — ու առաւել ևս արուեստագէտին — սիրտը, անոր լուսարագն ու կենսաթիրթիւ հոգին միշտ ալ առակ է ներշնչուելու բնութեան պերճ ու թովիչ տեսարաններէն, մարդկային ընկերութեան մէջ գէպի լաւն ու բարին առաջնորդող յեղաշրջումներէն, խաղաղութեան համար թափուած ճիգերէն ու մղուած «բարի պատերազմ»ներէն, ու նաեւ համակուելու, համագրաւուելու իր ներաշխարհը փոթորիկոյ յայդերով ու կարօտներով, մեծ ու բաւն սէրերով և արդար զայրոյթի զգացումներով, ինչպէս նաեւ հպարտանալու՝ հայրենիքի պայծառ իրականութեամբ, այդ հայրենիքէն ներս իրագործուած սխրագին նուաճումներով: (Աստուած օժտած է իր ձեռակերտներուն զլուխ—գործոցը ամուր ու համբուրելի յատկանիչերով, բարեմասնութիւններով, ու դարերուն բերած սկզպակի մտայնութիւններն ու հակակրօն փրկիստփայլութիւնները, ինչպէս նաեւ քաղաքակրթութեան ծաւալումն ու գիտութեան արձանագրած շէմքուցիչ յաջողութիւնները ոչ ինչով կրնան եղծանել իսկական նկարագիրը մեր հոգիին, հոգ չէ թէ յաջողին առնի մը համար «գրուանի տակ» պահել անոր ճառանչափիւռ լոյսը): Այս բոլորը զգալ, տառել կամ նուազ ուժգնութեամբ, հասարակ երեսթէ է, սակայն այս բոլորը խորապէս ապրելով հանդերձ անոնցմէ վեր բարձրանալ ու արուեստագէտի պրիսմակէն անոնց վրայ նայիլ՝ փշերու է արուած: Կեանքի սովորական երեսթներէն առաջ ճարիլ դրականութեան համար՝ կարծուածին չափ ալ դիւրին չէ, երբ բնութիւնը չէ օժտած մեզ ամուր տաղանդով ու մանուսնդ երբ մեզի վիճակուած է ապրիլ սփիւռքահայ դարչ ու միօրինակ կեանքին մէջ: Երեսթը այս բլրով հանդերձ, չենք կրնար յոռեանս բլրով նաեւ ապագայի հաշույն: Սփիւռքահայ կեանքի մէջ հոս ու հոն առնոր անգամ մը յայնուող դրական ու սրտապնդիչ երեսթներ ու մեր ազգային կեանքը շահագրգռող գէպեր, մեր պատ-

մութեան հերոսները ոգեկոչող ու անդրադարձումներու առիթ տուող յարկինական հանդիսութիւններ բնական է որ որոշ թափ տան գրական ստեղծագործութեան և որոշ ջերմութիւն՝ Սփիւռքահայ քերթողի քնարին: Գաղութներէն գէպի Մայր Հայրենիք կողմակերպուած զանգուածային ներգաղթ մը, այդ Հայրենիքին սահմաններուն սրբագրութեան ու ընդարձակման խանդավառիչ ծրագրին իրականացումը, ազգային հպարտութիւն առթող իրենց բնոյթով, անփոխարինելի առիթներ են ազգային կենսունակ գրականութեան մը մշակումին, հայրենասիրական վառ զգացումներով թաթաւուն գեղարուեստական երկերու երկնումին: Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը, օրինակ, յաջորդաբար, անկասկած որ մեր լաւագոյն գրողներու տաղանդները պիտի լարէ իրենց բարձրակէտին, ու մեր գրականութիւնը պիտի հարստացնէ դարերու արորիչ վաղքին ու աւլող հոտանքին դիմացող գէթ կէս տասնեակ հատորներով, առնուազն նոյնքան մը քերթումներով, ինչպէս եղաւ Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի ծննդեան 1600ամեայ Յօրհանի պարագային, ասկէ երկու—երեք տարիներ առաջ:

Բնութեան տեսարաններէն ներշնչուելու ու գինովնալու ռոմանթիք դարը անցած է այլեւս, ըստ ռոմանց «Լուսին»ի մասին բանաստեղծութիւն մը մեր ծիծաղը շարժելէ անդին չ'անցնիր: Կրօնական գրականութենէ խոյժուածներու չենք հանգիստի որոշ տանիէ մը ի վեր, հասկընալի պատճառներով: Ազգային որոշ տիպարներ նոյն ուժգնութեամբ չեն խօսիր այլեւս մեր սրտին: Ուրիշներ, ա՛յնքան կրկնուած, կը նմանին պեղուած, լիովին շահագործուած հանքերու, որոնցմէ ոչ ինչ այլեւս կարելի է ստանալ: Դարերով երգած ենք Արարատը, Արաքսը, Սասնացի Դուռիքն ու Քաջն Վարդանը: Ու Արուեստագէտ Սիրունդին ու խորհրդային Հայաստանի մեծատաղանդ բանաստեղծներու բեղմնաւոր գրիչը անգերազանցելի արուեստով պանծացուցած է արդէն կերպարները մեր ժողովուրդի մեծ գաւակներուն ու անոնց իրագործած գիւցոյցական գրուածներուն: Կը յիշեմ

ժխտական պատասխանը գրական թերթի մը բանաստեղծ - աշխատակիցին, տրուած վարդանանց գոյամարտի 1500 ամեակին առիթով, թերթի խմբագրութենէն իրեն հղած գրութեան մը առաջարկին, թերթին լոյս տեսնելիք բացառիկ թիւին համար, այն պատճառաւորանութեամբ թէ իրմէ շատ աւելի կարող գրիչներ ըրած են արդէն պէտք հղածը այդ ուղղութեամբ և իրեն - յաջորդած գրագէտ մըն էր ինք - ոչ ինչ մնացած էր այլևս գրելիք այդ մասին:

2) Ինչու գրել: Առածի կարգ անցած ճշմարտութիւն է թէ հայը - սփիւռքահայը - ամէն ինչի կը դռնէ՝ բացի գիրքերէ: Թէ ան պատրաստ է օժտնդակելու բարենպաստակ ու հանրօգուտ ամէն ձեռնարկի, բայց կը կղպէ բերանը իր քսակին՝ երբ կարգը գոյ հայ գիրքին ու թերթին: Իրաց այս կացութեան մէջ, շատ բնական է որ յուսահատութիւնը չուշանայ կիճակելու ծանկերը Հայ Գրականութեան անդամատնէն ներս մուտք գործելու համարձակութիւնը - սերիչներ պիտի ըսէին թեթևամտութիւնը - ունեցող Սփիւռքահայուն: Ի՞նչ վիճակ կը ներկայացնեն, վերջին հաշուով, նիւթական գետնի վրայ, Սփիւռքի այսօրուան գրագէտները: Անոնց մեծագոյն տակաւը իրենց ասպարէզ ընտրած են դատարարականութիւնը հայ մանկուայն, համեստ կենսաթաշտկով հայ վարժարաններէ ներս պաշտօնավարող ուսուցիչներ: Յիշենք ասոնցմէ Մ. Իշխանը, Եղ. Պոյաճեանը, Զ. Մեղիսեանը, Լեւոն Վարդանը, միայն Պէյրութահայերէ: Ուրիշներ կը պատկանին բանաստեղծական դասակարգին, սե աշխատանքով իրենց առօրեայ հոգը ճարող յաճախ - Համաստեղ, Ն. Սարաֆեան: Քիչեր միայն կրցած են - աւելի ճիշդ՝ բախտը ունեցած են - ըլլալ հաւասարապէս յաջող գիտութեան և արուեստի մարդեր, ինչպէս Տ. Բէքիլիկեանը, Արամայիս Սրապեանը, Ժազ Յակոբեանը, Նարդուին Լալլին:

Մտաւոր յաջնութենէն ու բարոյական մեծամեծ զոհողութիւններէ ետք նիւթական զոհողութեան ալ յանձնառու ըլլալ այնքան ալ դիւրին չէ, ու երբ այս բարոյին միացնենք գնահատանքի ու քաջա-

* ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՇԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵԶԵԿԻԷԼ ԺԶ. 30Ի ՄԱՍԻՆ

Հին կտակարանի մեկնիչներ երբեք չեն համաձայնած Եզեկիէլի ԺԶ 30 համարի ատորական ընադրի կնճռոտ նախադասութեան ճիշդ մեկնութեան շուրջ: Թերեւ վերջերս հրատարակուած արամական պապիւրոսէ մը նոր վկայութիւն մը մեզի օգնէ մեկնութիւնը աւելի մէկ ուղղութեամբ հակեցնելու:

Կնճռոտ նախադասութիւնը կը գտնուի անհաւատ կնճ աշխարհութեան մէջ, որ Եզեկիէլ կը տեղեկացնէ Երուսաղէմին իր գորշելի արարքները և կը կշտարէ գայն, որ բազմութիւն կը խաղայ Եզրպատի. Փղըշտացոյց. Ատորեստանի և Քաղղէտտանի հետ. փոխանակ հաւատարիմ միայն Եհո. վային: 30րդ համարին մէջ Տիրօջ մէկ պատգամը կը ներկայացնէ. աշտպէս. $ma(h) \quad m\bar{u}l\bar{a}(h) \quad libb\bar{a}t\bar{e}k \quad n \quad \bar{u}m \quad \bar{d}\bar{o}n\bar{a}y \quad yhw\bar{h}$.

Ընադրը կը շարունակէ. արքմհեան զօւն այս բոլոր բաները ըրիր, բռնացող բոլր մը պէս գործելով: Խնդիրը կը կեդրոնանայ $m\bar{u}l\bar{a}(h) \quad libb\bar{a}t\bar{e}k$ իմաստին շուրջ որ յաճախ ըմբռնուած է հետեւեալ իմաստով. արքան տկար էր սիրտոյ:

Նախադասութեան իմաստը հասկնալու ճախողութիւնը վկայուած է կանուխէն LXX թարգմանութեամբ, որ գայն կը թարգմանէր. $ti' \quad diath\bar{o} \quad ten \quad thygatera \quad sou, \quad legei$

լիբութեան պակասն ու գրականութեան հանդէպ սնուցուած անտարբերութիւնը զանդուածներուն կողմէ, յստակ կը դառնայ թէ ինչու ա՛յնքան սակուտութիւն են հայ գրականութեան անդամատնէն ներս մտնելու խիզախողները:

ԳԷՈՐԳ Ս. ՃԻՆԻՎԻԶԵԱՆ
(Շարունակելի՛ 2)

kyrios (սի^հնչ պէս պիտի անօրինեմ զուսորդ, կ'ըսէ Տէրը⁽¹⁾), յայտնապէս libbātek կարգաւորով փութանակ libbātekի և անխառն արտայայտութիւն մը ներածելով բնագրին մէջ, Միւս հին թարգմանութիւնները նմանօրինակ զօտարութիւն մը կը յայտնեն: Վաւերացան՝ «In quo mundabo cor tuum, ait Dominus», Փեշիթան՝ mn' dwn lbrtky 'mr mr' (սինչ^{ու} պիտի դատէի զուսորդ, կ'ըսէ Տէրը), Թարգումը՝ mh tgyg hwh rs' lybyk (սորքան զօրաւոր էր սրբիդ մեղքը!): Սակայն, բոլոր հին թարգմանութիւնները, բացի Թարգումէն, կը համաձայնին մեկնելով 'mlhr իբրեւ անկատարի առաջին զէմք եղակի բայ մը:

Արդի թարգմանութիւնները ևս միակերպ չեն նախադասութեան թարգմանութեան մէջ, ինչպէս քանի մը օրինակներ ցոյց պիտի տան:

Bible de Jérusalem: «սորքան տկար էր սիրող!», CCD: «սորքան կատարի էր ցանկութիւնդ!», RSV: «սորքան սիրակէզ է սիրող!», American Translation (Chicago): «ինչ անուն կրնամ գտնել նկարագրելու համար ընթացքդ!», Das Alte Testament Deutsch: «սակայն սորքան տենդոս էր սիրող», Sacra Bibbia (Garofalo): «ս^հ, սորքան տենդոս կերպով յուզուած (էր) սիրող — Տիրոջ պատգամը», Bible de la Pléiade: «ս^հ, սորքան մօլեղնութեամբ լիցուած եմ քու զէմդ, պատգամ Աստուայ նշովայի», Վերջին թարգմանութիւնը՝ E. Dhormeի, Bible de la Pléiadeի մէջ, մեկնութիւն մըն է, որ աւելի և աւելի նեցուկ կը ստանայ գիտնականներէ նոր ժամանակներուն: Այս թարգմանութիւնն է որ նոր յենարան կը գտնէ նոր արամական պապիրոսին մէջ, Ան գործածուած է G. A. Cookeի կողմէ իր մեկնութեան⁽²⁾ մէջ և P. P. Saydonի կողմէ իր մալթական թարգմանութեան⁽³⁾ մէջ, Երկուքն ալ կա-

խում ունին միաներու շարքին, քանի մը տարիներ առաջ G. R. Driverի⁽⁴⁾ կողմէ համարին շուրջ գրուած երկու լուծուեցութիւն: Բայց մեկնութիւնը սկիզբ առաւ յայտնապէս D. H. Banethէն, որ նմանօրինակ նախադասութիւն մը կը բացատրէր Էլէֆանդինի պատմական պապիրոսին⁽⁵⁾ մէջ,] mlyn lbtkm (Cowley, AP 37, 11); hwy t ml' lbtik (Cowley, AP 41, 4), «բարկութեամբ լիցուած էի քու զէմ»: Ան ցոյց տուաւ նաև աքքաաներէն դուգահեռականը, libbati malū (որ libbatuի կը հասկցուի սովորաբար իբրեւ յոգնակի անուն, նշանակելով «պայտութ, բարկութիւն»): Արամական արտայայտութեան ուրիշ օրինակ մը ևս վերջերս գտնուեցաւ Assur Ostrakonի մէջ 19-20, հրատարակուած M. Lidzbarskiի⁽⁶⁾ կողմէ: Սակայն, այս բոլոր օրինակներուն մէջ, արամական արտայայտութեան բնագիրը հաստատական էր և ոչ ոք կրնար վստահ ըլլալ անոր ճիշդ իմաստի մասին: Հաւանաբար այս էր խորհումի հիմը կարգ մը գիտնականներու կողմէ ընդունելու համար մեջնաբանութիւնը եղեկիէլ ժԶ. 30ի մէջ: Սակայն, արամական նախադասութեան նոր երեւումը, այժմ Paduaի⁽⁷⁾ Museo Civicoի մէջ գտնուող պապիրոս նամակի մը մէջ վճռական դարձաւ: Առաջին երես, երրորդ տողին մէջ կը կարդանք. 'l tmly lbt bzy l' 'ytyt hmw mnp;: «Ի բարկանար, որովհետեւ անոնց [վերարկու և զգեստ] չբերի ի Մեմրիս»: Տողը կը գտնուի նամակի մը մէջ, գրուած հօր մը կողմէ ստորին Եզրպոստ Միկտոլի մէջ բնակող զաւակի մը, որ մեկնած է կարաւանով մը: Ան կը շա-

(1) «Some Hebrew Words», Journal of Theological Studies 29 (1927-8) 390-6, մասնաւորապէս էջ 393: «Studies in the Vocabulary of the Old Testament», Journal of Theological Studies 32 (1930-1) 361-6, մասնաւորապէս էջ 366:

(2) Տես A. E. Cowley, Aramaic Papyri of the Fifth Century B. C. (Oxford: 1923), էջ 134:

(3) Altaramäische Urkunden aus Assur (Leipzig, 1921), էջ 8:

(4) E. Bresciani, «Papii aramaici egiziani di epoca persiana presso il Museo Civico di Padova», Rivista degli studi orientali 35 (1960) 11-24, Padua Papyrus I, էջ 18:

(1) Սիմաքոսի բնագիրն է՝ tini kathario ten kardian sou (Վաւերացան կը թուի ցուացուած մը ըլլալ այս թարգմանութեան):

(2) Critical and Exegetical Commentary on the Book of Ezekiel (Edinburgh, 1936), էջ 172:

(3) Cat. Biblic. Quart. 23 (1961) 255.

բունակէ. «երբ [հոն վերադառնա]ս [պիտի բերեմ] զանոնք (հոն) քու առջեզ»։ 'l tml y lbt նախադասութիւնը տառապէս կը նշանակէ «մի յեցուիր զայրոյթ(ով)»։ Բայց յատկօրէն ml'ի ձև մըն է. ինչպէս Banethel, Cowleyն և Driverը կանխաւ թելադրած են։ Բնագիրը կ'արդարացնէ բարկութեան գաղափարը և յստակ կ'ընէ թէ արտայայտութիւնը կը գործածուէր արամեերէնի և ասքատեերէնի⁽⁸⁾ մէջ, եթէ եզեկիէլի ԺԶ. 30ի 'mlhը տարբեր ձևով ձայնաւորուէր (առաջին դէմք եզակի Նիփալ 'emmalehը թելադրուած է)⁽⁹⁾, պիտի նշանակէր «լեցուած եմ» զայրոյթով դէմք։ Ասիկա շատ լաւ կը յարմարի եզեկիէլի ԺԶ. 30ին։ Պատմելէ վերջ ըրուածութիւնն անհաւատութիւնն էր, եզեկիէլի կը ներկայացնէ Ենովայի պատգամը. «Ո՛րքան զայրացած եմ քեզի դէմ»։

JOSEPH A. FITZMYER

(The Catholic Bible Quarterly,
Հոկտ. 1961, Հատ 23, քիւ 4):

Թրգմ. ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ՎՐԴ. ԶՂՋԱՆԵԱՆ

(⁸) Եզեկիէլի բնագիրը, անշուշտ, երբայեւէնով է, բայց libbātēkի պահուած ձայնաւորումը բնագրին մէջ արամեական և ասքատական արտայայտութեանց իմաստի յարմարութեամբ, կը թելադրէ թէ նախադասութիւնը բնթացիկ էր նաև երբայեւէնի մէջ։ Կրնայ եղած ըլլալ նաև փոխ առնուած ասքատաբանութիւն մը արամեերէնի մէջ։ Որովհետև lbt ձևը պապիրոսին մէջ տարօրինակ է. կը թուի անուան բացարձակ ձևը ըլլալ։ Դժբախտաբար չէ ձայնաւորուած։ Աքքատեերէն libbatu բառը սովորաբար իբրև յոգնակի գործածուած է (ինչպէս T. Bauer, Muss-Arnold, Driver, Dhorme և ուրիշներ). ասիկա կրնայ ցուցուած ըլլալ երկար ձի մէջ որ պահուած է libbātēkի մէջ, եթէ սկզբնական իզական վերջաւորութեան տն պատահաբար իբրև արմատ նկատուէր (ինչպէս qeset < qastuի պարագային, երբայական յոգնակիով q^{ov} satot) իր յոգնակիի ծագումն ալ աչքէ պիտի կորսուէր և պարզապէս իբրև libbat պիտի անցնէր արևմտեան սեմականի մէջ։ S. Iwryն ինծի թելադրած է թէ այս ձևը ելից Գ. 2ի labbat — es առեղծուա-

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆԴԵՐ

ՆՈՐ ԳԵՏԻԿ ԿԱՍ ԳՈՇԱՅ ՎԱՆԲ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Նոր Գետիկ վանքը կը գտնուէր Արցախ նահանգի Քուստի գաւառին մէջ, Գետիկ կամ Տանձուտ կոչուած հարթակի մը վրայ. երեք կողմերէն շրջապատուած էր անտառապատ բարձր լեռներով, և բաց էր միայն արևելեան կողմը. — Հ. Եղիազարեան, Էջմիածին, 1959, Մայիս, էջ 46։

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Նոր Գետիկ վանքը հիմնուած է 1191ին, Մխիթար Գոշ վարդապետի կողմէ, և այդ պատճառով կոչուած է նաև Գոշայ վանք։ Իրեն աջակից եղած են վախտանգ իշխանը և ամուսինը Արզու խաթուն։ Ունէր երեք եկեղեցիներ, կառուցուած յանուն Ս. Աստուածածնի, Ս. Դրիգոր Լուսաւորչի և Ս. Կարապետի։

Գոշայ վանքին վերաբերող կարևոր տեղեկութիւնները կրնանք ամփոփել սապէս.

1. — Վարդան վանահայր. — Իր օրով, 1197ին, և Մխիթար վարդապետի ջանքերով, կ'աւարտի շինութիւնը Ս. Աստուածածնի մեծափառ եկեղեցիին, որուն հիմնարկութիւնը կատարուած էր եօթ տարի առաջ, 1191ին. — Կիրակոս, Վեներիկ, էջ 111։ Բարխուտարեանց, Արցախ, էջ 350։

2. — Մխիթար Գոշ. մեծ հոգակ կը հանէ իբրև գիտուն վարդապետ և ամէն կողմերէ աշակերտներ կը դիմեն Գետիկ ուսման տնէնով վստուած։ Այդ աշակերտներուն մէջէն ամենէն նշանաւորները եղան Թորոս Մելիտինեցի, Վանական վարդապետ և Մարտիրոս վարդապետ։

ձային ձևին հետ կապ ունի որ նոյնպէս տարբեր ձևով պէտք էր ձայնաւորուէր։

(⁹) Վերջնական he փոխանակ alephի հոս և նմանօրինակ lamedh aleph բայերու պարագային, տես Gesenius — Kautzsch — Cowley, Hebrew Grammar (Oxford, 1946), էջ 75։

Մխիթար Գրիգ. կր. վախճանի, 1213 ին. և կր. թաղութի իր յատկապէս շինել տուած Համարաձման փոքրիկ եկեղեցիին մէջ. — Կիր., էջ 112-5:

3. — Մարտիրոս Վարդապետ, 1213-33. — Իմաստուն և շինարար աստճնորդ մը եղած է. իր մամանակ կառուցուած են ժամատունը և Դրատունը, գործակցութեամբ Նիւսն Մխիթարի. — Կիր., էջ 115-6: Էջմիածին, 1959, Մայիս, էջ 50:

Հիմնարկած է նաեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի տաճարը, որուն շինութիւնը ընդհատուած է օտար արջաւանքներու պատճառով, և հետագային, 1211 թուին, վերջացուցած է Գրիգոր Կապալեցի իշխանը. — Էջմիածին, 1959, Յունիս, էջ 55:

Իր շրջանին նոյն Վանքին մէջ սնած և ուսած է Կիրակոս պատմիչ. ինչպէս Կ'ըսէ ինքը (էջ 115, 135):

Իսկ Ստեփանոս Գրիգ., 1232 ին. օրինակած է Աւետարանը մը. Զաջուռ իշխանի դատեր Վանենիի պատուէրով. — Յիշատ. Զեռագրաց, էջ 881:

Մարտիրոս Վարդապետի կամաւոր հրաժարումէն ետքը իրեն կը յաջորդեն սակաւօրեայ տեղութեամբ,

4. — Մխիթար,

5. — Յովսափ,

6. — Աբրահամ Վարդապետ,

7. — Տէր Յովհաննէս Արմանեցի, որ եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի 1256 թուին. — Կիր., էջ 116:

Մխիթար Գրիգ., 1273 ին. Կ'օրինակէ Հաւաքածոյ մը. — Սոկեան, Արցախի Վանքերը, էջ 200:

8. — Ղաւասպ Վարդապետ, 1283:

Յիշեալ թուականին, Մանազկերտացի ծար իշխանը, որդի Սամկի և Թազուհոյ, կարեոր նուէրներ տուած է Վանքին. — Արցախ, էջ 350: Ամրատեանց, Գեղարքունի, էջ 174: Ազգագրական Հանդէս, Ժ. Գիրք, 1903, էջ 28 (44): Բնաշխարհիկ, էջ 488:

9. — Վարդիս Վարդապետ, 1291. — Այս թուականին երկու եղբայրներ, Դատապետ Վարդապետ և Կարապետ, շինել տուած են եռաշարի զանգակատուն մը, որ

Հայացտանի մէջ շինուած հնագոյն զանգակատուններէն մին է. — Արցախ, էջ 353: Էջմիածին, 1959, Յունիս, էջ 51:

Նոյն թուականին Վարդեա Պողոսը կանգնած է զմայիլի խաչքար մը. — Էջմիածին, 1959, Յունիս, էջ 55:

Նոյն թուականին կառուցուած է նաեւ Վանքին պարիսպը, որուն ոչ մէկ հետքը մնացած է այժմ. — Նոյն, անդ:

Երկու տարի ետքը, 1293 ին. Յովհաննէս Կարնեցի, որդի Գալաձագի, նուէրներ տալով կը միարանակցի Ս. Աստուածածնին. — Արցախ, էջ 351: Էջմիածին, 1959, Մայիս, էջ 51:

1301 ին. Ճարի որդի Թաղարզինը Վանքին նուէրներ տալով կը միարանակցի. — Նոյն, անդ:

1345 ին. Պետրոս Վարդապետ խաչքար մը կը կանգնէ, ի պարտութեան Արցաթին. — Նոյն, անդ:

Երկար ընդմիջումէ մը ետքը կը յիշուին, 10. — Միհաս Վարդապետ, 1662-94. — Սոկեան, էջ 201: Գեղարքունի, էջ 407 (78):

11. — Գաւիթ Վարդապետ, որ 1694 ին յիշուած էր իբրեւ քաջ բարունապետ, 1700 ին դարձած է աստճնորդ Սուրբ Ուխտին Գոշայ. — Գեղարքունի, էջ 407 (78): 408 (83):

ՀՆՁՈՒՑ ՎԱՆՔ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Հնձուց Վանքը կը գտնուէր Կարին գաւառին մէջ, Հինձք գիւղին մօտ: Կառուցուած էր յանուն Ս. Աստուածածնի, ըստ տեղական աւանդութեան Մեծն Ներսէս Պարթևի կողմէ: Տաճարին զմբէթը մամուլովին կարմիր քարերով շինուած ըլլալուն մենաստանը կոչուած է նաեւ Կարմիր Վանք:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Հնձուց Վանքը պատմական տեսակէտէ յիշատակելի երկու շրջաններ ունի, առաջին Ժ-ԺԱ. դար, և երկրորդ ԺԸ. դար: Առաջին շրջանէն ծանօթ են երեք անձեր,

1. — Սարգիս Վանահայր, որ ժ. դարու կիսունն բարեգործած է Վանքը. — Ասողիկ, էջ 176:

2. — Յովսեփ Վանահայր, 980?–1007? — Սա հռչակուած է իր առատ գիտութեամբ և գերամաքուր վարքով. — Ասողիկ, էջ 185:

Կը յիշատակուի թէ թուղթ մը գրած է, 1007 թուին, Բիւզանդիոյ Վասիլ Կայսեր, յունաց ծառայատէրն առթիւ. — Մ. Ուռնայեցի, էջ 54:

3. — Գրիգոր Վրդ. Հնձացի, 1029?–1059? — Գրիգոր Մագիստրոս իրեն ուղղած է չորս թուղթեր, ԼԶ. – ԼԹ. — Կ. Կոստանեանց, էջ 89–96:

Իսկ ուրիշ թուղթով մը, թիւ Խ, ուղղուած Կարսի Գագիկ թագաւորին (1029–1064), Մագիստրոս՝ Գրիգոր Հնձացին կը ներկայացնէ իբրեւ հմուտ գիտնական, ինչպէս աստուածեղէն դաւանութեան նոյնպէս և արտաքին գրոց. և փափաք կը յայտնէ որ ան օգտուի արքայական մատենադարանի գիրքերէն «պատարուն ընթերցմամբ»: Պահուուունի իշխանը կը խնդրէ արքայէն միևնոյն տտեն որ Վարդապետին ընծայէ նաև բժշկական դարման, վասնզի «յոքնակուռ ընթերցման» պատճառաւ տկարացած է ան. — Կոստանեանց, 96–8, 300–302:

ԺԱ. դարու կէսերէն մինչև ժԷ. դարու վերջերը Հնձուց Վանքը կը մնայ անյիշատակ: ԺԷ. դարու վերջաւորութենէն մինչև ժԹ. դարու սկիզբները իրարու կը յաջորդեն ութեակ մը վանահայրեր, որոնց գործունէութեան մասին հակիրճ տեղեկութիւններ կարելի է քաղել. այսպէս,

1. — Մարգար Եպիսկոպոս, 1697?–1717? — Իր օրով, 1699ին, Մխիթար Սեբաստացի, ապագայ արքան, Հնձուց Վանքը եկած է և տարի մը ուսուցչութիւն ըրած հոն գտնուող աշակերտներու: Ապա առաջնորդ Մարգար Եպիսկոպոսէն ստացած է վարդապետական դաւազան. — Բնաշխարհիկ Բառարան, Բ., էջ 331: Ազգապատում, էջ 2697:

2. — Առաքել Վարդապետ, 1718–36. —

Նորոգած է Եկեղեցին, և Վանքը պատած նորաշէն պարիսպով. — Հանդ. Ամս., 1950, էջ 155:

3. — Նղիս Վարդապետ, 1737–1740? — Շինել տուած է իր նախորդին՝ Առաքել Վարդապետի դամբարանը. — Նոյն, անդ:

4. — Յովսափ Վարդապետ, 1741?–46. — Նոյն, անդ: — Սա 1720 թուին կը ստանայ Մեկնութեանց Ժողովածոյ մը, Կարնեցի Թէոդոս Գրչի ձեռքով օրինակուած. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 1408:

5. — Յակոբ Արքեպիսկոպոս, 1747?–1770. — Իր օրով Հնձուց Վանք կը ժամանէ Ս. Էջմիածնի ընտրեալ Կաթողիկոսը՝ Սահակ Ահագին, և անդ կը վախճանի 1763, Փետրուար 22ին. — Ազգապատում, էջ 3018:

Եթ տարի վերջ, 1770 թուին, երկրաշարժ մը կը վլցնէ Վանքը: Յակոբ Արքեպ. չինել կու տայ պարիսպը, որուն համար տուգանքի կ'ենթարկուի և Վանքը շատ ժամանակ ամայի կը մնայ. — Հանդ. Ամս., 1950, էջ 1953:

6. — Ղեւոնդ Վարդապետ, 1771?–1799? — Նոյն, անդ:

7. — Մկրտիչ Եպիսկոպոս, 1800?–1804? — Կը կատարէ վերաշինուած տաճարին օծումը. — Նոյն, էջ 154:

8. — Յովհաննէս Եպիսկոպոս, 1805–1829. — Իր օրով, 1828ին Մովսէս Գրիչ Կիրակոսեան կ'օրինակէ մէկ «Կերակուր Քահանայից» — Կոնիքի, Յուլիան, էջ 26:

Ն. ԵՊՍ. ԵՈՎԱԿԱՆ



ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

1960-ին ի վեր, երբ Սրբոց Յակոբեանց Առաքելական Աթոռը վերագտաւ իր անգործութիւնը, տխուր փորձառութիւններէ սթափած, Միաբանութիւնը՝ ի գլուխ ունենալով Նորին Ամենապատուութիւնը, ձեռնարկեց բարեկարգչական և շինարարութեան լայն ծրագիրներու իրագործման:

Ամուլ և ջլատիչ պայքարներու յիշատակը պիտի կրնար մոռցուիլ այն ատեն միայն, երբ տրտում ու եղբարկան արարքները փոխակերպուէին ստեղծագործ արդիւնքներու: Այս է կեանքի իրական ընթացքը, եթէ քանդողներու դիմաց չգտնուէին շինողներ, կեանքն ու աշխարհը պիտի չհասնէին այսօրուան արդիւնքներուն և փառքին:

Կատարուածը քարերու գործ մը չէ միայն, այլ ամուր կամքի մը իրացումը՝ որ այսօր իր շօշափելի արդիւնքներով կը լեցնէ Ս. Յակոբեանց ժառանգութիւնը:

Պատրիարք Սրբազան Հօր գուրգուրանքին առաջին առարկան եղաւ Ս. Յակոբեանց Աթոռանիստ Տաճարը, Քրիստոնէական երուսաղէմի եկեղեցիներուն այս գոհարը, որ իր խաչանիշ կառոյցին մէջ թանգարանած է ոչ միայն գեղեցկագոյնը հայ փառաւոր անցեալի արուեստներուն, այլ կարծէք իր հաստ պատերուն մէջ պահած է միաթիկ ներկայութիւնը դարերուն: Հինցած ծեփերով, խոնաւցած պատերով և ժամանակէն փճացած քարերով անշքացած գաւիթը զգեցաւ ամուր գեղեցկութիւնը սրբատաշ քարին, ծաղկած ու զարդարուած յաղճապակիներով և շըրջանակուած երկաթեայ խնամուած ճաղերով:

Գաւիթին առընթեր, մոմավաճառութեան անկիւնը և յարակից սենեակները բոլորն ալ նորոգուեցան հիմնապէս, սալաշատակուեցան, ծեփուեցան, երկաթեայ գեղարուեստ պատուհաններով և դուռներով:

Րոմ ճաշակաւոր ամբողջութեան մը վերածելով եկեղեցւոյ շրջափակն ու գաւիթը:

Վանքէն ներս, վերաշինութեան տարբեր տուիթ մը եղաւ ճաշատան - խոհանոցի րամինը, որ գիշեր մը ամբողջութեամբ փլած էր: Հին վանքի քարերու կեանքի մէջ, անակնկալ մը չէր, որ յանկարծ, դարերով ճնշուած սիւն մը տեղի տար և իրեն հետ կործանէր իր շրջափակը: Շնորհիւ Գալուստ կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան իշխանական նուիրատուութեան, անմիջապէս վերականգնուեցան փլած և վտանգուած մասերը և փակին վրայ աւելցաւ նոր յարկաբաժին մը, երեք ննջարաններով, խոհանոցով և բաղնիքով մը, իր արդիական հանգստաւտութեան մէջ ընդունելու համար Պատրիարքարանիստ այցելու հիւրերը:

Վերաշինութեան ծրագիրներուն մէջ մտաւ նաև Պատրիարքարանի հոյակապ շէնքը, ուր տասնեակ մը տարիներով անխնամ ձգուած սենեակները նոր կեանք և շուք ստացան վերանորոգումի թափի մը մէջ: Խորհրդարանը դարձաւ Պատրիարք Ս. Հօր գրասենեակը և ընդունելութեան վայրը, նոր գորգերով, նրբաճաշակ կահ-կարասիներով և թանկարժէք ջահերով: Ուրիշ սրահ մը վերածուեցաւ վայելուչ ճաշարանի, շինուեցաւ արդիական բաղնիք, ժողովասրահ. իսկ մեծ դահլիճը, իր շքեղութեամբ և տպաւորիչ քանդակազարդումով միակը երկրին, նոր կահ-կարասիներու փայլին մէջ՝ զգեցաւ իշխանական երևոյթ մը, արժանի կերպով ներկայացնելու համար Հայ երուսաղէմի փառքը:

Եկեղեցիէն և Պատրիարքարանէն ետք, հոգածութիւնը կ'երթար Վանք ապաստանած և տարիներով վանքի խնամքին յանձնուած գաղթական մեր ժողովուրդին: Այսօր իրականութիւն է այլևս հսկայական շէնքը, որ վանքի հողին

վրայ կը բարձրանայ և իր քսանչորս յարկարամիներուն մէջ պիտի բնդունի տարագիր հայտնութեան մեր շքուարդ դասակներուն մէկ մասը: Շնորհիւ դարձեալ Գալուստ կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան ջանքերուն և թանկագին գործակցութեան կարելի դարձաւ այս մեծ իրագործումը:

Շինարարական աշխատէս սրտագրաւ իրագործում մըն ալ Ամմանի իւզպաշեան-կիւլպէնկեան վարժարանը, թառած մայրաքաղաքի գեղատեսիլ բլուրին վրայ, բնդարձակ խաղաղայրով և Միջին-Արեւելքի հայ նախակրթարաններու շքեղագոյն շէնքով: Տարիէ մը ի վեր բացուած վարժարանի շէնքը արդէն իսկ նեղ է խուժող աշակերտութեան համար, որ տարիներով համբերեց վատտառոյջ շէնքի մը հին սեղմունքներուն մէջ: Ժինչե արլուստահաթի Հ. Բ. Ը. Միւսթեան բարերար Վահրամ իւզպաշեանի և Գալուստ կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան շնորհիւ կանգնեցաւ հայ դպրութեան և լոյսի պատուարեր այս վառարանը:

Հինի վերաշինութեան և նորի կանգնումի թափը հասաւ նաեւ մինչև Բեթղիհէմ, ուր հնագիտական բացառիկ կարեւորութիւն ներկայացնող յայտնութիւն մը կը սպասէր Հայոց վանքը վերանորոգողներու բաներուն: Վանքի հին ճաշարանին տակ դարերով թաղուած յունահռոմէական շնորհալի երեսփոխով և սնունդով սրահներ մը ի լոյս եկաւ, հան

ուր կը կարծաւոր եղած ըլլաւ Ս. Հերոնիմոսի եկեղեցին, չորրորդ դարուն: Տոկուին վերջ չեն գտած աշխատանքները, սակայն այժմէն կարելի է ըսել թէ Բեթղիհէմի Այրին կից յայտնուած է հնագոյն տաճար մը, այժմու պաղիլիքայէն կանուխ շինուած, և այդ հայոց սահմաններէն ներս, վանքի խորհրդակցութեան մէջ: Մեծածախս և պատասխանատու ձեռնարկ է իր հին գեղեցիկութեան մէջ ուժեղացնել և արժեարեւել նորագիւտ Տաճարի սրահայրքը, սակայն, երբ յաջողի այս իրագործումը, պիտի կորնանք արդարօրէն հպարտանալ այս նոր գիւտով, Քրիստոսի Մանդալայրին մէջ:

Բարոյական այս անակնկալ բարիքին աւելցնելով, նաեւ նիւթական նուաճում մը՝ տասնըհինգ նոր խանութներու շինութեան, վանքապատկան հողամասի մը վրայ, Ս. Մանդեան վանքի արեւմտեան պատին տակ: Մեծածախս այս շինութեամբ ապահովուած կ'ըլլայ չօշոյիլի տարեկան եկամուտ մը՝ Ս. Բակոսեանց ազգապարծան Հաստատութեան:

Այսպէս, հինի վերաշինութեամբ և նորին կանգնումով քանգաս մը ևս կը պայծառանան եկեղեցի: Պատրիարքարան, Դպրաց և հայտն տուն, քուրսն սուրհանդանոց, սրբազան սոյն հողին վրայ, ուր դարերով, հաւ ժողովուրդը պատիւ և փառք նկատած է վրայի իր հաւատքի մեծութեամբը, չէմայնք զի դր

Ա. — Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՅՑԻՆ ԼԵՐՍ ԵՒ ԴԱԻԻԹԸ

1. — Ս. Դիւաղի կից Ս. Սարգիս մասունի պեղումներէն յայտնուած պատերուն շուրջ — պեղումն ամրացում եւ երկաթեայ ծածկ: 830.295
2. — Դաւիթի սալայտնակում սրբաճառ քարերով: 333.020
3. — Դաւիթի պատերու ծածկ սրբաճառ քարերով: 661.750
4. — Դաւիթի սիւներու մաքրութիւն, ճշգրտաբանեակներու նորոգութիւն եւ արտաքին պատերու ծածկի նորոգութիւն: 308.500
5. — Դաւիթի երկաթեայ ճաղերու նորոգութիւն, մուսֆի նոր ճաղերու զետեղում, մոմակնաւումն երկաթեայ նոր շինուածք, Ս. Էջմիածնի եկեղեցւոյ դաւիթի երկաթեայ նոր դուռ, պատնեհներ, եւ այլն: 360.000 1.693.565

Բ. — ՏՊԱՐԱՆ

1. — Նոր բաժնի վերանորոգութիւն: 54.810 54.810

Գ. — ԽՈՀԱՆՈՑ — ՃԱՇԱՐԱՆ — ՎԵՐԱՆՈՐՈՒՅԻՆ

1. — Փլած յարկի վերաշինարարություն:	2.404.784	
2. — Երկրորդ յարկի պեղումն սինկեր, պատերու ամրացում եւ ծածկ:	650.000	
3. — Երեք սենեակներու, խոհանոցի եւ բաղնիքի շինություն:	1.038.075	4.092.855

Դ. — ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ

1. — Նոր բաղնիքի շինություն, պարսեղ եւ նոր դուռ:	556.495	556.495
--	---------	---------

Ե. — ԶԱՆԱԶԱՆ ՄԱՆՐ ՆՈՐՈՒՅԻՆՆԵՐ

1. — Պարենաւորման գրասենեակ, բաղնիք, պարսեղ:	283.340	283.340
--	---------	---------

Զ. — ԲԵԹՂԵՀԷՄ

1. — Պարոն Տերի ձիթասանին շուրջ 625 մէքր պարիսպ եւ փաթեղ:	937.500	
2. — Վանքի արեւմտեան պատին վրայ մայր դուռի շինություն:	315.020	
3. — Երկաթեայ դուռ:	225.000	
4. — Ս. Հեռոնիմոսի Եկեղեցւոյ պեղումներ:	381.720	
5. — Տասնյոթնեղ (15) խոհանոցներու շինություն:	6.000.000	
6. — Ճարտարապետին (2,5)	150.000	
7. — Արտնագրի գործողություն:	84.000	8.093.242

Է. — ԳԱՂԹԱԿԱՆԱՑ ՇԷՆՔ

Զորս յարկ 24 յարկաբաժին

1. — Հիմներու:	3.657.000	
2. — Շինություններ:	27.774.900	
3. — Հսկիչին:	420.000	
4. — Ճարտարապետին:	850.000	
5. — Նախկին վարձակալ Գալորիին:	150.000	
6. — Գոտական ծախսերու (միւնչեւ այսօր)	85.000	32.936.900

Ը. — ԱՄՄԱՆԻ Վ. ԻԻԶՊԱՇԵԱՆ - ԿԻԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ԴՊՐՈՑ

1. — Հողամաս — 3075 ֆառ. մէքր տարածութեամբ (1.500էն):	4.612.500	
2. — Արձանագրութեան տուր:	148.175	
3. — Արտնագիր շինություն:	87.095	
4. — Շէնքին երջակայքի բակին եւ պարիսպի շինություն:	14.149.563	
5. — Ճարտարապետին:	583.000	19.580.333

Ընդհ. գումար 67.291.538

Շ. Վ. Ա.

Տեսուչ Կալուածոց

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Գիր. 29 Սեպտ. — ՏՈՆ ՎԵՐԱՍՏՄԱՆ Ս. ԽԱՆՁԵՆ: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայր. մատույց օր. աւան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ: Ս. Պատարագէն ետք, ընկալեալ սովորութեան համաձայն, կատարուեցաւ հոգեհանգստեան հանդիսաւոր պաշտօն՝ ազգային բարեբարներ Մելգոնեան եղբարց հոգիներուն համար, նախագահութեամբ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս. ի:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Խաչվերացի մեծ Անդատանը, հանդիսապետութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր. Ներկայ էր մեծ թիւով ժողովուրդ:

● Բշ. 30 Սեպտ. — Յիւստակ մեռելոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամորարն էր Հոգշ. Տ. Գեղամ Արք. Զաքարեան: Ապա կատարուեցան հոգեհանգստեան կարգեր, նախ Մայր Տաճարին մէջ, ապա զաւիթր և ամենէն ետք Զամ-Թաղի գերեզմանատան մէջ, նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս. ի:

● Եր. 5 Հոկտ. — Տօն Խաչի: Ըստ սովորութեան, Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Նշան վերնամատարն մէջ: Ժամարարն էր Պաղտատէն հր. արար Ս. Աթոռ Ժամանած Արժ. Տ. Արշաւիր Քնյ. Սևտալեան:

● Գիր. 6 Հոկտ. — Բաբելոնցի վարագայ Ս. Խաչի պահոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Թարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Արք. Պատուէրեան:

● Ուր. 11 Հոկտ. — Նախատօնակը պաշտուեցաւ Դպտոց Ս. Գեորգ եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս. ի:

● Եր. 12 Հոկտ. — Ս. Գեորգայ զօրավարին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Դպտոց Ս. Գեորգ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վահան Արք. Թօփալեան: Խարոզեց Հոգշ. Տ. Կիւրեղ Վրգ. Գաբրիէան, Խօսելով օրուան տօնելի սուրբին մասին: Ս. Պատարագէն ետք, Միաբանութիւնը պատուասիրուեցաւ Դպտոց Հոգշ. Տեաչէն: Երթ ու զարթի թափօրներուն նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս. ի:

— Կէսօրէ ետք, Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս. Քեմահանի գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը շրջափառուով մուտք գործեց Ս. Թարութեան Տաճար, որ պաշտուեցան երեկոյեան ժամերգութիւնն ու նախատօնակը Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ: Ապա կատարուեցաւ Տեօրինական Սրբատեղեաց այցելութեան հանդիսաւոր թափօր Տաճարէն ներս: Թափօրապետն էր Հոգշ. Տ. Կիւրեղ Վրգ. Գաբրիէան:

● Գիր. 13 Հոկտ. — Տօն Վարագայ Ս. Խաչին: Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան ի Ս. Թարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ապա, Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս. մատուց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Բրիտանի Ս. Գերեզմանին վրայ, որու ընթացքին կատարուեցաւ «Հայրապետական Մաղթանք» Ամենայն Հայոց Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վաղգէն Ա. Կաթողիկոսի օծման Տրդ տարեգարծի առթիւ: Սոյն արարողութեան նախագահեց Եւրպայի Թեմի Կաթղ. Պատուիրակ և Ֆրանսահայոց Առաջնորդ Գերշ. Տ. Սերոբէ Արքեպս. Մանուկեան:

● Դշ. 16 Հոկտ. — Այս երեկոյ ժամը 4ին, Ս. Թարութեան Տաճարէն ներս կատարուեցաւ Տեօրինական Սրբատեղեաց այցելութեան բացառիկ և հանդիսաւոր թափօր, վեհ. Հայրապետի Ս. Երկրի այցելութեան առթիւ: Երուսաղէմ փութացած ազգայիններու համար թափօրի ընթացքին, թափօրապետ Հոգշ. Տ. Յակոբ Վրգ. ուխտաւորներուն տուաւ Սուրբ Տեղեաց վերաբերեալ Լուսարանութիւններ:

● Գիր. 3 Նոյմ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Թարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Յովսէփ Վրգ. Մամուր:

● Բշ. 4 Նոյմ. — Ս. Յովսէփայ Աստուածաճօրն: Առաւօտուն, Ժամօրհնոյ Հոգշ. Տ. Յովսէփ Վրգ. Մամուրի գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր մեկնեցան Գերթեմանի Յորը, ուր Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Հայր Յովսէփի գերեզմանին վրայ: Ժամարարն էր, ըստ սովորութեան, Տաճարին Տեսուչը՝ Հոգշ. Տ. Սամուէլ Արք. Աղոյեան:

● Եր. 9 Նոյմ. — Կէսօրէ ետք, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս. ի նախագահութեամբ, Միաբանութիւնը շրջափառուի հանդիսութեամբ մուտք գործեց Ս. Թարութեան Տաճար ուր, Ս. Գերեզմանի և Գլխաւորի այրի ուխտերէն ետք, պաշտուեցան ժամերգութիւնն ու Գլխաւորի մեծահանգէս նախատօնակը: Ապա կատարուեցաւ Տեօրինական Սրբատեղեաց այցելութեան հանդիսաւոր թափօր Տաճարէն ներս: Թափօրապետն էր Արժ. Տ. Կարապետ Քնյ. Անդրէասեան:

● Գիր. 10 Նոյմ. — Գիւս Խաչ: Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան ի Ս. Թարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վաղարշ Արք. Խաչատուրեան: Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ մեծահանգէս թափօր Բրիտանի Ս. Գերեզմանին և Պատանատեղւոյն շուրջ, գլխաւորութեամբ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ասլանեանի, որ ամպօղանի տակ, Ս. Խաչափայտի մասունքով կ'օրհնէր Տաճարը լեցնող բաղնիքներ: Ս. Գերեզմանի ատենանին մէջ երգուած խաչի քո Բրիտանուէն ետք, թափօրը վերջացաւ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ:

● Կիր. 17 Նոյմ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեան:

● Ուր. 22 Նոյմ. — Ս. Հրեշտակապետաց նախատոնակը պաշտուեցաւ համանուն եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս. Բէմհանեան:

● Եր. 23 Նոյմ. — Տօն Ս. Լեւոնակապետաց Գարիկի եւ Միխայիլի: Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ և Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Դանիէլ Արղ. Շամլեան: Ընկալեալ տոմարութեան համաձայն, Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտամունք աղգային բարերարուհի Աղանի Ճէվահիրեանին և պարագայից հոգիներուն համար:

● Կիր. 24 Նոյմ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Արթ. Տ. Կարապետ ԲՆյ. Անդրէասեան:

● Կիր. 1 Դեկտ. — Բարեկեցող Թիմեակի պահոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր:

● Դշ. 3 Դեկտ. — Ընծայման հանդիսաւոր նախատոնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս.:

● Դշ. 4 Դեկտ. — Ընծայումն Ս. Աստածածնի: Առաւօտեան ժամը 8ին, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. զխաւարութեամբ, Միաբանութիւնը ինքնաշարժեալ մեկնեցաւ Գերթեմանի ձորը ու շրջափառով մուտք գործեց Ս. Աստածածնայ Տաճար, ուր Գերշ. Լուսարարապետ Ս. Հայրը մատոյց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ: Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտոն՝ Ս. Աթոռոյ և աղգիս բարերար Կիւլլապի Կիւլլէնկեանի և Կիւլլէնկեան գերդաստանի համայն ննջեցելոց հոգիներուն համար: Տեղատարափ անձրեխին պատճառաւ, մեծ չէր թիւր արարողութեանց ներկայ հաւատացեալներուն:

● Կիր. 8 Դեկտ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վաղարշ Արղ. Թաշատուրեան:

● Ուր. 13 Դեկտ. — Առաջին Լուսաւորչաց նախատոնակը պաշտուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս.:

● Եր. 14 Դեկտ. — Ս. Առաքելոց եւ Առաքին Լուսաւորչաց մերց Թաղեոսի եւ Բարթողիմէոսի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Սամուէլ Արղ. Աղոյեան:

● Կիր. 15 Դեկտ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գեղամ Արղ. Զաքարեան:

● Դշ. 18 Դեկտ. — Նախատոնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս.:

● Եշ. 19 Դեկտ. — Ս. Հարցն եզիպացւոց տօնին առիթով, Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Մակարայ մատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Դանիէլ Արղ. Շամլեան:

● Եր. 21 Դեկտ. — Ս. Նիկողայոսի Սեանչեւագոծ հայրապետի տօնին առիթով, Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի ներքին գաւթը գտնուող Ս. Նիկողայոսի սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Արթ. Տ. Կարապետ ԲՆ. Անդրէասեան:

— Յղութեան տօնի հանդիսաւոր նախատոնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս. Բէմհանեան:

● Կիր. 22 Դեկտ. — Յղութիւն Ս. Աստածածնի: Առաւօտեան ժամը 8:30ին, զխաւարութեամբ Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս. Միաբան Հայրեր ինքնաշարժեալ մեկնեցան Գերթեմանի ձորը ու շրջափառի հանդիսութեամբ մուտք գործեցին Ս. Աստածածնայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատոյց և քարոզ մը խօսեցաւ Գերշ. Հանդիսապետ Սրբազանը, վեր առնելով Ս. Կոյսի նկարագրին մէջ հնազանդութեան ու խոնարհութեան ոգին:

● Ուր. 27 Դեկտ. — Ս. Յակոբայ նախատոնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս.:

● Եր. 28 Դեկտ. — Ս. Յակոբայ Մծրնայ հայրապետի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր:

● Կիր. 29 Դեկտ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վաչէ Արղ. Իգնատիոսեան:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

● Կիր. 29 Սեպտ. — Խաչվերացի «Անդառանդ» ետք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը նախագահեց քաղաքիս ժանոթ աղգայիններէն Դեղագործ Տիրա Յակոբ Արսէնեանի յուզարկաւորութեան, Մայր Տաճարին կից Ս. Էջմիածին մատրան մէջ:

● Ուր. 11 Հոկտ. — Այսօր, Վեհափառի Ս. Երկիր ժամանման նախօրեակին, Յորդանանի սիրելի և Վեհափառ Հիւսէյն Թաքաւորը բախտաւորուեցաւ երկրորդ մանչ զաւակով մը՝ Իշխան Յէյսալ: Լուրը ցնծութեամբ դիմաւորուեցաւ բոլոր Յորդանանցի ժողովուրդէն: Այս առթիւ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը իր, Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան և Յորդանանի Հայ համայնքին անունով շնորհաւորական հեռագիր մը յղեց Ամմանի Արքեպիս:

● Բշ. 4 Նոյմ. — Կէտօրէ ետք, Ս. Թարգմանչաց վարժարանի Տեսուչ Հոգշ. Տ. Գիրեզ վրդ. Գարիկեան մեկնեցաւ Ամերիկա, շարունակելու համար ամիսներ առաջ սկսուած Ս.

կոյթէն առաջ ցուցադրուեցաւ Ս. Էլմիսանի մէջ 1955ին կատարուած Մի. Ռոնօրնէքի և 1962ին կայացած Եպիսկոպոսական Ժողովի ժապաւէնը, հոգեւոր ապրումներու և ազգային հպարտութեան զոյգ վսեմ զգացումներով օրօրելով սիրտերը ներկաներուն: Ապա բեմ բարձրացաւ շնորհալի վիպասողը և աւելի քան երկու ժամեր հմայեց ու վերացուց ունկնդիրները Անմահն Կոմիտասի կեանքն ու գործը իրրեւ իրեն նիւթ ունեցող և Հայրենիքի տաղանդաւոր բանաստեղծներէն Պարոյր Սեակի ստեղծագործութիւնը եղող «Անուշիկ Զանգակատունի» վիպասութեամբ: Երեկոյթը աւարտուեցաւ կէս գիշերը անց: Բոլոր ներկաները խանդավառ ու երկարատև ժափաբուռութիւններով ողջունեցին վիպասող Պ. Վիւլոյեանը: Առաջին անգամն էր որ Սաղիմանյան գաղութը կ'արժանանար այսօրինակ վայելքի մը:

ՀԻՒՐԵՐ՝ ՎԵՃ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ ԱՅՅԵՆՈՒԹԱՆ ԱՌԹԻՒ

Վեհ. Հայրապետի Ս. Երկիր այցելութեան առիթով, բացի վեհափառին ընկերացող կամ իր հետ ժամանած բարձրաստիճան եկեղեցականներէն և թերթի Հաղորդագրութեան բաժնի մէջ յիշատակուած բարերար-ազգայիններէն, հետեւեալ եկեղեցական զէմքերը ներկայ եղան Երուսաղէմ: —

8 Հոկտ. Երեքշաբթի օր, Ս. Աթոռ ժամանեց Հարաւային Ամերիկայի Կաթող. Պատուիրակ և Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան անդամ Գերշ. Տ. Բարգէն Եպս. Ապատեանը: Գերշ. Հայրը առաւօտեան ժամը 10ին հասաւ Մայրավանք և, ըստ սովորութեան, նկատի ունենալով որ Եպիսկոպոսանալէ ետք առաջին անգամն է որ կը ժամանէ Ս. Աթոռ, «Հրաշափառ»-ով առաջնորդուեցաւ Մայր Տաճար, ուր Ս. Գլխադրի մատրան մէջ իր ուխտը կատարելէ ետք հաղորդեց ներկաներուն Հարաւային Ամերիկայի հայութեան սրտագին ողջոյնները ու բարձրացաւ Պատրիարքարան: Վեհափառ Հայրապետի մեկնումէն ետք անցաւ Խարայէլ, ուր մնաց քանի մը օրեր, այցելութիւն տալով իր երբեմնի հօտին, զոր հովուած էր 16 տարիներ շարունակ: Գերշ. Սրբազանը Խարայէլէ վերադարձին, 7 Նոյմ. Հինգշաբթի երեկոյ բանախօսութիւն մը տուաւ Ս. Թ. Վարժարանի սրահին մէջ Հարաւային Ամերիկայի հայ գաղութներու մասին և յաջորդ օրը մեկնեցաւ իր պաշտօնատեղին:

10 Հոկտեմբերին, Փարիզէն Ս. Աթոռ ժամանեց Արևմտեան Եւրոպայի Թեմի Կաթող. Պատուիրակ և Ֆրանսայի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Սերոփէ Արքեպս. Մանուկեանը: 12 Հոկտ. Պէյրութէն Գերշ. Տ. Գնէլ Եպս. Ժէրէճեանը և Հիւս. Ամերիկայէն Հոգշ. Տ. Վաչէ Վրդ. Յովսէփեանը: 15 Հոկտ. Գշ., Երուսաղէմ հասաւ եղբարարախ Տ. Դերենիկ Եպս. Փալատեանը և մնաց 10 օրեր: Իսկ 24 Հոկտ. Եշ. օրը՝ Դամասկոսի Թեմի Կաթ. Փալատնորդ Գերշ. Տ. Շաւարշ Եպս. Գույումէնեանը, որ մնաց մէկ շաբաթ:

Հոկտ. 24 Եշ. օր, Հիւսիսային Ամերիկայի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Սիոն Արքեպս. Մանուկեան, որ Վեհ. Հայրապետին հետ ժամանած էր Երուսաղէմ, մեկնեցաւ իր պաշտօնատեղին: Իսկ Նոյմ. 1ի Ուրբաթ օրը, Փարիզի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Սերոփէ Արքեպս. Մանուկեանը, և յաջորդ օրը Գլխադրի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Թորգոմ Եպս. Մանուկեանը (Վեհին հետ ժամանած) մեկնեցան իրենց պաշտօնավայրերը:

Նոյն շրջանին ժամանեցին Դամասկոսէն Արթ. Տ. Պարգե Բնյ. Պարտազնեան և Արթ. Տ. Ռուբէն Բնյ. Սահակեան, Աղեքսանդրիայէն՝ Արթ. Տ. Գէորգ Բնյ. Սեմէրեան և Պաղտատէն՝ Արթ. Տ. Արշաւիր Բնյ. Սևտաշեան: Բոլորն ալ իրենց Երուսաղէմ գտնուած միջոցին ապրեցան հոգեւոր երանութեանց պահեր, ի ներկայութեան Վեհ. Հայրապետին և հոգեկան ապրումներով լիացած վերադարձան իրենց տեղերը:

ՊԱՇՏՈՆՆԵՐՈՒ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 Հոկտեմբերին, առժամաբար Ամմանի և շրջակայից Հոգեւոր Հովիւ կարգուած Հոգշ. Տ. Վաչէ Արդ. Իգնատիոսեան վերադարձաւ Ս. Աթոռ: Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրդ. Ջղջանեան վերստին նշանակուեցաւ Հովիւ Արևելեան Յորդանանի հայութեան և նոյն օրն իսկ մեկնեցաւ Ամման:

1 Հոկտ. Նորընծայ Արեղաներէն Հոգշ. Տ. Սամուէլ Արդ. Աղոյեան Տեսուչ կարգուեցաւ Ս. Աստուածածնայ Տաճարին, իսկ Հոգշ. Տ. Տաթև Արդ. Ղարիպեանի վստահուեցաւ Ժառ. Վարժարանի Փոխ-Տեսչի և ներքին Հսկիչի պատասխանատու պաշտօնը:

10 Հոկտ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նաղաբեան նշանակուեցաւ Աւագ Թարգման Ս. Աթոռի փոխանակ Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Արդ. Պատուիրակին, որուն յանձնուեցաւ Տպարանի Տեսչութիւնը:

Իսկ Հոգշ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեան տանձնեց Մատակարարութեան պաշտօնը:

Տ. ԴԵՐԵՆԻԿ ԵՊՍ. ՓՈԼԱՏԵԱՆ

(1914 - 1963)

Մեծ է սուգը որով համակուած է Հայց. Առաք. Ս. Եկեղեցին, անժամանակ անհետացումովը իր բարձրաստիճան եւ ամենէն զարգացած պաշտօնեաներէն Տ. Դերենիկ եպս. Փոլատեանի, որ զոհ գնաց Պէյրութի մէջ անցնող Նոյմ. 22ի Ռւրբաթ օրը, խող-խողունելով անհաւասարակշիռ հայ երիտասարդի մը ձեռքով:

Հանգուցեալ Սրբազանը, աւագանի անունով Հայկ, ծնած է Քէսապ, 1914 տարւան առաջին օրը: Յաջորդ տարին անցած է տարագրութեան ճանապարհէն, զոհ տալով իր հարազատներէն շատեր: Որբացած՝ Զինադադարէն ետք մանուկն Հայկ կը վերադառնայ իր ծննդավայրը:

Հագիւ Մանկապարտէզի ուսանող, ան կը փայլի իր ուշիմութեամբ: 1927ին, ուսման տնկելով խանդավառ, կը դիմէ Հալէպի Ամերիկեան Դպրոց, ուր կ'ուսանի հինգ տարիներ ու 1932ին կը վկայուի արտակարգ յաջողութեամբ:

Տարի մը կ'ընդգրկէ ուսուցչական ասպարէզ: Ապա, կրօնաւորելու կոչում գգալով իր մէջ, ափ կ'առնէ Անթիլիաս ու կ'աշակերտի նորաբաց Դպրեմանքին, որուն անդրանիկ հունձքը կը կազմէ Երջանկաշիշատակ Տ. Տ. Զարեհ Ա. Կաթողիկոսի հետ, քահանայական ձեռնադրութիւն ընդունելով 1935ին:

1938ին կը մեկնի Հիւս. Ամերիկա, ուր կը մնայ եօթը տարիներ, նուաճելով համալսարանական ուսման բոլոր հանգրուանները, աստուածաբանական, փիլիսոփայական եւ մանկավարժական ճիւղերու մէջ վկայուելով Պատկաւոտ Արուեստից տիտղոսով:

1945ին, Երանաշնորհ Տ. Տ. Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի հետ կը վերադառնայ Անթիլիաս, ուր յաջորդ տարին իրեն կը վստահուի Դպրեմանքի Տեսչութեան յոյժ պատասխանատու պաշտօնը, զոր կը վարէ տասը տարիներ ամենայն ձեռնհասութեամբ: Իր բարձր հակողութեան ներքեւ Դպրեմանքը կ'ապրի հոգեկան եւ մտաւոր զարթոնքի շրջան մը, տալով Հայ ժողովուրդին զարգացած ու իրենց վսեմ կոչումին զիտակից հոյժ մը անձնդիր հոգեւոր մշակներ:

1947ին եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Երջանկաշիշատակ Տ. Գարեգին Կաթողիկոսէն:

1956ին, Կիլիկիոյ Աթոռին շուրջ պատահած ծանօթ տխուր իրադարձութիւններէն ետք, կը ձգէ Անթիլիասը եւ կը նուիրուի գրական աշխատութեանց ու, գաղութներու մեր պատմութիւնը ուսումնասիրելու նպատակաւ, ճանապարհորդութեանց: Կը շրջի շատ մը երկիրներ, ի մասնաւորի հեռաւոր Արեւելքի հայ եկեղեցականէ քիչ անգամ կամ երբեք այցուած սակաւաթիւ հայ գաղութներ, որոնց երբեմնի փառաւոր անցեալի պատմութեան համար կը հաւարէ անսպառ նիւթ, քաղելով զանոնք առաւելաբար տապանաբարբէ եւ յիշատակարաններէ:

Դերենիկ Սրբազան 1960էն ի վեր կը գտնուէր Ատտիս-Ապէպա, ծառայելով Եթովպական բոյր Եկեղեցին իրբեւ Տեսուչ Ատտուածաբանական ձեմարանին: Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Երուսաղէմ այցելութեան առիթով ինք եւս եկաւ Ս. Աթոռ ու անխառն հրճուանքի օրեր ապրեցաւ ի տես զոյգ Վեհափառներու պատմական ողջագործումով վերահաստատուած Հայց. Եկեղեցւոյ միասնականութեան, որուն ա'յնքան ցանկացող ու մանաւանդ հաւատացող մին էր ինք:

Իրբեւ մտքի մշակ, Հոգեւոյս Սրբազանը հեղինակն է տասէ աւելի հատորներու, կրօնական, պատմա-հնագիտական եւ մանկավարժական բովանդակութեամբ: Ունի նաեւ շարք մը անտիպ գործեր, որոնցմէ ամենէն կարեւորն է անտարակոյս Մայրաքոյն Արեւելքի Հայ Դպրութիւններու Պատմութիւնը, երկու հաստափոր հատորներ լեցնող:

Տ. Դերենիկ եպս. անարգօրէն կը սպաննուի իր 50րդ տարեդարձի նախօրեակին, երբ իր ոյժերու բովանդակ լիութեան մէջ էր եւ երբ Եկեղեցին ու ազգը մեծ ակնկալութիւններ ունէին իրմէ: Ան եղաւ անսպառ կորովի եւ յամառ ու համբերատար աշխատանքի մարդը: Նոր ու փառաւոր օրերու խոստումով յլի մեր եկեղեցական համերաշխ կեանքի արշալոյսին զուգադիպող իր քնդուն կեանքին այս վաղահաս շիջումը խոր վիշտով համակեց բոլոր զինք ճանեցողները անխտիր:

ԱՐՇԱԿ ԳԱՐԱԿԷՉԵԱՆ

(1872 - 1963)

Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչութիւնը ամենախոր ցաւով կը ծանուցանէ կսկծալի մահը՝

ԱՐՇԱԿ ԳԱՐԱԿԷՉԵԱՆԻ

Նախկին երկարամեայ մեծանուն Նախագահ եւ ապա Պատուոյ Նախագահ եւ Բարերար Անդամ Հ. Բ. Ը. Միութեան, որ տեղի ունեցաւ Անպտեմբեր 24ին, Լարչմոնթի իր բնակարանին մէջ, Նիւ Եորք:

Յուդարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Անպտեմբեր 26ին, ընտանեկան սեղմ շրջանակին մէջ:

ԴԻԻԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ. ԺՈՂՈՎԻ

Անցնող Անպտ. 24ին, Երեքշաբթի օր, Նիւ Եորքի մէջ մահացաւ Հ. Բ. Ը. Միութեան նախկին Նախագահներէն Տիար Արշակ Գարակէօզեան, 91ամեայ հասուն տարիքի մէջ:

Հանգուցեալը ծնած է Կ. Պոլիս՝ 1872ին: Ընթացաւ Ժնևի համալսարանի Ռոպէրթ Գոլէճէն, կանուխէն ան ցոյց տուած է ընդունակութիւն առեւտրական ասպարէզի եւ հանրային գործունէութեան մէջ: 1897ին, իր կրտսեր եղբոր հետ հիմնած է Ա. եւ Մ Գարակէօզեան արևելեան գորգերու վաճառատունը: 1903ին Նիւ Ճորճիի մէջ կը հիմնեն գորգագործարան մը, որ հետզհետէ ընդարձակուելով ներկայիս չորրորդն է իր տեսակէն բովանդակ Միացեալ Նահանգաց մէջ:

1920ին Արշակ Գարակէօզեան վերջնականապէս կը հաստատուի Միացեալ Նահանգներ: Նոյն տարին կ'անդամակցի Հ. Բ. Ը. Միութեան, եւ ապա կը դառնայ անոր Կեդրոնական Կոմիտէի Նախագահը: 1942ին կ'ընտրուի Ընդհ. Նախագահ նոյն Միութեան:

Իր Նախագահութեան շրջանին Հ. Բ. Ը. Միութիւնը մեծապէս բարգաւաճեցաւ եւ իր անդամներու թիւը կրկնապատկուեցաւ: 1953ին, տարիքի յառաջացման պատճառով, քաջուեցաւ գործէ, պահելով Պատուոյ Նախագահի տիտղոսը եւ շարունակելով մօտէն հետաքրքրուիլ իր սիրած ու տարիներով անձնուիրաբար ծառայած Միութեան գործերով:

Հանգուցեալը հեռատես էր եւ խոհուն, ու իր կշռադատուած խօսքը մեծ արժէք ունէր Հ. Բ. Ը. Մ.ի ժողովներուն մէջ: Ան մէկն էր այն հայրդիներէն՝ որոնց ներկայութիւնը փնտռուած է միշտ եւ որոնց մահուան — հոգ չէ թէ խիստ յառաջացեալ տարիքի մէջ — ձգած պարապը երկար ատեն մնացած է զգալի:

«Միոն» այս առթիւ իր վշտակցութիւնները կը յայտնէ Հանգուցեալի պարագաներուն եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան մեծ ընտանիքին, ու կը հայցէ Ամենակարողէն որ արժանի ընէ անոր հոգին Իր լոյսերուն:

«Միոն», յանուն Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր եւ Ս. Աթոռոյս Միաբանութեան, իր անկեղծ վշտակցութիւնները կը յայտնէ հանգուցեալ Սրբազանի հարազատներուն եւ երկնային խաղաղութիւն կը մաղթէ անոր տառապած այլ բարի հոգիին:

ԳՐԻԳՈՐ Հ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

(1879 — 1963)

Նոյեմբեր ամսուն, Սմերիկայի մէջ իր մահկանացուն կնքած է ծանօթ հեղինակ եւ Մարաշի Հայրենակցական Միութեան Հիմնադիր եւ Պատուոյ Նախագահ Գրիգոր Հ. Գալուստեան, յառաջացնալ տարիքի մէջ:

Հանգուցեալը ծնած է Մարաշ, 1879ին: 1895ի ջարդէն հրաշքով ազատած ընտանեօք կը գաղթէ Ստանա, ուր կը հետեւի Տարսոն Գոլէճի դասընթացքին, զոր կ'աւարտէ 1901ին: Ստան մը ուսուցչական պաշտօն վարած է Ստանայի Աւետարանական քարծրագոյն վարժարանին մէջ: 1902-1909՝ Հայ լեզուի, Գրականութեան եւ Հայոց Պատմութեան ուսուցչի պաշտօն: Տարսոն Գոլէճի մէջ: 1909ի Կիլիկիոյ աղէտէն ալ հրաշքով ճողոպրած՝ ընտանեօք կ'անցնի Կիպրոս: Վեց ամիս ետք կը մեկնի Կ. Պոլիս, իբրեւ խմբագիր «Աւետարներ»ի: Հոն երեք տարի (1910-13) կը հետեւի Օսմանեան Համալսարանի Իրաւագիտական ճիւղին եւ կը վկայուի 1914ին: Առաջին աշխարհամարտի օրերուն կը վարէ յաջորդաբար Կէտիկ Փաշայի Ամերիկեան եւ Դպրոցատէր Տիկնանց Վարժարաններուն մէջ ուսուցչութեան, եւ ապա, երեք տարիներ, Հայ Բողոքական Ազգապետարանին մէջ քարտուղարութեան պաշտօն: 1917-18 իբրեւ զինուոր կը ծառայէ Օսմանեան բանակին: Տարի մը կը զբաղի նաեւ փաստաբանութեամբ: 1923ի Օգոստոսին կը գաղթէ Միացնալ Նահանգներ եւ յաջորդ տարուինէ սկսեալ Նիւ եորքի մէջ կը վարէ Հ. Բ. Բ. Միութեան նախ գործիչի եւ ապա ընդհ. քարտուղարի պաշտօններ:

Հանգուցեալը երկար տարիներ աշխատակցած է արտասահմանեան Հայ մամուլին, զանազան գրչանուններով զանազան նիւթերու շուրջ յօդուածներ ստորագրելով: Մշակած է, սկզբնական շրջանին մանաւանդ, կրօնական բանաստեղծութեան ճիւղը, ստորագրելով իսկական ներշնչումով ու բարձր արուեստով գրուած գողտրիկ քերթուածներ, հարստացնելով մեր գրականութեան մէջ շատերէ անտեսուած այդ մարզը: Իսկ արծակ գրականութեան մէջ իր հանգանակը եղած է առաւելապէս օգտակարը հետապնդել, երբեք չհրաժարելով սակայն զուարթ ու սահուն ոճի գործածութենէն:

Առանձին հատորով հրատարակուած իր գործերէն կ'արժէ յիշել «Մարաշ կամ Դերմանիկ եւ Հերոս Զէյթուն», իր ծննդավայրի տեղագրութենէն, աւանդութենէն եւ կարեւոր դէմքերէն խօսող ստուար հատոր մը եւ «Տէրունական Աղօթքը», «Հայր Մեր»ի մեկնութեան եւ մասնագիտական ուսումնասիրութեան նուիրուած երկասիրութիւնը, յոյս տեսած Ս. Աթոռոյս Տպարանէն 1951ին:

Հանգուցեալը, լայն հմտութեան ու զարգացումի տէր, ունեցած է ըստ ամենայնի բեղուն գործունէութիւն մը, եկեղեցական (ուր իբրեւ Դպիր եւ Կիրակնօրեայ Դպրոցներու Տնօրէն իր մատուցած երկարամեայ ծառայութեան համար Սարկաւազի աստիճան ստացած է), կրթական եւ գրական մարզերուն մէջ:

Ան հակառակ իր ծերունազարդ տարիքին, մինչեւ իր վերջին օրերը չէ քաշուած իր ոյժերուն ներքեւ չափով իր ծառայութիւնը բերելէ իր սիրած ժողովուրդին ու Հայ Դպրութեան: Իր մահը սգացին բոլոր զինք ճանչցողներն ու աշխարհի չորս ծագերուն սփռուած իր բազմաթիւ աշակերտները:

«Միոն» այս առթիւով իր վշտակցութիւնները կը յայտնէ Հանգուցեալին պարագաներուն եւ երկնային խաղաղութիւն կը հայցէ անոր բարի հոգիին:

ՄԿՐՏԻՉ ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ

Ծնած է Կուտինիա (Քէօթահիա) 1895ին, մօտիկ ազգականը ըլլալով Կոմիտաս Վրդ.ին: Կուտինիայի ազգային վարժարանը աւարտելէ վերջ կը մտնէ քաղաքի Խսմէի թրքական վարժարանը, որմէ շրջանաւարտ ըլլալէ յետոյ 1915ին, իբր սպայ, կը կանչուի թրքական բանակը ուր եւ կը մնայ հինգ տարի, Անգարայի եւ շրջակայից մէջ:

Սակայն, յախճապակիի արուեստի նկատմամբ կանուխէն իր զգացած բուռն փափաքին յագուրդ տալու համար, արձակուրդի օրերուն՝ կ'աշխատի իւրացնել այդ արուեստը եւ բանակէն վերադարձին՝ կը յաճախէ Քէօթահիայի հայկական յախճապակիի արհեստանոցը:

1919ին, Անգլիական կառավարութիւնը կը հրաւիրէ զինքն ու իր ընկերը, եւ ուրիշ հայ մասնագէտներ՝ նորոգելու Էօմէրի մզկիթի յախճապակիները: 1922ին ինքը եւ իր ընկերը՝ Պր. Նշան Պալեան, կը հիմնեն իրենց սեպհական արհեստանոցը եւ այդ օրերուն Պաղեստին բերել կուտայ ընտանիքին միւս անդամները: 1927ին կ'ամուսնանայ Օր. Լեփխարիսի հետ, որմէ կ'ունենայ երեք մանչ զաւակներ, Ստեփան, Յակոբ (վաղամեռիկ) եւ Պերճ: 1941ի Արաբ եւ Հրեայ ընդհարումներու ժամանակ կը փնասուի իրենց արհեստանոցը, եւ երկու տարի վերջ, առանց յուսահատելու, կը նորոգեն եւ կը վերաբանան զայն եւ գործի կը սկսին արտադրելով եկեղեցական եւ այլ զարդանկարներով գեղեցիկ յախճապակիի գործեր, որոնցմով կը զարդարեն եկեղեցիներու եւ մզկիթներու ճակատները: Հոգատարութեան շրջանին եւ այժմ, Հաշիմական Կառավարութեան օրերուն բարձր պաշտօնատարներ եւ անձնաւորութիւններ մեծապէս գնահատած են իրենց արուեստի գործերը, Ս. երկրին եւ արտասահմանի մէջ կը մասնակցին իրենց յախճապակիի գործերով համաշխարհային ցուցահանդէսներուն:

Իր մահէն վերջ, երկու զաւակները, Ստեփան եւ Պերճ, պիտի շարունակեն իրենց հօր սոյն գործը, Պր. Նշան Պալեանի հետ:

Կը վախճանի 20 Նոյեմբեր 1963ին եւ կը թաղուի Զամ-Թաղի գերեզմանատունը:

Հանգուցեալը եւ իր ընկերը, Պր. Նշան Պալեան, եղած են սիրողներ Ս. Աթոռին եւ իրենց ծախքով զարդարած են Ս. Յակոբայ Մայր Տաճարի Աւագ դուռն ու Ս. Մակարի դուռը, եւ քովի զոյգ խորանները, Ս. Գէորգի եւ Ս. Նիկողայոսի, իրենց ձեռարուեստին գեղեցիկ յախճապակիով: Եւ Ս. Աթոռոյս Պատրիարքներու հանդէպ տաժած են սէր, յարգանք եւ նուիրում եւ ինչ որ առաջարկուած է իրենց, սիրով եւ պատրաստակամութեամբ կատարած են միշտ:

Նորին Ամենապատուութիւնը եւ Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը Ս. Հոգիի մխիթարութիւն կը մաղթեն իր ազնուափայլ սգաւոր տիկնոջ եւ սիրասուն զաւակներուն: Եաւիտենական հանգիստ իր բարի հոգւոյն:

ԱՆՆԱ ՄԱՅՐԱՊԵՏ ՄԱԳՍՈՒՏԵԱՆ

14 Դեկտեմբերի Շաբաթ առաւօտ, իր յաւիտենական հանգիստը մտաւ Ս. Աթոռոյս Մայրապետներէն Աննա Մագսուտեան, 74 տարեկան հասակին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան:

Հանգուցեալը ծնած է Հաճըն՝ 1889ին, եւ անած Ատանա: 1946ին երուսաղէմ գալով կը մտնէ Ս. Աթոռոյս ծառայութեան մէջ որպէս Մայրապետ: Տարիներու անձնուէր ծառայութենէ ետք, յառաջացեալ տարիքի պատճառով կը ստիպուի ծառայել անկողնոյ:

Հանգուցեալին թաղման կարգը կատարուեցաւ նոյն օրը, յետ երեկոյեան ժամերգութեան, Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Զամ-Թաղի պուրակ-գերեզմանատան մէջ: — Հանգիստ իր բարի հոգւոյն:

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Շնորհակալութեամբ եւ օրհնութեամբ կ'արձանագրենք 1963 թուոյ ընթացքին Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին եւ այլ Սրբավայրերու տուած հետեւեալ բարեպատեանքն ունենալը:

1. — Տիկին Ա. Նազրեան, Պէյրութարնակ, կը նուիրէ ոսկեայ մատանի մը, կարմիր պարզ քարով, գեղեցիկ Ս. Աստուածածնայ պատկերին:

2. — Տիկին Ազնիւ Տէր Գրիգորեան, Եղեւսացի, կը նուիրէ Ունիւռայի օրը գործածուելու համար սպիտակ կտաւէ ձեռագործ ծածկոց մը հետեւեալ յիշատակարանով: Յիշատակ է ծածկոցս Ս. Յակոբ Տաճարին Եղեւսացի Տիկին Ազնիւ Տէր Գրիգորեանէ, 1933:

3. — Տիկին Հրանուշ Մարթին՝ Պաղտատէն, կը նուիրէ արծաթէ միջակ թաս մը, արծաթեայ պարսկական գործ, գործածուելու Ս. Գլխադրի մէջ, իբր զրամի պնակ:

4. — Տիկին Նուրիցա Քիրիւմեան, Այնթապցի, կը նուիրէ բաց երկնագոյն փուլերով գործուած թորփուրա եւ կարմիր կերպասի վրայ փուլերով գործուած խաչի ծածկոց մը, եղջիգ մը սկիւնի ծածկոցներ՝ բնթղեհէմի եւ Ս. Յարութեան տաճարներու համար:

5. — Տիկին Նուրիցա Գարրիւեան, Քիրիւցի, կը նուիրէ ինքնածեղագործ ճերմակ թորփուրա մը Ս. Յակոբին:

6. — Ամեն. Տ. Եղիշէ Ս. Պատրիարքի միջոցաւ Հնդկաստանէն նուիրուած երկու շուրջառներ:

7. — Տիկին Լուսին Տէր Դաւիթեան՝ Քիրիւցի, կը նուիրէ ինքնագործ եւ ասեղնագործուած ճերմակ կտաւի վրայ թորփուրա մը Ս. Յակոբին:

8. — Տիկին Գեղանուշ Տէր Ստեփանեան՝ Վանեցի, կը նուիրէ ինքնածեղագործ եւ հիւսուած ասեղնագործ թորփուրա մը Ս. Յակոբայ Տաճարին:

9. — Օր. Ծովինար Տէր Աւետիսեան, Վանեցի, կը նուիրէ ասեղնագործ թորփուրա մը Ս. Յակոբայ Տաճարին:

10. — Տիկին Վերժին Նաճարեան, Ատաւսցի, կը նուիրէ ոսկեայ խաչ մը մէջը փոքր փերուշ քարով՝ գեղեցիկ Ս. Աստուածածնայ պատկերին:

11. — Օր. Նուէր Պողարեան՝ բնիկ Պաղտատցի, կը նուիրէ բացուող գոցուող ոսկի

մատանի մը, Ս. Աստուածածնայ գեղեցիկ կոշեցեալ պատկերին:

12. — Օր. Շուշան Պոյաճեան՝ Պաղտատէն, կը նուիրէ երկու վարագոյր Ս. Աստուածածնայ պատկերներուն համար:

13. — Տիկին Գայիանէ Ղազարեան՝ Թեհրանարնակ, բնիկ Աղեքսանդրապոլցի, կը նուիրէ եօթը զանազան գոյներով եւ մեծութեամբ բռնիչներ եւ թորփուրաներ:

14. — Տիկին Աղաւնի Խորէնեան, Կ. Պոլսեցի, կը նուիրէ կտաւի վրայ երկու ձեռագործ ասեղանի փոքր ծածկոցներ եւ մէկ թորփուրա, զարմեալ կտաւի վրայ ձեռագործ:

15. — Ամմանարնակ, բնիկ Ատրեմամեցի, ոսկերիչ Աւետիս Յակոբ Թօքատեան, կը նուիրէ երկու արծաթեայ թիւքէրի ձեռագործ կանթեղներ, պարզ ակերով զարդարուն, Քրիստոսի Ս. Գերեզմանի զրան շարանին վրայ կախուելու համար:

16. — Վանքարնակ Ազէշիբցի, Տիկին Վերոնիքա Ռաֆայէլեան, Ս. Յակոբայ Մայր Տաճարին կը նուիրէ կտաւի վրայ ինքնածեղագործ ասեղանի ծածկոց մը, Ս. Ստեփանոսի տոնին գործածուելու համար:

17. — Տիկին Ազնիւ Քամաճեան, կը նուիրէ փոքր ասեղնագործ ծածկոց մը Ս. Յակոբին:

ՀԱՅՐԻԿ ԱՐԲԵՊԱՍԿԱՊՈՍ

Լուսաւառապետ Ս. Աթոռոյ

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ԺԷՍԹ

Բնիկ Երուսաղէմացի Տիար Յարութեան խաչանուեան՝ ի յիշատակ իր հանգուցեալ հօր, Կ. Պոլսեցի Արամ խաչանուեանի, ոսկեզօծեց Ս. Հրէսակապետաց Եկեղեցւոյն Զաւարանաց Սեղանին հարան:

Այս առթիւ կը յայտնենք մեր շնորհակալութիւնը եւ գնահատութիւնը Պր. Յ. Խաչանուեանի, Ս. Եկեղեցւոյն նկատմամբ ամառ իր բարեպատեանքն ունենալը:

Ս Ի Ո Ն

ՅԱՆՎ ՆՈՒԹՈՅ 1963 ՏԱՐԻՈՅ

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Վ Ա Ն . —

ԶԱԻԷՆ ՎՐԻՒ ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ . —

ԺԴ. դարու հայերեն ձեռագիր մը	12
Ֆիլասելֆիոյ հայերեն ձեռագիրները	246
Ն. ԵՊՍ. ՅՈՎԱԿԱՆ . — Աստ Սեբաս .	
սացի	116
Կացուրդ Սուրբ Եկեղեցւոյ	245
Վասնապուհի քաղաւորութեան	
սարիները	272
ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ՎՐԻՒ ԶՂՋԱՆԵԱՆ . —	
Մանգոսրիւն մը եղեկիէլ ԺՁ. 30ի	
մասին (բրգմ.)	340

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Յ Ո Վ Ա Ն . —

ԵՂԻՎԱՐԻՒ . — Մեղի բուսաններէն

Հին Պատմութիւն	8
Նեղոսի Լուսար	43
Տարիներ յետոյ	81
Չկայի դուռ	76
Տերեւներ բոցին դեմ	108
Խոնքեր	140
Տեսմութիւն	141
Կը բախմ նորէն	174
Տղու մը աղպովին մեջ	175
Նեղոսի ափին	240
Գ. ՃԱՐՏԱՐ . — Օրերուն դեմ սա թղոյն	11
Սերը կեանքին	11
... Դովբէր ի՞նչպէս չընեմ ես	47
Ըսի երեկ՝ դառնացած	85
Ասուծոյ	271
Կ'արժէ՝ ապրիլ	271
Օրհնէ զմեզ, Վեհափառ	321
Յաղթական Հայ ժողովուրդ	321
ՀՄԱՅՆԱԿ ԳՐԱՆԵԱՆ . — Բերդիսէմ	84
Դերսեմանի՝	110
Ազօր՝ Զիրենեաց լեռան վրայ	143
«Հայր մեր»ի վանքին դիմաց	176
Իրիկուան աղօրք	206
«Մեծացուցե՛ք»	244
Հսկում՝ մեռած յոյսերու	270
Հաղորդութիւն՝ լուսնի տակ	270
Ծնունդի շարական	320

Մ. Գ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ . — Հայոց լոյսի

փարոս	111
Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ . — Քառեակներ	142, 269
Յեռահայեացք	142
Փարոս մը շողայ	205
... (բրգմ.)	268
...	269
Նրուսաղեմ, լեր ուրախ	319

Գ Ր Ա Ն Ո Ս Ա Վ Ա Ն . —

ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ՎՐԻՒ ԶՂՋԱՆԵԱՆ . —

«Հին Հայերենի խոնարհման համա- կարգի ծագումը»	252
---	-----

Գ Ր Ա Վ Ա Ն . —

ԳԼՈՐԳ. Ա. ՃԻՆԻՎԻՋԵԱՆ . — Սփիւռաւ-

հայ Դրականութիւն	273, 336
------------------	----------

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Վ Ա Ն . —

Ամանոր եւ Յնունդ	3
Ս. Յարութեան Տաճարի Նորոգութեան	
ի խնդիր հանգանակութեան ձեռ-	
նարկը Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ	23
Զարեհ Սմանչեկին	66
«Քրիստոս յարեալ ի մեռելոց»	100
... Ներքին առաքելութիւն	129
Կ. Վ. — Հարաւային Ամերիկայի Ա. Ա.	
քառոյս Նուիրակութեան առիթով	161
Կ. Վ. — Ս. Յարութեան Տաճարի Նո-	
րոգման հանգանակութեան առիթով	193
Հոգեւոր հունձք	225
Ե. Ա. Դ. — Վանքերն ու դպրեւանքները	257
Ամենայն Հայոց Տ. Տ. Վազգէն Ա. եւ	
Տանն Կիլիկիոյ Տ. Տ. Խորէն Ա.	
կաթողիկոսներու պատմական ող-	
ջագուրումը	291

Կ Ր Ո Ն Ա Վ Ա Ն . —

ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ . — Քրիստոնէու-

բիւնը ի՞նչ կ'ընէ մարդուս	5
Խղմնաճեղք	37
Նախանձ եւ նախանձախնդրութիւն	78
Յիսուս ինչո՞ւ հարչարուեցաւ խա-	
չին վրայ	102

Սրբակեցութիւն	168
Հաւաստի դերը բրիստոնեական կեանքի մէջ	235
Ի՞նչ էր այն հիւանդութիւնը որմէ կը տառապէր Պօղոս առաքեալ	264
Քրիստոնեայ մը կրնա՞յ պատերազմի դաշտը երթալ եւ կռուիլ քեան- միին հետ	327
ԳԷՈՐԳ Ս. ՃԻՆԻՎԻԶԵԱՆ. — Ստալսո- սուրբան մեղքը	41
Պայքար եւ յաղթանակ	105
Որումը	137
Գծագրութիւն եւ տրտման	201

Հ Ա Յ Ա Ա Ա Ն Վ Ա Ն Ք Ե Ր. —

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Կեչառուի	50
Հերմոնի վանք	88
Հոռոմոսի վանք	118
Նորավանք	149
Նորավանք վերին	150
Սեւանայ վանք	178
Կարմիր վանք ի Քեսուն	253
Նոր Գեորգի կամ Գոշայ վանք	342
Հնձուց վանք	344

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ր Ա Ա Ա Ն. —

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Ճառ ի Ս. վկայեն Քրիստոսի	48
Ողբ ի վերայ անապաւսար մեղա- ւորաց	86
Տաղ վարդապետի երկրորդ աւուր	177
Յ. ՕՇԱԿԱՆ. — Նարեկ (անհիպ ուսում- նասիրութիւն)	248, 277, 331

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Խ Օ Ս Ա Ա Ա Ն. —

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — «Հայոց եկե- ղեցին»	14
--	----

Պ Ա Տ Մ Ա Ա Ա Ն. —

«ԲԻԻԶԱՆԴԻՈՆ» — Սահակ Կարողիկոսի մէկ բարոյական ամփոփումը	91
Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Գեորգ Վրդ. Սևոնեցի	147

Ս. Գ Ր Ա Ա Ա Ն. —

Ե. — Օտարականը	132, 164, 196, 228, 260, 322
----------------	---------------------------------

Ս. Յ Ա Ա Ո Ր Ի Ն Ե Ր Ա Ն. —

Յունուար	Ամսօրեայ լուրեր	28
Փետրուար	» »	51
Մարտ	» »	93
Ապրիլ	» »	122
Մայիս	» »	154
Յունիս	» »	186
Յուլիս	» »	218
Օգոստոս	» »	254
Սեպտեմբեր	» »	281
Հոկտ. - նոյ. - Դեկտ.	» »	348

Տ Խ Ր Ո Ւ Ն Ի. —

Սիմա Մայրապետ Տուգաբեան	30
Վահրամ Իւզպաւեան	92
Տ. Տ. Զարեհ Ա. Կարողիկոս Կիլիկիոյ	69
Յովնոնէս ԻԳ. Պապ	220
Զարեհ Պէյ Նուպար	255
Տիրամայր Ազնիւ Գաբրիէան	256
Արմ. Տ. Հայկազուն Ա. Քոյ. Ոսկերիչեան	286
Գեորգ. Տ. Դեբեմիկ Եղա. Փալատեան	353
Արշակ Դարակեօղեան	354
Դրիգոր Սրկ. Հ. Գալուստեան	355
Մկրտիչ Դարազաւեան	356
Աննա Մայրապետ Մալատեան	356

Ա Յ Լ Ե Ի Ա Յ Լ Ք. —

Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր Ծննդեան պատգամը	1
Գալուստ Կիւլպենկեան Հիմնադրութեան Վսեմ. Նախագահը՝ Տէր. Ժօզէ Ազ- րէս Բերտիկա եւ Հայկական բաժնի վարիչ Պր. Ռօպերտ Կիւլպենկեան ի- րենց տիկնանքով մեր մէջ	20
ԽՄԲ. — Նօթք եւ ճիւղ	25
Շնորհաւորական գիր՝ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետէն	27, 97
Շնորհաւորական հեռագիրներ	27
» գրութիւններ եւ հե- ռագիրներ	120
Հ. Բ. Ը. Միութեան Անդամական Ընդհ. Ժողովը	31
Հ. Բ. Ը. Միութեան Նախագահ Տիար Ալեքս Մանուկեանի ճառը	53
Հ. Բ. Ը. Միութեան Անդամական Ընդհ. Ժողովի Ասենագրութիւնը	58

Ջեկոյց Գալուստ Կիւլպենկեան Հիմնադրութեան — Հայկական Գործեր 63, 283	Յարութեան Տանարի նորոգութեան հիմնադրամին 153
Ջեկոյց Գալուստ Կիւլպենկեան Հիմնադրութեան — Կրթարժեքներ 94	Գեորգի Վրթ. ԳԱԲԻԿԵԱՆ. — Տեղեկագիր Ս. Արտոյոյ Նուիրակութեան ի Հաւատարմութեան 180
Ջեկոյց Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչ. Ժողովի 285	ՎԱՍԻՇՆԱՅԱՆ ՎՐԹ. ԶՂԶԱՆԵԱՆ. — Տեղեկագիր Իւզդաշեան — Կիւլպենկեան ազգային վարժարանին 185
Կենսագրական գիծեր Նրանաւորին Տ. Տ. Զարեհ Ա. Կարողիկոսի 69	ՓԱՌԷՆ ԱՐՎ. ԱՐԵՏԻՔԵԱՆ. — Տեղեկագիր Ս. Թարգմանչաց վարժարանի 207
Տաղնապ, վախճան եւ բաղում Նրանաւորին Զարեհ Վենափառի 71	Ջեանադրութիւններ Ս. Արտոյոյ հովանին ներքեւ 214
ՄԱՐԹ ԹՈՒԼԵՅՆ. — Կեանքի հինգ պարգեւներ 90	Հաղորդագրութիւն (Ամենայն Հայոց Տ. Տ. Վազէն Ա. Հայրապետին այլը Խուրք երկիր) 295
Հ. Բ. Ը. Միութեան Համալսարանական Կրթարժեքի յայտարարութիւն 96	Ժամանում Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Շնորհազարգ Տ. Տ. Խորեն Ա. Կարողիկոսի 306
ՎԱԶԳԷՆ Ա. ԿԱԹՈՒԼԻԿՈՍ. — Կոչ Հայ Ժողովուրդին որ ի սփիւռս աշխարհի 98	Ս. Յարութեան Տանարի նորոգութեան Կեդր. Յանձնաժողովի նիստը 309
Կոչ սիրեցեալ մեր ժողովուրդին 289	Վենափառին Հառը Գանիբեի մեջ 312
ՅՈՎԱԷՓ ՎՐԹ. ՄԱՄՈՒՐ. — (Հայացուց) Հռովմեական Կարողիկ եկեղեցւոյ գերագոյն նիստը 112	ԱՐԱՔՍԻ ՔԷՇԵՇԵԱՆ. — Մեծ Ուխտաւորը 315
Հռովմեական Կարողիկ եկեղեցւոյ Յովնանեա Ի. Պապը 144	Վենափառ Հայրապետ Սիւնի բարձունքին վրայ 317
Հռովմեական Կարողիկ եկեղեցւոյ նորոգութիւն Պողոս Զ. Պապը 221	Շ. Վ. Ա. — Բարեկարգութիւն եւ շինարարութիւն 345
Հ. Բ. Ը. Միութեան խօսք Փարիզի պառակտիչ շարժումին մասին 125, 156, 189, 222	Բարեպաշտական նուէրներ 1963 ՏԱՐԵՂ 357
Ս. Արտոյոյ Նուիրակներուն վերագործը 151	
Հաւատարմութեան Հիմնադրութեան իշխանական նուիրակութիւններ Ս.	



تصدرها - بطريركية الارمن الارثوذكس المدير والمحرر المسؤول صاحب النافذة رئيس الاساقفة هانكازون أبراهاميان
 أكتوبر - نوفمبر - ديسمبر ١٩٦٣ تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس العدد ١٠ - ١١ - ١٢

**«ՍԻՈՆ»Ի ԽՄԲԱԿՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒՂԵՆԿԵԱՆ ՄՍՏԵՆԱԿԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոս կը նուիրէ. —

- ա) Մասյան Ողբերգության — Գր. Նարեկացի: Գրաբարեց Թարգմանեց Մկրտիչ Խե-
րանյան: Երևան, Հայպետհրատ, 1960, էջ 408:
- բ) Տաղեր — Հովհ. Թլկուրանցի: Աշխատասիրությամբ էմ. Պրվազյանի: Երևան,
Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Հրատ., 1960, էջ 297:
- գ) Սայաթ-Նուա: Հայերէն, վրացերէն և աղբրեջաներէն խաղերի ժողովածու:
Կազմեց Մ. Ս. Հասրաթյան: Երևան, Հայպետհրատ, 1959, էջ 316:
- դ) Տ. Տ. Վազգէն Ա. Հայրապետի Երկրորդ Ուղեվորուքը: Մայր Աթոռ Ս. Էջմիա-
ծին: 1963, էջ 324:
- ե) Հայկական Մասեմագիստություն — Ե-ԺԸ զդ: Հատոր Ա.: Հ. Ս. Անանյան: Ա-
ռաքել Սալաձորեցի: Երևան, Հայկ. ՍՍՌ ԳԱ Հրատ., 1959, էջ 1228 (երկսիւն):
- զ) Դիվան Հայ Վիմագրության — Պրակ Բ.: Կազմեց Ս. Գ. Բարխուդարյան: Երե-
ւան, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Հրատ., 1960, էջ 238:
- է) Հայաստանը ըստ «Աշխարհացոյց»ի — Ս. Ներսիսյան: Երևան, Հայկական ՍՍՌ
ԳԱ Հրատարակչութիւն, 1963, էջ 152:

Արսէն Վրդ. Պէրպէրեան կը նուիրէ. —

- ա) Հայկական Խաղային Նոսագրությունը — Ռ. Աթայան: Երևան, Հայկական ՍՍՌ
ԳԱ Հրատարակչութիւն, 1959, էջ 285:
- բ) Ես երգիչ եմ — Լուս Դիւբրին — Ռ. Աթայան: (Մենեղանի գաղնամուրի նվա-
զակցությամբ): Երևան, Հայպետհրատ, 1948, էջ 7:
- գ) Հոռովներ — Ջանի եմ գաղնամուրի համար: Երևան, Հայպետհրատ, 1962, էջ 44:

Սեդ, Սեդ, Սեդ — Վահրամ Փափազեան: Նուէր Կարպիս Տէր Մեսրոպեանէ: Պէյրութ,
ԱՕՔՍԷՆ Նուէր ստացանք. — [1962, էջ 225:

- ա) Ասղամուր — Բ. Սեյրանեան: 1963, էջ 246: [էջ 638:
- բ) Լեզվաբանության Ներածություն — Է. Բ. Աղայան (Դոկտոր-պրոֆէսոր): 1963,
- գ) Երկերի Ժողովածու (Հատոր Երրորդ) — Ղազարոս Աղայան: 1963, էջ 546:
- դ) Երկերի Ժողովածու (Հատոր Զորրորդ) — Նաիրի Զարյան: 1963, էջ 657:
- ե) Սանմանագծում (Թատերգություն) — Պատրիկ Սեւյան: 1961, էջ 102:
- զ) Կեցկանի Խոսքի Ոլորտներում — Սուրէն Քոչարյան: 1963, էջ 605:
- Սոյն 6 հատորները լոյս տեսած են Երևան, Հայպետհրատի կողմէ:
- է) Ակնարկներ Հայ Արուեստի Պատմության — 1 — Ակնարկ Հայ Երաժշտության
Պատմության: Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Հրատ., 1963, էջ 325:

Հայկական Դոյմաբար — Բժ. Իսահակ Տէրաթեան (Նուիրատու): (Երկերի Ժողովածու,
Երգ Հատոր), Թեհրան, 1957, էջ 639:

Զրուցաբերին Հայերէն-Գերմաներէն — Պատրաստեց Յակոբ Ծրուան: Պէյրութ,
Հրատ. և Նուէր Կ. Տօնիկեան Գրատան, 1963, էջ 244:

Նոր Կեսեք — Քէրթըն Բէճնուլու Ուալիս: Թրգմ. Պ. Պ. Աճէմեան: Հրատ. և Նուէր
Դ. Կ. Ծիլմէճեանի, Հայէպ, 1950, էջ 93:

Ջայնագրեալ Շիրակ Երգարան — Հատոր Բ.: Հրատ. և Նուէր Հաննէսեան Եղբայրներու,
Պէյրութ, 1963, էջ 228:

Նոր Քնար — Ջանադրուած և Պատկերազարդ Ընդարձակ Երգարան (Գ. Տպագրութիւն):
Կազմեց Կարօ Դէրոզեան (Նուիրատու): Պէյրութ, 1963, էջ 612:

MR. FIVE PER CENT — Ralph Hewins (presented by the author). Hutchinson of Lon-
don, 1957, pp. 254.

THE BIG CHANGE — Frederick Lewis Allen. New York, Bantam House, 1961, pp.
271. Presented by Freedom Fund Inc.

THE UNCOMMON MAN — Crawford H. Greenewalt. New York, Mc Graw-Hill Book
Co. Inc. 1959, pp. 142. Presented by Freedom Fund Inc.

(Շարունակելի)

ՀԱՅ ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր՝ Ե. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Խմբագրին հրկար բացակայութեան պատճառաւ, լոյս տեսած էին ՀԱՅ ԲՈՅԺ 1962 և 1963 տարիներու թիւերը:

Խմբագիրը, որ նոր վերադարձաւ Ամերիկայէն, դարձի ձեռնարկած է արդէն: Ծրագրած է հրատարակել հրկու բացառիկ թիւեր, իւրաքանչիւրը 150 էջ: Առաջինը պիտի կրէ 1962 թուականը, հրկրորդը՝ 1963 թուականը: Այս հրկուքը մէկ տարի հաշուելով՝ անոնք որ վճարած են 1962, վճարած կ'ըլլան նաև 1963 տարին:

Այս ձևով, խմբագիրը կը խորհի ՀԱՅ ԲՈՅԺի հրատարակութիւնը ամբողջացնել և կանոնաւորել մինչև յառաջիկայ տարի, և 1964 տարուան թիւերը լոյս ընծայել ամսէ ամիս՝ Յունուարէն սկսեալ:

Ամերիկայի նոր բաժանորդները ևս, որոնք վճարած են այս տարուան համար (1963), պիտի ստանան ՀԱՅ ԲՈՅԺի 1962 և 1963 թիւերը:

Այն բաժանորդները, որոնք յետնեալ պարտք ունին, թող բարի ըլլան իրենց վճարումը հասցնել մինչև տարեվերջ: Հին պարտքերուն հետ՝ ներկայ տարին ևս վճարողներն են միայն, որ պիտի ստանան ՀԱՅ ԲՈՅԺի բացառիկները, խմբագրուած բժշկական, գրական, պատմական, շատ հետաքրքրական և ճոխ բովանդակութեամբ, — արդէն ապագրութեան յանձնուած:

Այս առթիւ շնորհակալութիւն այն հաւատարիմ բաժանորդներուն, որոնք ՀԱՅ ԲՈՅԺի հրատարակութիւնը ընդհատուած ըլլալով հանդերձ՝ խմբագրին բացակայութեան պատճառաւ, վճարումները կատարած են օրը օրին ի վկայութիւն իրենց բարեկամութեան և վստահութեան:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

ՕՐԱՅՈՅՑ

1964

ՆԱՀԱՆՋ ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

(լոս Հիլս Տոմարի)

Էջ՝ 185

Գին՝ 100 ժիլս